МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. В.Г.КОРОЛЕНКА

До 100-річчя відділу
бібліотекознавства

МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК: ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали регіональної науково-практичної
конференції
2 листопада 2004 р.

Харків ХДНБ 2005

УДК 023 (063)
ББК Ч734.2я 431
М 54

Методична діяльність бібліотек: традиції, інновації, перспективи. Матеріали регіональної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю відділу бібліотекознавства. 2 листопада 2004 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; Уклад. О.П.Кунич. – Х., 2005. – 145 с.

У матеріалах конференції представлено повідомлення фахівців найбільших універсальних наукових бібліотек країни та вищих закладів освіти. Висвітлено основні напрями методичної роботи бібліотек різних регіонів України, стан та перспективи безперервної освіти бібліотечних кадрів. Відображено розвиток методичної роботи в ХДНБ ім. В.Г.Короленка, історію першого в країні відділу бібліотекознавства, з утворенням якого започатковано наукову роботу в галузі бібліотечної справи.

Укладач О.П.Кунич

© Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка

О.П.Кунич

МЕТОДИЧНА РОБОТА ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА: СТАНОВЛЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У різні періоди майже 120-річної діяльності Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка її методична робота мала характерні напрямки, тенденції, завдання і технології, які формувалися та змінювалися в залежності від поглядів суспільства на призначення бібліотек. Методичні функції почали здійснюватися з утворенням відділу бібліотекознавства, а їх підґрунтя закладалося ще за часів фундації книгозбірні – у 80–90-х роках XIX ст. Цей період досі залишається мало висвітленим щодо взаємодії з навколишнім бібліотечним середовищем, тому розглядатиметься детальніше.

Відкрита 8 жовтня 1886 р. завдяки громадській ініціативі, бібліотека неймовірно швидко набуває визнання, стає широко відомою. До неї звертаються з проханнями поділитися досвідом діяльності: ”неоднократно обращались лица, желающие устроить общественные библиотеки в других городах (Сумы, Радом, Астрахань, Симферополь, Пенза) с просьбой ознакомить с постановкой дела в Харьковской библиотеке”. З цією ж метою відвідали ХГБ директор Миколаївської та члени правління Чернігівської, Херсонської громадських бібліотек, на що ”Правление давало им объяснения, а также уставы, правила, отчеты и т.п., могущие дать требуемые сведения” (12). Рік потому зверталися Смоленський міський голова, Аккерманська міська управа, громадські бібліотеки Великолуцька, Нижегородська, Сімферополя, Херсона, бібліотечні діячі з Томська, Коте-льника. Отже, методична робота як надання допомоги бібліоте-кам на

замовлення здійснювалася з перших років діяльності ХГБ, хоча термін ”методична” з’явився набагато пізніше.

На розвиток взаємозв’язку ХГБ з бібліотечною громадськістю впливали різні фактори. У цей час розширювалася мережа бібліотек Російської імперії, особливо публічних (у 50-ти губерніях центральної Росії їх кількість у 1884 р. становила 509, за два роки – 642, у т.ч. на Україні 111, у 1894 р. – 792). Зростав інтерес до роботи бібліотек, у т.ч. до справ ХГБ, яка активно вивчала кращі надбання вітчизняної та зарубіжної бібліотечної справи, експериментувала, перебувала в постійному пошуку оптимальної організації, адекватної потребам суспільства. Справами бібліотеки завідували збори її користувачів. Демократичне управління, високоосвічене й авторитетне правління, творчий підхід його членів до виконання розподілених обов’язків (завідування касою, передплата видань, ведення каталогів, нагляд за абонементом, підтримка зв’язків з авторами, видавцями, вченими товариствами, бібліотеками тощо), активна підтримка громадськості давали плідні результати в різних сферах діяльності. Бібліотечні взаємозв’язки – один з них.

Дієвими каналами інформування про справи публічної бібліотеки в Харкові були авторитетні часописи “Книжный вестник”, “Образование”, “Вестник воспитания”, “Русская школа” і, звичайно ж, видавнича продукція ХГБ, яка користувалася великим попитом. Серед перших видань – “Устав Харьковской общественной библиотеки,” друковані щорічні (до 1915 р.) звіти, систематичні каталоги. Віддаючи належне розвитку комунікаційних функцій ХГБ, Ф.А.Павловський (укладач першого звіту ХГБ) ініціював 1890 р. видання газети "Листок библиотеки“. Спеціальною комісією був розроблений проект видання, одначе: “Министр Внутренних Дел признал не подлежащим удовлетворению ходатайство Правления Библиотеки о разрешении ему издавать в г. Харькове с разрешения предварительной

цензуры ... бесплатную газету под названием «Листок Харьковской Общественной библиотеки» – засвідчує звітна документація (11).

Встановлювалися і підтримувалися безпосередні зв'язки з бібліотеками країни. На прохання ХГБ надсилати видавничу продукцію у 1890–91 рр. відгукнулися Астраханська, Воронезька, Велико-Луцька, Нижегородська, Саратовська, Симферопольська, Херсонськаа публічні бібліотеки, а також Бібліотека Осолинських у Кракові. За кілька років кількість таких благодійників сягала тридцяти.

Про допомогу ХГБ іншим книгозбірням, тобто, в сучасному розумінні, методичну роботу, наголошували діячі бібліотечної галузі. Так, голова Ради Кременчуцької міської бібліотеки А.І.Богомолов зауважував, що ХГБ була "поучительным примером подражания не для одной из открытых недавно во многих городах нашого обширного Отечества Общественных Публичных библиотек", а сам особисто "начал черпать воду живую из неиссякаемого источника плодотворной деятельности Харьковской общественной библиотеки…", ще за часи фундації бібліотеки у Кременчузі, тому „ по своему внешнему виду и внутренним распорядкам... библиотека… явилась осколком своей alma mater" (10). Ювілейну збірку "Десятилетие Харьковской общественной библиотеки" можна прилучити до небагатьох на той час видань з бібліотекознавства. Збірка вийшла друком за підтримки В.П.Даневської, яка пожертвувала на її видання свій гонорар за статтю "Десятилетие Харьковской общественной библиотеки" у журналі "Обозрение".

Розвивалося партнерство з громадськими організаціями, які опікувалося проблемами бібліотечного будівництва, зокрема з Харківським товариством поширення у народі грамотності (ХТГ). Особливо результативною була співпраця з Комітетом з влаштування сільських бібліотек ХТГ (організованим 1894 р. за пропозицією проф. В.Я.Данилевського), спрямована на організа-

ційно-методичну підтримку народних бібліотек, практичну допомогу в поповненні фондів, дослідження їх діяльності тощо. На 1897 р. у Харківській губернії працювало 105 таких бібліотек, а через десять років – 395 (найбільший показник у Російській імперії).

У 1903 р. розпочалася робота зі створення відділу бібліотекознавства. Аргументуючи його доцільність на зборах колективу, Л.Б.Хавкіна констатувала: "В России до сих пор ... нет ни библиотечных союзов, ни библиотечных съездов, выставок, музеев. Вследствие этого каждой библиотеке приходится эмпирическим путем доискиваться лучших способов ведения дела" (4). Зосередження у бібліотеці наукових матеріалів з бібліотечних питань дозволяло б, на її думку, по-перше, дбати про покращання власних справ, по-друге, сприяти іншим бібліотекам в удосконаленні діяльності. Таких завдань, визначених на 17-му році існування ХГБ, не ставила жодна бібліотека країни. Реалізація програми відділу дозволила сформувати унікальну колекцію документів з різних питань бібліотекознавства, яка стала підґрунтям для розвитку методичних функцій ХГБ, науково-професійної діяльності в галузі бібліотечної справи. З'явилися публікації про відділ у іноземній та вітчизняній періодиці. Поряд з Л.Б.Хавкіню, О.С.Чемпковським, А.А.Дидрихсоном доля відділу була пов'язана з іменами М.А.Гельферіха, В.В.Патокова, А.П.Комарова, А.П.Кодлубовського, а також М.О.Маслова та М.Г.Плєского, які кілька років працювали в комісії правління, відповідальної за його справи.

З організацією відділу бібліотекознавства більш цілеспрямованими і регулярними стали зв'язки з найбільшими російськими, зарубіжними книгозбірнями, громадськими організаціями. З'являються ґрунтовні бібліотекознавчі розробки, роблять-ся перші кроки в представленні їх на різних авторитетних форумах. На третьому з'їзді російських діячів з технічної і професійної освіти (1904 р.) Л.Б.Хавкіна висуває перший проект

бібліотечної освіти в Росії. На міжнародній виставці у бельгійському місті Льєжі (1905 р.) репрезентуються досвід діяльності ХГБ та праця Л.Б.Хавкіної “Библиотеки, их организация и техника” (С.-Пб, 1904 р.). Пізніше бібліотека брала участь у таких зборах бібліотечної громадськості: Перший всеросійський з’їзд з бібліотечної справи (С.-Пб.,1911 р.), Перший загальноземський з’їзд зі статистики народної освіти у Харкові (1913 р.), з’їзд з питань позашкільної освіти та влаштування розумних розваг (1915 р.). Незмінною складовою названих форумів були експонати відділу бібліотекознавства.

Краще відчувати „бібліотечний пульс” країни допомагали партнерські стосунки з Російським бібліологічним товариством у С.-Петербурзі та з організованою у його складі секцією бібліотекознавства; з Російським бібліографічним товариством у Москві, комісією з бібліотекознавства, яка працювала при ньому. Плідною була багаторічна співпраця з Товариством бібліотекознавства, створеним на базі секції бібліотекознавства. Серед 29 установ, в основному столичних, що були в складі Товариства на рік фундації, єдиною громадською бібліотекою була харківська. Представляли ХГБ кілька років М.О.Маслов та М.І.Антоконенко (вони займалися тоді справами відділу бібліотекознавства), активну участь у його роботі брала Л.Б.Хавкіна. ХГБ сприяла Товариству у формуванні бібліотеки, підтримала проведення загальноросійського дослідження народних і громадських бібліотек (1908–09 рр.), підсумкові матеріали якого констатували: “В приемах выдачи книг по карточной системе сказывается нередко влияние Харьковской Общественной Библиотеки…“, надсилала за його пропозицією матеріали для Лейпцизької виставки друкарської справи і графіки (1914 р.) тощо. Різнопланову інформацію про ХГБ зустрічаємо на шпальтах заснованого Товариством першого професійного журналу „Библиотекарь”.

Прогресивною ініціативою, підтриманою ХГБ, була організація Л.Б.Хавкіною перших в країні бібліотечних курсів при університеті ім. Шанявського у Москві (1912 р.). Схвалюючи організацію Російського бібліотечного товариства (1916 р.), бібліотека реалізовувала проект утворення однієї з перших в країні його філій (при ній працював пункт запису до товариства).[1]

Лютнева і жовтнева революції, боротьба за національну незалежність, зміна політичних режимів у 1917–1920 рр. висували нові пріоритети в бібліотечному будівництві. Як найбільша бібліотечна установа Харкова, ХГБ співпрацює з новоутвореними владними структурами в реалізації нових завдань, а також з громадськими організаціями – ХТГ, товариством „Просвіта", харківським відділенням Російського бібліотечного товариства, які деякий час ще зберігали вплив на регіональну бібліотечну політику. За підтримки бібліотеки, активної участі Л.Б.Хавкіної та ХТГ, у Харкові в системі позашкільної освіти були організовані перші в Україні курси з підготовки бібліотечних кадрів (1917 р.). Працівники ХГБ брали участь у підготовці бібліотечного губернського з'їзду, штаб якого працював при бібліотеці у 1918 р., проведенні губернського з'їзду з позашкільної освіти (1919 р.). Ухвалена на ньому постанова щодо упорядкування бібліотечної сітки Харківщини реалізовувалася також за активної підтримки бібліотеки, на базі якої тоді працювала комісія з вироблення програми будівництва бібліотечної мережі губернії.

У 1919 р. за рішенням Всеукраїнського Революційного комітету ХГБ реорганізовано в Центральну громадську бібліотеку. Її працівники залучалися до реалізації "Обязательного

---

[1] Харківщина відрізнялася на той час досить розвиненою мережею бібліотек (їх кількість дорівнювала 1027), тож створення громадської організації, яка консолідувала бібліотечні кола, було доволі прогресивним явищем.

постановления Харьковского губисполкома о национализации библиотек", згідно з яким усі бібліотеки громадського та приватного користування Харкова та губернії оголошувалися державним надбанням, до перерозподілу між бібліотечними установами реквізованої літератури. Наприкінці 1920 р. у регіоні функціонувала поновлена мережа бібліотек (843 центральних, районних, повітових, сільських книгозбірень, 886 хат-читалень), яка поступово переходить під опіку держави і методичний вплив Центральної бібліотеки.

На 20-ті роки, які називають роками „ренесансу" бібліотечної справи України, припадає формування базових засад науково-методичної та організаційно-методичної роботи бібліотеки. Багаторічні традиції інноваційної діяльності, роботи відділу бібліотекознавства, швидкого реагування на численні запити бібліотек, партнерства з громадськими організаціями були підґрунтям, на якому закладалася система методичної роботи, орієнтована на нові завдання бібліотек. Завідувала бібліотекою Н.І.Чепіга, заступником була її сестра М.І.Румницька. Прогресивні і високоосвічені фахівці, працюючи в бібліотеці понад двадцять років і підтримуючи кращі її традиції, вони багато в чому сприяли адаптуванню колективу до нових реалій часу.

Бібліотека співпрацювала тоді з Бібліотечним підвідділом Головполітосвіти УСРР, якому підпорядковувалася, була представлена в об'єднаній бібліотечній раді, створеній при ньому, Харківській губернській бібліотечній секції. Разом з останньою проводилися, наприклад у 1921 р., загальноміська бібліотечна конференція, семінари бібліотекарів (раз на тиждень близько 6 місяців), курси для зав. хатами-читальнями (тривали 2,5 місяці). Розвитку кооперацийних засад бібліотечної та методичної роботи сприяла реалізація резолюції Харківської губернської бібліотечної наради, організованої за участю бібліотеки (1922 р.), особливо конструктивних положень щодо створення

Рад бібліотек (при центральних, районних та волосних книгозбірнях), введення у повітові центральні ради представників від волосних бібліотечних установ, скликання губернських бібліотечних конференцій. При бібліотеці була організована Міська бібліотечна рада (1922 р.), згодом – Рада передвижників та Об'єднання дитячих бібліотек (1925 р.). Підтримувалися постійні зв'язки з об'єднанням наукових бібліотек Харкова (створеного 1925 р.), яке на правах секції входило до загальноміського бібліотечного об'єднання.

З отриманням статусу Центральної округової (зі зміною в Україні системи районування у 1925 р.), а через незначний проміжок часу – міжокругової бібліотеки (водночас з державними бібліотеками в Одесі, Києві, Катеринославі та Херсоні), діапазон методичної діяльності книгозбірні розширився. Як допоміжний апарат Управління політосвіти (УПО), бібліотека ім. В.Г.Короленка виконувала за його вказівками бібліографічну, методичну, інспекційно-інструкторську роботу. Методична допомога надавалася бібліотекам Харківщини, закріплених округів, а також інших регіонів, найчастіше на замовлення.

Провідне місце в методичній роботі посідали консультаційний та дитячий відділи (організовані відповідно у 1920 та 1916 рр.). У ній також брали участь кабінет марксизму-ленінізму, відділи абонемента, іноземний, україніки, єврейський та інші. Консультаційний відділ, очолюваний Б.О.Боровичем, зарекомендував себе своєрідним методичним центром Харкова: проводив методичні наради, семінари, інструктажі з питань опанування бібліотечної техніки, комплектування фондів, каталогізації, організації масових заходів, довідкового обслуговування. Оскільки велику увагу бібліотечної громадськості привертав досвід організації у ньому предметного каталогу, проблеми предметної каталогізації були серед домінуючих і висвітлювалися в Харкові та на запрошення колег в Одесі, Москві, Ленінграді та інших містах країни. У центрі постійної

уваги були актуальні бібліотекознавчі питання, новації провідних українських, російських, зарубіжних бібліотек та ін. установ, наприклад, Кабінету бібліотекознавства та Книжкової палати в Москві, про які доповідала О.Д.Татарінова (дочка Д.І.Багалія) за результатами наукового відрядження. У середині 20-х років, коли в країні набула активного розвитку екскурсійна діяльність, бібліотека ділиться своїм досвідом з колегами із Ленінграда, Москви, Вітебська, Нижнього Новгорода, Смоленська та інших міст Росії, Білорусії, Далекого Сходу, Середньої Азії, Сибіру.

Науково-методична робота розвивалася на хвилях спочатку повільного, дедалі активнішого зростання по всій країні наукового бібліотечно-бібліографічного руху. Організовуються Всенародна бібліотека України (ВБУ), Бібліотека Рум'янцевського музею у Москві, Центральна наукова бібліотека у Харкові (на базі університетської). Співробітництво з ними, а також з Українською Книжковою палатою, Українським науково-дослідчим інститутом книгознавства, Науково-дослідчою комісією бібліотекознавства та бібліографії при ВБУ, Кабінетом бібліотекознавства в Москві, а пізніше Інститутом бібліотекознавства дозволяло сфокусувати інтелектуальний потенціал колективу на вирішенні першочергових завдань бібліотечно-бібліографічного будівництва.

Великою є заслуга в розвитку науково-методичної діяльності Б.О.Боровича (Фінкельштейна), видатного бібліотечного діяча, бібліотекознавця, книгознавця, бібліографа, ініціатора утворення предметного каталогу (14). Праці та статті Бориса Осиповича з методології предметного каталогу були відомі не тільки в СРСР, вони позитивно оцінювалися видатними бібліотекознавцями, бібліографами А.Калішевським, О.Покровським, Д.Баликою. Аналізуючи стан бібліографії на Україні за 1928 р., М.Ясиньський зауважував: „Активну участь у науково-дослідчій роботі бере також Харківська Державна Публічна

Бібліотека ім. Короленка, зосереджуючи свою увагу головним чином на питаннях, зв'язаних з предметовим каталогом", при цьому як підтвердження наводилися публікації Б.О.Боровича. З того часу за Харковом закріплюється статус центру предметної каталогізації в Україні. Серед інших проблем бібліотекознавства – запровадження в країні міжнародної десяткової класифікації. М.Габель поділилася своїми думками відносно цього в статті "Вопрос о международной десятичной классификации в русской литературе" (5).

Важлива складова науково-методичної роботи бібліотеки 20-х років – забезпечення організації у Харкові всеукраїнських зборів бібліотечної еліти та делегування працівників на найважливіші форуми бібліотекарів, книгознавців, бібліографів, що проходили в УСРР, СРСР, РСФСР, за межами країни. Це, наприклад, Перша всеукраїнська нарада робітників книги (Харків,1923 р.), де доповідала Н.І.Чепіга. На Першій конференції наукових бібліотек УСРР (Київ,1925 р.), в центрі уваги, була доповідь Б.О.Боровича, яким: „ ... переконливо доводилося, що предметний принцип у змозі охопити усі напрями знань та культури, деталізуючи їх відповідно до потреб розвитку сучасної науки, оперативно пристосовувати до зміни системи знань..." (6). Значних зусиль було докладено до організації Всеукраїнської клубно-бібліотечної наради (1925 р.), 1-го Всеукраїнського з'їзду робітників бібліотек (Харків, 1926 р.), який відбувся на базі ЦДБ ім. В.Г.Короленка. Прийняті на ньому резолюції, були ухвалені Колегією НКО УСРР і стали важливою настановою для розвитку бібліотечної галузі напри-кінці 20-х – 30-х років, а також методичної роботи бібліотеки. Делегувалися співробітники на першу (Москва, 1924 р.), та другу (Ленінград, 1926 р.) Всеросійські конференції наукових бібліотек на перший та другий Всеросійські бібліографічні з'їзди (1924, 1926р.) та інші історичні форуми, на яких репрезентували свої

напрацювання з бібліотекознавства та бібліографознавства. Відтоді це стало постійною практикою.

Сторінки літопису науково-методичної діяльності ЦДБ 20-х років засвідчують також причетність до роботи Науково-дослідчої комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ. Так, із обговорених цією комісією у 1928–29 рр. доповідей, дві були репрезентовані Б.О.Боровичем (про предметні каталоги та красне письменство в наукових бібліотеках). Бібліотека була представлена в Бібліографічній комісії при УАН, перший пленум якої (Київ, 1927 р.) став помітним етапом в організації бібліографічної роботи в Україні, у Каталографічній комісії, утвореній Укрнаукою (1926 р.) з метою розробки проекту української каталографічної інструкції, брала участь у роботі Каталогізаційної комісії при Науково-дослідному кабінеті бібліотекознавства Рум'янцевського музею в Москві, а пізніше – у Міжвідомчій каталогізаційній комісії. Плідною була співпраця з відділом дитячого читання Інституту методів позашкільної роботи, з яким у 1924–27 рр. проводилося фундаментальне дослідження дитячого читача та читання, умов роботи дитячих бібліотек тощо.

Як відомо, науково-бібліотечний рух дав потужний імпульс розвитку фахової преси. Бібліотекознавчі розвідки короленківців публікувалися у «Бібліологічних вістях» УНІКу. Б.Борович та Н.Чепіга були співробітниками цього авторитетного часопису. Наприкінці 1926 р., з появою на Україні проекту колективного видання журналу з теорії, методології й практики бібліотекознавства і бібліографії, ЦДБ ім.Короленка була серед 11 закладів (наукових бібліотек та бібліографічних установ), які мали його реалізовувати. Чимало публікацій співпрацівників у «Журналі бібліотекознавства та бібліографії» ВБУ, «Красном библиотекаре», до редколегії якого входив Б.О.Борович, та в інших. На шпальтах „Книжного вісника" ВБУ вперше „де-факто" обґрунтовувався науковий статус ХГБ, у статті (лекції)

академіка Д.І.Багалія „Харківська Громадська Бібліотека, яко тип наукової і загально - просвітової обласної бібліотеки" (1). Підсумовуючи просвітницьке та наукове значення бібліотеки, Дмитро Іванович вважав доцільним надання їй статусу „облас-ної української бібліотеки південно-східної України" (обласною у Західній Україні – мала бути колишня Київська міська, в Одесі – обласна Південної України, національна – ВБУ). Цей прогноз частково збувся після І-го Всеукраїнського бібліотечного з"їзду.

З середини 20-х років відновлюються міжнародні зв'язки з бібліотеками США, Австралії, Голландії, Німеччини, Венесу-ели та інших країн. Традиції відділу бібліотекознавства ХГБ продовжив тоді відділ іноземної літератури, який збирав мате-ріали про бібліотечну справу зарубіжних країн, найбільші бібліотеки світу, організував гурток з вивчення іноземного бібліотекознавства, відновив міжнародний книгообмін. Відбули-ся наукові відрядження Н.І.Чепіги та зав. іноземним відділом В.О.Гассельбринк до Німеччини, О.Д.Татарінової до Франції. ЦДБ ім.Короленка запрошувалася до Праги на Міжнародний конгрес бібліотекарів та друзів книги, до Філадельфії на конференцію з нагоди 50-річчя бібліотечної асоціації. Амери-канська асоціація запропонувала Н.І.Чепізі стати її членом. На прохання Міжнародного товариства працівників освіти (м. Брю-сель) проводилося опитування читачів шкільного віку за анкетою „Улюблена книга". Бібліотеку відвідали фахівці з Берліна, Парижа, Праги.

Кінець 20-х – 1940-й роки – епоха великих звершень у народному господарстві, науці, культурі і – небувалих репресій. На бібліотечній ниві – так само. У цей час методична робота оформлюється в країні як державна служба, визначаються її цілі, методологія, створюється розгалужена система науково-методичних центрів різних рівнів та відомств. Наукове життя бібліотеки ім. В.Г.Короленка цієї доби - це набуття статусу наукової „методично-бібліотечної установи всесоюзного значен-

ня", розширення організаційно-методичної діяльності, нові науково-методичні розвідки, пошук найефективніших форм роботи і, водночас, – випробування, перевірки, гоніння, покалічені долі співпрацівників .. .

У 1930 р. бібліотеку було переведено з Політпросвіти в безпосереднє підпорядкування сектору науки Наркомосу УСРР, з визначенням її профілю як наукової бібліотечної установи. На базі розформованого консультаційного відділу був утворений науково-методичний (1932 р.), який поряд з основним завданням організації каталогів виконував методичну роботу. Пізніше (1936 р.) у його структурі виділилася інструкторсько-методична група. Організовані у цей час науково-бібліографічна та науково-методична комісії (1932 р.), вчена рада (1938 р.), розглядали різні складові бібліотечної справи регіону та методичної роботи.

Наприкінці 1929 р. співпрацівники бібліотеки активно включилися у „бібліотечний похід". Він здійснювався під керівництвом Наркомпросу УРСР та утвореного при ньому Центрального штабу до якого входили представники бібліотеки. У 1930 р. значний обсяг робіт було здійснено з метою організаційно-методичного забезпечення культпоходу до сіл суцільної колективізації. Спеціальні бригади перевіряли роботу сільських книгозбірень, надавали методичну і практичну допомогу, вилучали застарілу та „шкідливу" літературу. Звітні дані засвідчують, що півтора місяця бібліотеку було закрито через утворення при ній бази Центрального району по збору, розробці й відправленню книжок на село, що „науково-методичний відділ став на дійсний центр справжньої наукової роботи" .

Репресивна політика держави негативно позначилася на кадровому складі бібліотеки. Під сокиру сталінського режиму потрапили кращі фахівці, котрі забезпечували виконання її методичних функцій. У звітах читаємо: "Минулий 1932 рік був для ДЦНБК рік кардинальної перебудови – внаслідок перевірки виконання постанов бригади РСІ, що обстежувала ДЦНБК ...,

знято керівництво цілої бібліотеки, знято керівництво центральним його відділом – науково-методичним.” Новим директором був призначений П.С.Сафронов(він займав цю посаду до 1949 р.). Звільнений був Б.О.Борович (розстріляний 1938 р. у Києві за рішенням військової колегії Верховного суду СРСР), а також ще кілька працівників. У Наказі НК освіти УРСР “Про наслідки обстеження Харківської державної бібліотеки ім. Короленка” (від 30.01.1935 р.), зазначалося, що “...директор тов. Сафронов не зумів зліквідувати до кінця наслідки шкідницької діяльності колишнього керівництва бібліотеки (Борович та інші)...,” пропонувалося протягом місяця підібрати кваліфікованих працівників для зміцнення науково-бібліографічного та інструкторсько-методичного відділів... . Чергові звільнення відбивалися на долях людей і звичайно ж, на долі бібліотеки і її „методичній біографії”.

У ці часи помітний вплив на формування цільових орієнтирів методичної роботи бібліотек України, мали реформаторські щодо утворення розгалуженої системи державного та методичного керівництва бібліотечною галуззю, постанови ЦВК СРСР “Про бібліотечну справу в Союзі РСР” та ВУЦВК і РНК УСРР „Про роботу масових бібліотек” (1934 р.). Посідаючи особливе місце в бібліотечній системі республіки, бібліотека ім. В.Г.Короленка сприяла бібліотечній управі у виконанні завдань державного контролю за діяльністю бібліотек, вивчення та підготовки бібліотечних кадрів, збору бібліотечних статистичних даних, обліку бібліотек, організації бібліотечної мережі органів народної освіти. Забезпечувалася участь у роботі Державної бібліотечної ради, яка переймалася проблемами встановлення загальних засад та координування роботи бібліотек різних відомств. Дещо пізніше багаторічним партнером був Науково-методичний кабінет бібліотекознавства і масової бібліографії, утворений при Бібліотечному управлінні Наркомосу на базі розформованого УНДІК (1936 р.).

З отриманням в умовах нового територіально-адміністративного ділення у 1934 р. статусу обласної бібліотеки, відповідно до наказу народного комісара освіти УРСР В.П.Затонського "Про утворення державних обласних бібліотек" (водночас з Вінницькою, Дніпропетровською, Донецькою, Київською, Одеською та Чернігівською бібліотеками), пріоритетними напрямами діяльності стали сприяння науково-дослідницькій роботі в краєзнавстві, інструктивно-методичне керівництво роботою районних бібліотек, надання допомоги з окремих питань бібліотечної практики, підготовка кадрів для обласної мережі, науково-дослідницька робота, організація й координація науково - бібліографічної роботи, які впродовж наступних десятиріч також були домінуючими.

Спільно з бібліотечною управою, бібліотечними секторами Облвно та Облпрофради реалізовувалися у цей час масштабні завдання підвищення кваліфікації бібліотекарів, які визначалися здебільшого наказами Наркомпросу УРСР. Широко практикувалися семінари, наради (обласні, кущові, районні), конференції, популярними були інструктажі, консультації. Так, за участю бібліотеки ім. В.Г.Короленка відбулася загальноміська конференція, присвячена підготовці до XII з'їзду КП(б)У та XVII з'їзду ВКП(б) (Харків, 1934 р.). Ухвалене на ній звернення бібліотекарів столиці „До всіх бібліотечних працівників України" (3), яскраво ілюструє ритміку тогочасного бібліотечного життя: „Ми загострюємо свою класову пильність, нещадно викорінюючи класово-ворожі, опортуністичні і особливо націоналістичні елементи зокрема в теорії і практиці бібліотечної справи", тези щодо допомоги в справі освоєння техніки, раціоналізації, винахідництва, оволодіння досягненнями радянської культури засобами розгортання масово-політичної і виховної роботи з читачем (політбої, політ-і техвікторини, виставки, книгоносійство, гуртки робочої автури, диспути) тощо. Наведена проблематика віддзеркалювалася також у методичній діяль-

ності. Окрім того, увага приділялася питанням фондів, перегляду їх з метою вилучення застарілої та „шкідливої" літератури. Так на підставі загального плану бібліотечного сектору Облвно у 1934 р. співпрацівники обстежили та проінструктували 42 бібліотеки, перевірили книжкові фонди в 71-й бібліотеці. У цей ж період було підготовлено кілька перших методичних посібників на допомогу бібліотекарям, а також бібліографічний покажчик за фондами ХДНБ "Питання бібліотечного будівництва та бібліотечного устаткування в іноземних журналах" (1940 р.), що свідчить про багаторічну традицію уважного ставлення до зарубіжного досвіду роботи та його популяризації. У 1940 р. в бібліотеці був утворений обласний кабінет бібліотекознавства, реорганізований через рік у методичний кабінет бібліотекознавства.

У тяжкі повоєнні часи, 1943–53 рр., з відбудовою бібліотеки відроджується методична робота. Розпочалася багаторічна співпраця з Комітетом у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР (утвореним у 1945 р.), якому ХДНБ стала підпорядковуватися. Тактичні завдання методичної роботи цієї доби формувалися, як і раніше, під впливом партійних та урядових директивних рішень, зокрема постанов Оргбюро ЦК КП(б) України „Про стан бібліотек і про заходи до поліпшення їх роботи," Ради Міністрів УРСР "Про заходи до зміцнення районних та сільських бібліотек" (1947 р.). Спеціальним наказом Комітету (від 22.03.47 р.), було намічено комплексну програму організаційно-методичних заходів, згідно з якою ХДНБ мала складати для масових бібліотек бібліографічні покажчики, плани читання на допомогу самоосвіті з різних галузей, а також типовий каталог для районних бібліотек. Розвиткові координаційних зв'язків ХДНБ в області науково-методичної роботи сприяло виконання рішень республіканської наради бібліотечних працівників України „Про стан та завдання бібліотечної роботи в УРСР" (1948 р.) щодо утворення при

Комітеті міжвідомчої бібліотечної ради, розробки Державною публічною бібліотекою УРСР єдиного плану науково-дослідної роботи бібліотек усіх відомств і бібліотечного інституту, а також єдиного плану методичної роботи в республіці Науково-методичним кабінетом бібліотекознавства при Комітеті, учасницею яких стала бібліотека.

У повоєнні часи опрацьовувався основний інструментарій методичної роботи, який активно запроваджувався наприкінці 40-х років і довгий час був домінуючим у системі методичних заходів (8). У 1946 р. було надано 340 усних консультацій, переважно працівникам міських бібліотек, у 1950 р. їх кількість становила вже понад тисячу. Виправдовували себе, на думку Н.Сагал (керівника методкабінету на початку 50-х рр.), групові консультації, якими охоплювалося щороку 350–450 бібліотекарів. З 1945 р. знову стали проводитися обласні та міські семінари, методичні наради, практикуми, здійснювалося екскурсійне обслуговування. При цьому об'єктом особливої уваги були сільські бібліотеки. Вперше було використано популярну форму підготовки кадрів – бібліотечне учнівство, запроваджене у Вовчанському, Балаклієвському, Богодухівському та Ізюмському районах Харківщини (1950 р.). Ефективними були відвідування бібліотек з наданням методичної допомоги. У 1946 р. їх було 34, з них 6 припадало на бібліотеки області, у 1950 р. – 87, більше половини відвіданих бібліотек становили районні, сільські та колгоспні. Серед розроблених методичних матеріалів – методичні вказівки "Пересувна робота бібліотеки", "Агротехнічні знання на завоювання високого врожаю," учбові плани кущових семінарів, рекомендації на допомогу методичному керівництву сільськими та колгоспними бібліотеками, складанню систематичного каталогу, планів роботи тощо. Характерною ознакою методичних посібників стає їх комплексність.

Обмін досвідом бібліотечної роботи в повоєнний період здійснювався вперше на методичних нарадах бібліотекарів міста і області 1947 р. Кращі напрацювання узагальнювали бюлетені "Досвід роботи бібліотек Харківщини", збірки матеріалів "У великій дружбі з книгою" (про передові бібліотеки Харківщини), "Читательская конференция на тему «Жить – значит служить Родине» (з досвіду проведення районних та загальноміських конференцій). З цього часу вивчення та пропаганда передового досвіду бібліотечної роботи стає одним із пріоритетних функціональних напрямів методичної роботи бібліотеки.

У період 50-х – початку 60-х рр. продовжувалося подальше зміцнення системи методичного керівництва бібліотеками на загальносоюзному, республіканському рівнях. Значну роль у цьому відігравали утворені 1953 р. Міністерство культури СРСР та Міністерство культури УРСР, якому стала підпорядковуватися бібліотека. Згідно з міністерським розпорядженням 1953 р. щодо закріплення найбільших наукових бібліотек за групою областей для надання методичної допомоги ХДНБ ім. В.Г.Короленка стала опікуватися бібліотечними справами Ворошиловградської, Сталінської (тепер Донецької), Дніпропетровської, Запорізької, Полтавської, Сумської та Харківської областей. Збільшення обсягів роботи спричинило організацію групи позаштатних методистів з 10-ти осіб.

Головне місце в методичній діяльності цього періоду займало складання методичних і бібліографічних посібників на допомогу бібліотекам. Їх тематичний діапазон розширювався щороку. Зростали тиражі видань, чому сприяло більш активне використання видавничої бази Книжкової палати УРСР та Політвидаву УРСР, особливо з утворенням при ньому серії „В помощь библиотекарю", для якої розроблялися методичні та бібліографічні матеріали. У 1950–54рр. вийшло друком 42 видання, у т.ч. 12 методико-бібліографічних, 6 – з досвіду роботи, загальним тиражем 46,8 тис. примірників. У наступні 1955

–59 рр. кількість видань за назвами становила вже 126, у т.ч. 29 методико-бібліографічних, 19 – з досвіду роботи. Їх тираж становив 303,1тис. примірників. Уважніше вивчається і узагальнюється власний досвід роботи. Виходять друком збірка "З досвіду роботи Державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка" (1953 р.), підготовлена за матеріалами Першої конференції молодих спеціалістів бібліотеки, три випуски збірок статей „Опыт работы Государственной научной библиотеки им. В.Г.Короленко» (1955–1959 рр.), колективна праця „Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка: До 40-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції" (1957). У цей час відновлюється практика видання звітної документації у вигляді "Кратких отчетов о работе за ... год" (1955–72 рр.). Серед новацій – початок видання спільно з Харківським міським відділом культури щорічних „Основных показателей работы районных бибилиотек г.Харькова" (з 1957 р.).

Посилюється увага до питань методичного супроводження бібліографічної діяльності бібліотек, її координації і кооперування. Важливою подією було проведення бібліотекою республіканської конференції з питань бібліографічної діяльності (Харків, 1951 р.). Наслідки конференції висвітлювали збірка "Библиографическая работа библиотек Украины" (Х.,1952), журнал „Библиотекарь" (1952, №1) та інші видання. Розробляються посібники на допомогу бібліографічній діяльності. З 1950 р. розпочалося видання "Сводного каталога иностранных научных и технических журналов, имеющихся в библиотеках г.Харькова" за участю близько 80 бібліотек різних відомств. ХДНБ стає учасником зведеного "Информационного указателя библиографических списков и картотек ... ", який випускала Державна бібліотека СРСР ім. В.І.Леніна та «Каталога библиографических указателей по технике, составленных библиотеками СССР» ДПНТБ.

З середини 50-х років ативізувалася робота з методично-го забезпечення питань пропаганди технічної літератури, спричинена завданнями „технізації" суспільства, конкретизова-ними в часі директивними рішеннями XX з'їзду КПРС щодо плану розвитку народного господарства СРСР на 1956–60 рр. та червневого Пленуму ЦК КПРС, які визначили масштабні завдання прискорення науково-технічного прогресу та підвищення продуктивності праці у виробництві. Серед резонансних заходів, орієнтованих на їх виконання, були міжреспубліканська нарада-семінар на тему „Пропаганда технічної літератури в бібліотеках", організована на базі ХДНБ спільно з Державною бібліотекою СРСР ім. В.І.Леніна (1950 р.). Вона відбулася за участю представників найбільших бібліотек різних відомств України, Російської Федерації, Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови. Того ж року в Москві вийшла друком збірка матеріалів наради, підготовлена ХДНБ і науково-мето-дичним кабінетом бібліотекознавства Державної бібліотеки СРСР ім. В.І.Леніна. Спільно з обласною універсальною бібліотекою проводилися кущові конференції бібліотекарів Харківщини з пропаганди технічної літератури, результати яких узагальнено в збірці „Бібліотеки – пропагандисти технічної літератури" (1956). Роком пізніше було видано збірку „Технічну книгу – в маси" про досвід роботи бібліотекарів УРСР.

На межі 50–60-х на розвиток організаційних засад методичної служби країни суттєво вплинула реалізація поста-нови ЦК КПРС "Про стан і заходи поліпшення бібліотечної справи в країні", наказу міністра культури СРСР „Про стан і заходи поліпшення бібліотечної справи" (1959 р.) та відповід-ного наказу міністра культури УРСР "Про стан та заходи поліпшення бібліотечної справи в Українській РСР" (1960 р.). Бібліотека залучалася Управлінням бібліотек, утвореним при Головному управлінні в справах культурно-освітніх установ, до виконання завдань контролювання та координації роботи

бібліотечних установ республіки, брала участь у роботі Міжвідомчої ради з питань бібліотечної роботи при Міністерстві культури УРСР. Створення у 1959 р. науково-методичного та бібліографічного відділу з секторами по роботі з суспільно-політичною, технічною, сільськогосподарською, природничо-науковою, художньою літературою та сектором бібліотекознавства, дозволяло ґрунтовніше опрацьовувати широкий спектр питань методичного забезпечення популяризації літератури бібліотечними засобами.

У наступний період, 1964–1984 рр., насичений багатьма подіями, апологети науково-методичної роботи були, як і раніше, ангажовані марксистсько-ленінською ідеологією та партійно-господарчими установками (2). В основному було завершене формування цілісної системи бібліотек-методичних центрів, яка включала універсальні та галузеві бібліотечні заклади союзного, республіканського значення і аналогічні регіональні. Зросла роль ХДНБ як республіканського методичного центру, її значення в „науково-методичному просторі" країни. Значною мірою цьому сприяла реалізація постанови Колегії Міністерства культури УРСР "Про роботу наукових бібліотек і визначення напрямку їх діяльності на допомогу бібліотекам республіки» (1964 р.) та «Положения об организации научно-методической и библиографической работы научных библиотек в помощь библиотекам республики», затвердженого Міністерством культури УРСР (1964 р.), згідно з якими за ХДНБ було визначено регіон впливу (зону) для надання оперативної методичної допомоги і тематика роботи на республіку, а саме: організаційно-методична допомога бібліотекам Ворошиловградської, Донецької, Дніпропетровської, Полтавської, Сумської, Харківської областей, а також методичне забезпечення пропаганди технічної літератури. У зв'язку з цим було реорганізовано структуру науково-методичного і бібліографічного відділу. Замість п'ятьох секторів утворюється

два: сектор з пропаганди технічної літератури і сектор бібліотекознавства.

Розпочинається розвиток бібліотеки як республіканського та зонального методичного центру, вона стає співвиконавцем зведених координаційних республіканських планів організаційно-методичної роботи, бере участь у розробці матеріалів на розгляд колегії МК УРСР, стає базою проведення республіканських, міжобласних, а пізніше – і всесоюзних наукових конференцій, семінарів. Паралельно забезпечувалася участь у роботі численних форумів бібліотечної громадськості. Так, у 1964 р. зав. науково-методичним та бібліографічним відділом Г.М.Гончар (Шибанова) на всесоюзній нараді зав. методичними відділами республіканських і наукових бібліотек у Мінську поділилася досвідом роботи секції бібліотекознавства і бібліографії при вченій раді бібліотеки, заст. директора Н.Х.Семененко представила доповіді з питань координації роботи ХДНБ та аналізу методичних і бібліографічних матеріалів на республіканській нараді заст. директорів обласних бібліотек, головний бібліотекар Т.Г.Шерстюк виступила з доповіддю про методику складання бібліографічних довідок на республіканському семінарі з питань довідково-бібліографічної роботи.

Закріплення за ХДНБ зони для методичного впливу сприяло розвитку її оперативної та науково-методичної діяльності, до якої включилася більшість її структурних підрозділів. Допомога бібліотекам зони здійснювалася шляхом забезпечення методичними та бібліографічними матеріалами, консультуванням, рецензуванням видавничої продукції, цільових виїздів, організації заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів тощо. Для здійснення організаційно-методичної допомоги обласним бібліотекам було запроваджене кураторство. Розпочалася багаторічна практика проведення одно-дводенних нарад з керівним складом обласних бібліотек

зони. Так, на першій такій нараді (1964 р.) йшлося про нову систему методичного керівництва, планування та звітності, координацію видавничої діяльності, були обговорені і підписані перші плани надання методичної допомоги обласним бібліотекам з боку ХДНБ, складені кураторами. У 1965 р. бібліотеки отримали перший "Обзор деятельности областных библиотек закрепленной зоны за 1964 год", який вміщував аналіз книжкових фондів, комплектування, організації обслуговування читачів, організаційно-методичної діяльності тощо (обговорений і схвалений методичною радою сектору бібліотекознавства ДПБ ім. М.Є.Салтикова-Щедріна). Потім вони складалися щороку. Розроблялися також комплексні аналітичні матеріали ретроспективного характеру та з окремих напрямків роботи.

Пріоритетною сферою діяльності стає методичне забезпечення роботи бібліотек з популяризації науково-технічних та економічних знань, сприяння розвитку науки та виробництва. Стан справ з пропаганди цієї літератури вивчався під час відвідувань бібліотек, за річними звітами ОУНБ, статистичними даними МК УРСР, письмовою інформацією, яку одержувала ХДНБ. Особливо уважним було ставлення до вивчення та впровадження передового досвіду. У 1964–65 рр. передовий досвід пропаганди технічної літератури вивчався у бібліотеках Харківської, Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Львівської, Запорізької, Полтавської, Одеської областей. Результати були висвітлені у збірці "Книгу – промисловому виробництву. З досвіду пропаганди технічної літератури" (1965 р.), яка вийшла значним тиражем у Політвидаві України в серії „На допомогу бібліотекареві," у журналах "Соціалістична культура", "Технические библиотеки СССР", „Библиотекарь", в газеті „Культура і життя". Вийшли друком бюлетень "З досвіду роботи бібліотек республіки у пропаганді технічної літератури", методичні матеріали „Основні показники наявності і

книговидачі технічної літератури в бібліотеках системи Міністерства культури УРСР за 1964 р.", „Огляд методичних і бібліографічних посібників по пропаганді технічної книги, виданих обласними та центральними міськими бібліотеками України в 1964 році". Аналогічні видання розроблялися впродовж кількох десятиріч. Аналітичні матеріали про діяльність бібліотек республіки з питань пропаганди технічної літератури, стан видавничої продукції з цього питання тощо, підготовлені працівниками ХДНБ вміщувалися також у збірниках "Робота бібліотек України системи Міністерства культури у році" ДРБ УРСР ім. КПРС 60–70 рр.

Певне місце в науково-методичній діяльності посідало рецензування матеріалів, підготовлених бібліотеками. Щороку їх видавалося 20–30. Наприклад, у 1968 р. було прорецензовано 22 роботи обласних бібліотек, підготовлені до видання, а також тексти виступів на республіканських та зональних нарадах-семінарах. Серед них посібники Полтавської обласної бібліотеки „Техническую книгу – в массы", Кіровоградської – „НОТ в промышленности", Волинської – „Кибернетика сегодня и завтра".

У 1964 р. досвід науково-методичної діяльності бібліотеки вивчали працівники Полтавської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Сумської, Черкаської обласних бібліотек, ЦНТБ Бєлгорода, Кемерово, Ростова. Роком пізніше колеги з Ленінграда, Москви, Орла, Рязані, Волгограда, Одеси, Кіровограда, Чернігова, інших міст УРСР, а також Азербайджанської та Киргизької республіканських бібліотек.

У 70-х роках пріоритетною була діяльність, спрямована на реалізацію Постанови ЦК КПРС "Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі" (1974 р.) та "Заходів Міністерства культури УРСР по підвищенню ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі", затверджених цього ж

року колегією Міністерства культури УРСР. Тематичний діапазон методичної діяльності на допомогу бібліотекам республіки значно розширився, що особливо відобразилося на видавничій продукції. Серед актуальних питань, на яких також фокусувалася увага методичної служби у цей період, – централізація мережі масових бібліотек. Доцільність та ефективність нової форми організації сітки бібліотек спочатку експериментально вивчалася (1971–1972 рр.) на базі Севастополя за методичною підтримкою Державної бібліотеки СРСР ім. В.І.Леніна. У 1972 р. колегія Міністерства культури УРСР схвалила цю роботу. У прийнятій постанові "Про розширення експерименту по централізації мережі державних масових бібліотек" (1972 р.) зазначалося, що нова форма організації бібліотечної сітки є більш ефективною в порівнянні з існуючою, проте ряд питань вимагають більш тривалого, поглибленого вивчення і остаточного вирішення (централізація в обласних центрах, невеликих містах, у сільській місцевості, організація книгообміну між центральним книгосховищем і філіалами тощо). Згідно з названою постановою ХДНБ спільно з відділом бібліотек Міністерства культури УРСР, іншими бібліотеками республіканського значення та Севастопольським міським управлінням культури бере участь в удосконаленні діяльності ЦБС Севастополя з метою створення бази для передачі досвіду з питань централізації іншим бібліотекам. Поряд з цим для дальшого поглибленого вивчення і вирішення проблем централізації ХДНБ бере участь в організації і проведенні централізації сітки масових бібліотек у порядку експерименту в містах Суми, Краматорськ, Кременчук. Відтоді централізовані бібліотечні системи стають одним із основних об'єктів методичного керівництва і методичної допомоги.

З 1971 р. ХДНБ виконує функції регіонального центру міжбібліотечного абонемента для бібліотечних закладів Полтавської, Сумської, Харківської областей, з 1975 р. – між-

обласного депозитарію універсального профілю для цих же областей. Розширюється коло питань методичного забезпечення, збільшується кількість бібліотек, які одержують методичну допомогу. Щороку працівники ХДНБ відвідували понад 200 бібліотечних закладів, надавали майже 1,5 тис. методичних консультацій, брали участь у науково-практичних конференціях, семінарах, заняттях шкіл передового досвіду, практикумах тощо, які організовувалися обласними бібліотеками. З утворенням відділу організації науково-дослідної роботи (1975 р.) традиційними стають наукові дослідження, що сприяло підвищенню наукового потенціалу методичної роботи.

Наступний етап, 1985–90-х рр, розпочався в обстановці гострих соціально-економічних і політичних перетворень, зумовлених демократизацією, гласністю. Науково-методична робота розвивалася, як і раніше, зберігаючи традиційні організаційні форми, одначе, ніби за інерцією. Пріоритетним напрямом стає методичне забезпечення питань бібліотечного краєзнавства. Значної уваги надавалося реалізації Наказу МК УРСР «О работе в помощь авторським коллективам и редколлегиям ”Свода памятников истории и культуры народов СССР”» (1983 р.). Активізувалася увага до методичного забезпечення питань перебудови діяльності бібліотек, пошуку шляхів поліпшення змісту методичної служби. Формуються нові стосунки ХДНБ з методичними центрами країни (13). Вирішення питань методичного забезпечення стає більш демократичним.

90-ті роки. Розпад СРСР. Розбудова української держави. В Україні дедалі активізувався процес дезінтеграції єдиної науково-методичної системи, яка впродовж десятиріч мала своє правове підґрунтя, базувалася на уніфікованій методології і технології, з її ієрархією методичних центрів (всесоюзні – республіканські – обласні – районні та міські). Бібліотекознавці називають цей етап ”на прехресті”, коли вертикальні централізовані зв'язки поступилися горизонтальному регіональ-

ному і місцевому суверенітету, свободі дій, чи то бездіяльності провінційних методичних центрів, їх самостійності, науково-методичному самозабезпеченню (2). Спостерігалася сумна тенденція послаблення (або ж повного припинення) діяльності колегіальних міжвідомчих бібліотечних органів (рад, комісій, секцій тощо) різного рівня та функціонального спрямування і, як наслідок, – паралелізм і дублювання у діях методичних центрів, що спричинило вагомі втрати в різних сферах бібліотечної справи.

У цей час методична служба бібліотеки, спираючись на набутий досвід і підтримуючи кращі традиції попередників, також відшукувала шляхи адаптації до нових реалій часу. Девізом стає: "традиції + інновації". Оскільки колишні стереотипи єдиної науково-методичної системи і, зокрема "методичного керівництва", вже не спрацьовували, треба було виважено проаналізувати інтелектуальні надбання минулого, віднайти і сконцентруватися на найбільш прогресивних, принципових положеннях науково-методичної роботи.

Все більшої уваги методичною службою надається питанням збереження документних ресурсів бібліотек. Багатопланові зміни, що відбулися в бібліотечній справі, позначилися і на процесах фондоутворення. Виникло чимало гострих проблем, для розв'язання яких потрібне було прийняття невідкладних рішень на загальнодержавному рівні, передусім у нормативно-правовому полі, втручання бібліотечної громадськості, обговорення теоретиками і практиками бібліотечної справи. Саме з цією метою ХДНБ організовує спільно з Міністерством культури України та Державною бібліотекою України республіканську міжвідомчу наукову конференцію "Фонди наукової бібліотеки: стан та перспективи розвитку" (Харків, 1992 р.), у роботі якої взяли участь 257 представників найбільших бібліотек України різного відомчого підпорядкування, національної бібліотеки Білорусі, а також інститутів

культури, Держархіву України, Міністерства юстиції, Українського науково-дослідного Реставраційного центру, Інституту проблем реєстрації інформації АН України, бібліотечних товариств та асоціацій. На секції "Сучасні тенденції розвитку фондів наукових бібліотек: проблеми їх збереження" обговорювалися питання про механізм забезпечення повноти національного бібліотечного фонду, організації та збереження фондів рукописних і друкованих пам'яток історії та культури, створення страхових фондів, юридично-правові аспекти збереження документних ресурсів. На секції "Проблемні питання створення і збереження фонду "Україніка" йшлося про стан та перспективи формування фондів україніки (зарубіжної, медичної, сільськогосподарської) у наукових бібліотеках України, організацію фондів екстеріорики в Національній бібліотеці Білорусі тощо. Питанням впровадження нових інформаційних технологій, автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів було присвячено засідання третьої секції. Делегати конференції розглянули проекти інструктивних матеріалів: про облік бібліотечних фондів у бібліотеках України; про збереження фондів державних бібліотек України; про порядок вилучення документів з бібліотечних та довідково-інформаційних фондів; про порядок продажу книг, інших видів документів з бібліотечних фондів, розроблених фахівцями ХДНБ, Державної бібліотеки України та Одеської державної наукової бібліотеки ім. О.М.Горького. Більшість із 35-ти заслуханих на конференції доповідей і повідомлень, а також ухвалені рекомендації, які і зараз не втратили актуальності, вміщені в збірнику "Фонди наукової бібліотеки: стан та перспективи розвитку: Матеріали респ. міжвід. наук. конф." (Х.,1993).

Пізніше фахівці ХДНБ репрезентували свої наукові розробки з фондознавчих питань на міжнародних та республіканських форумах бібліотечної громадськості (науково-

практична конференція ”Збереження і доступність документів”, організована в межах ЮНЕСКО на базі Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, та семінар-нарада “Проблеми комплектування фондів бібліотек в умовах ринку та шляхи їх вирішення”, Київ, 1995 р., конференція “Інформаційно-видавничий ринок і бібліотеки”, Форос, 1995 р.). Останніми роками, найавторітетнішими форумами, де виступали фахівці ХДНБ, були XI міжнародна науково-практична конференція ”Книга і світова цивілізація” (Москва, 2004р.), де на замовлення РАН було висвітлено досвід ХДНБ з формування особистих бібліотек видатних вчених та письменників, наукова конференція „Особисті книжкові колекції та особові фонди у бібліотеках та архівах України” (Київ, 2004 р.) на базі НБУ ім.Вернадського.

Помітною подією було проведення конференції ”Колекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України: проблеми формування, збереження, розкриття”, організованої ХДНБ з нагоди 100-річчя відділу рідкісних видань і рукописів (2003 р.), одного з найстаріших в Україні, утвореного за ініціативою Д.І.Багалія. У доповідях та повідомленнях науковців, провідних фахівців Харкова, Києва, Одеси, Луганська було багатоаспектно висвітлено актуальні питання створення та особливостей формування колекційних фондів, проблеми обліку, опису, захисту та забезпечення збереження, інформаційно-наукового розкриття зібрань тощо.

На допомогу бібліотекам республіки вийшли друком методичні поради „Реставраційні та палітурні роботи у бібліотеках„ (2003 р.), „Використання у бібліотеках сучасних технологій копіювання документів” (2004 р.), у яких вміщено поради з питань реставрації та оправлення видань, переведення паперових документів на сучасні носії інформації шляхом мікрографування, ксерокопіювання та оцифрування (сканування). У співпраці з Національною парламентською бібліотекою

України та Національною бібліотекою України ім. В.І.Вернадського підготовлено рекомендації на допомогу бібліотекам та архівам "Створення баз даних документів, визначених для включення до Державного реєстру національного культурного надбання за допомогою системам автоматизації Бібліотек ІРБІС" (2002 р.).

Про завдання та проблеми переорієнтації науково-методичної роботи йшлося на засіданні вченої ради ХДНБ (1999 р.). Серед низки ухвалених рішень підкреслювалася необхідність цілеспрямованого систематичного вивчення потреб публічних бібліотек у методичних послугах ХДНБ.

У 1999 р. науково-методичний відділ організував дослідження за темою “Відповідність науково-методичних матеріалів ХДНБ ім. В.Г.Короленка професійним потребам публічних бібліотек України”. Його метою було вивчення ступеня відповідності методичних видань професійним запитам фахівців бібліотечної галузі і визначення на цій підставі перспектив забезпечення бібліотек методичною продукцією. Об’єктом дослідження були методичні посібники 1992–1998 рр. видання, а предметом – думки бібліотечних фахівців про їх актуальність, корисність тощо. В основу дослідження покладався метод анкетування.

Відповідаючи на анкетні запитання, 84% респондентів відзначили, що популяризація літератури на допомогу формуванню науково-технічної та економічної культури читачів продовжує залишатися одним із основних напрямків діяльності публічної бібліотеки. Актуальність тематики й змістовність посібників підкреслили 85% опитаних. Серед видань, які найчастіше використовувалися у практичній діяльності, називалися методико-бібліографічні матеріали “АПК і ринок”, “Библиотеки в помощь предпринимательской и коммерческой деятельности”, “Технічна книга у житті сучасної людини”, “Людина. Природа. Техніка: Грані взаємодії”, “Ринок і людина”,

методичні поради на допомогу проведенню районних та міських семінарів “Бібліотека і науково-технічне відродження України”.

Дослідження дозволило зробити висновок про потребу публічних бібліотек у методичних посібниках ХДНБ з технічного профілю, що зумовило доцільність продовжувати практику методичного і методологічного обґрунтування актуальних орієнтирів діяльності бібліотек як соціальних інститутів, які сприяють розвитку інтелектуального, економічного та науково-технічного потенціалу країни. Воно дозволило також конкретизувати шляхи удосконалення діяльності методичної служби за цим напрямком, визначити адекватний потребам бібліотечної практики проблемно-тематичний та видовий діапазон видань, які потребують опрацювання у перспективі (10). Результатом стало видання методичних порад бібліотекарям з використання Інтернет-ресурсів ”Науково-технічні досягнення українських вчених та винахідників на сторінках Інтернету” (2004 р.), матеріалів за наслідками проведеного бібліотекою загальнодержавного дослідження "Потреби і запити користувачів УНБ України на документально-інформаційні ресурси з техніки та ступінь їх задоволення" (2001 р.) тощо.

Як бібліотечний заклад всеукраїнського значення, ХДНБ виконує роботу в напрямку удосконалення нормативно-правової бази бібліотечної сфери та науково-методичному супроводі реалізації чинних нормативних актів. Вона полягає в підготовці проектів (пропозицій) до нових законодавчих документів, положень, інструкцій тощо. Опрацьовуються пропозиції до концептуальних матеріалів, програмних проектів розвитку бібліотек. Співробітники ХДНБ брали участь у підготовці пропозицій до Закону України про бібліотеки і бібліотечну справу, а пізніше – у розробці нової редакції цього документа. Інші приклади вибірково.

2000 р. – на замовлення Міністерства культури і мистецтв України підготовлений перелік назв нормативно-правових документів та заходів, які слід вжити з метою удосконалення правової сфери бібліотечної галузі. Розроблялися пропозиції до проекту "Інструкції про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання", до національної Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр.

2001р. – опрацьовувалися пропозиції до "Державної програми поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року".

2002 р. – на замовлення організаторів Парламентських слухань "Українська культура: стан і перспективи розвитку", на які було запрошено бібліотеку, представлено пакет матеріалів з питань реформування нормативно-правової сфери бібліотечної галузі.

2003 р. – підготовлено пропозиції до проектів річної державної статистичної звітності" (Форма № 6, Форма 80-а РИК), до галузевої програми забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до бібліотечних закладів як об'єктів громадського призначення .

Серед ініційованих бібліотекою нових серійних та продовжуваних видань бібліотекознавчої проблематики останнього часу – „Збірки наукових статей" (публікуються з 1996 р.), зведений каталог "Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство" який не має аналогів в Україні і обіймає фонди 20 бібліотек Харкова, матеріали щорічної регіональної науково-практичної конференції "Короленківські читання" яка розглядає результати наукових розвідок харків'ян у різних сферах бібліотечної діяльності, щоквартальник „Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка", серія методичних матеріалів „У бібліотеках Східної України". Мета серії – популяризація досвіду бібліотек Ворошиловград-

ської, Дніпропетровської, Луганської, Полтавської, Сумської та Харківської областей, результатів досліджень, проведених на їх базі. За результатами відвідувань бібліотек вийшли друком видання: ”Нововведення, продиктовані життям: З досвіду роботи Централізованої бібліотечної системи м. Суми” (2001р.); „Фандрейзінг у публічних бібліотеках: огляд дяльності” (2002 р.); „Інформатизація публічних бібліотек Східної України: стан та можливості формування єдиного інформаційного простору” (2002 р.); ”Інтернет-центри публічних бібліотек як засіб інформаційного сервісу” (2004 р.), де проаналізовано досвід діяльності Інтернет-центрів у ХДНБ, Харківській ОУНБ та міських ЦБС Донеччини (Краматорській, Костянтинівській, Артемівській, Харцизькій, Ясинуватській), відкритих за програмою „LEAP” Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні.

Коло завдань, що стоять перед бібліотеками і вирішуються ними, постійно розширюється. В умовах реформування України і бурхливого розвитку глобального інформаційного суспільства бібліотеки чимдалі відіграють вагомішу роль у соціокультурній адаптації населення, роблять значний внесок у забезпечення інформаційної культурної цілісності країни, єдності її регіонів, у розвиток демократії і місцевого самоврядування, становлення громадянського суспільства. Все це ускладнює завдання та цільові орієнтири методичної діяльності бібліотечних закладів, у т. ч. ХДНБ.

Метою науково-методичної діяльності ХДНБ як закладу всеукраїнського значення визначене сприяння створенню і функціонуванню системи бібліотечного обслуговування, здатної забезпечити громадян максимально швидким, повним і вільним доступом до інформації і знань, а також збереження національного культурного надбання, що накопичено бібліотеками.

Стратегічними завданнями науково-методичної діяльності ХДНБ визначені:

- сприяння організації і стимулюванню процесу модернізації (реформування) бібліотек і бібліотечної справи;
- сприяння створенню інфраструктури бібліотечної справи; розвитку професійної свідомості у руслі загальносвітових тенденцій і цінностей демократичного суспільства; розвитку професійних комунікацій, у тому числі міжнародних.

Основними напрямками діяльності ХДНБ як методичного центру вважаються:

- сприяння державній владі у формуванні законодавчої та нормативно-правової бази бібліотечної галузі, адекватної процесу модернізації бібліотек і бібліотечної справи;
- впровадження і розвиток у бібліотеках сучасних технологій, перехід на корпоративні технології;
- збереження бібліотечних фондів;
- розвиток бібліотечного краєзнавства;
- удосконалення науково-методичної діяльності бібліотек;
- участь у створенні системи безперервної професійної освіти, виходячи з необхідності адаптації знань і навичок бібліотечних працівників до нових потреб суспільства;
- участь у міжнародних бібліотечних і культурних проектах.

Для підвищення результативної діяльності ХДНБ актуальним є створення нормативно-правового підґрунтя функціонування системи, методичного забезпечення діяльності бібліотек, визначення на державному рівні стратегії та тактики її розвитку. Останній офіційний документ, який регламентував методичну діяльність бібліотек, датується 1964 р. В умовах ускладнення завдань методичних центрів різних рівнів правомірним є розглядання методичної служби країни як складної динамічної системи з розгорнутою структурою, обґрунтованими принци-

пами побудови, що зумовлює доцільність її комплексного дослідження (теоретико-методологічних, організаційних, технологічних засад тощо). За результатами дослідження має бути розроблений новий нормативний документ як варіант "Положення про методичне забезпечення бібліотек України", який має визначати організаційний механізм методичної служби для бібліотек країни, її сутність, мету, структуру, функції, засади співробітництва методичних центрів різних рівнів. У сучасних умовах його впровадження варто розглядати як дієвий важіль упорядкування науково-методичної діяльності бібліотек країни.

Література

1. Багалій Д.І. Харківська громадська бібліотека як тип наукової і загальнопросвітової обласної бібліотеки / Д.І.Багалій // Кн. вісн. – 1919. – Вип. 2 (квіт.-черв.). – С.41–57.

2. Бачалдин Б.Н. Библиотечная энциклопедия – труд коллективный / Б.Н.Бачалдин // Библиотековедение. – 1996. – № 2. – С.43–62.

3. Бібліотеки м. Харкова до XII з'їзду КП (б)У і XVII з'їзду ВКП(б): До всіх бібліотечних працівників України // Бібліотека у соціалістичному будівництві. – 1934. – № 1. – С.26–28.

4. Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: Харківський період діяльності (1888–1918): Зб. матеріалів / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; Уклад.: А.М. Перепеча, Н.І. Капустіна. – Х.: ХДНБ, 2004. – 151 с.

5. Габель М. Вопрос о международной десятичной классификации в русской литературе / М.Габель // Путь к коммунизму. – 1922. – № 8/9. – С.90–105.

6. Дубровіна Л.А. Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського: 1918–1941 / Л.А.Дубровіна, О.С.Онищенко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 1998. – 335 с.

7 Десятилетие Харьковской общественной библиотеки. – Х.: Тип. А.Дарре, 1898. – 99 с.

8 Звіт про роботу бібліотеки за 1946–1950 роки / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка. – [Х., 1951]. – 52 л. – [Машинопис].

9 Кунич О.П. До питання про науково-методичну діяльність ХДНБ ім. В.Г.Короленка /О.П.Кунич //Збірник наукових статей / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка. – Вип. 3. – Х., 2000. – С.4–19.

10 Кунич О.П. Про вивчення потреб публічних бібліотек країни у методичних посібниках ХДНБ ім. В.Г.Короленка (за наслідками соціологічного дослідження) / О.П. Кунич // Короленківські читання: Матеріали наук.-практ. конф., 8 жовт. 2000 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка. – Х., 2000. – С.3–11.

11 Отчет Харьковской общественной библиотеки за пятый год и протокол общего собрания членов ее 8-го декабря 1891 года. – Х.: Тип. А.Н.Гусева, 1892. – 46 с.

12 Отчет Харьковской общественной библиотеки за четвертый год и Протокол общего собрания членов ее 9-го декабря 1890 года. – Х.: Тип. М.Ф.Зельберберга, 1891. – 39 с.

13 Перепеча А.М. Окремі аспекти науково-методичної діяльності ХДНБ ім. В.Г.Короленка /А.М.Перепеча // Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття. Зб. наук. ст. Вип. 1 /Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка. – 1996. – С.58–67.

14 Черевко А.О. З історії становлення і розвитку методичної роботи ХДНБ ім. В.Г.Короленка (1903–1931 рр.) / А.О.Черевко // Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття: Зб. наук. ст. Вип.1. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка. – Х., 1996. – С.46–58.

15 Шибанова А.М. Научно-методическая работа

/А.М.Шибанова // Книгу – трудящимся (Библиотека ім. В.Г.Короленко за 50 лет) / Гос. науч. б-ка им. В.Г.Короленко. – Х., 1968. – С.145–159.

Н.І.Капустіна

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Вивчивши свого часу роботу американських та німецьких бібліотек, ознайомившись з бібліотечною справою на Міжнародній виставці у Парижі, Л.Б.Хавкіна висуває питання про організацію у Росії професійної підготовки бібліотечних кадрів.

Починає Л.Б.Хавкіна зі створення у ХГБ відділу біб-ліотекознавства, котрий би “являв собою першу в Росії спробу об’єднання матеріалів з бібліотечної справи” [16].

20 квітня 1903 р. в газеті «Харьковские губернские ведомости» було опубліковане повідомлення про рішення загальних зборів членів Харківської громадської бібліотеки стосовно створення відділу бібліотекознавства. На цих зборах з доповіддю "Про влаштування відділу бібліотекознавства" виступила член правління ХГБ Л.Б.Хавкіна. Вона обгрунтувала необхідність вивчення і наукової організації бібліотечної справи у Росії за прикладом США і Англії.

Здійснити проект улаштування цього структурного підрозділу доручили членам правління Л.Б.Хавкіній та А.С.Чемпковському. Згодом до них приєднався О.А.Дідрихсон. Було розроблено схему розташування матеріалів, яка містила такі розділи: література з питань бібліотекознавства (історія бібліотек, монографії, закони про бібліотеки, статистика, статути, звіти і правила російських та іноземних бібліотек,

друковані каталоги, спеціальні періодичні видання, бібліографія, наочні посібники), карти і діаграми, види і плани бібліотечних будівель, зразки бібліотечних меблів, системи класифікації, нумерації, каталогізації, запису книг і т.ін. [10].

Були надіслані циркулярні звернення до російських бібліотек та листи до іноземних з проханням надіслати матеріали за наведеною програмою. З 89 російських бібліотек відгукнулися 26 і надіслали 76 книг і брошур, 8 систем бланків, 2 плани та 2 фотографії. З 26 іноземних – відповіли 24, котрі надіслали 117 книг і брошур, 14 систем бланків і 14 фотографій та малюнків. Серед матеріалів російських бібліотек найцікавішими були такі: 23 томи від Імператорської публічної бібліотеки, повний каталог Київської публічної бібліотеки, аматорські знімки Томської міської бібліотеки. Серед документів, надісланих іноземними бібліотеками, перше місце за кількістю та змістом посідали матеріали американських бібліотек: звіти Бібліотеки Конгресу США з численними малюнками, системи бланків, програми, звіти і малюнки шкіл для бібліотекарів.

Цікаві матеріали з історії і статистики американських бібліотек надіслало Бюро народної освіти у Вашингтоні, каталоги технічних пристроїв для бібліотек були одержані від Міжнародного бібліографічного інституту і англо-американських акціонерних товариств “Бібліотечне бюро” і “Бібліотечні посібники”.

Відгукнулися й інші зарубіжні книгозбірні, починаючи з найбільших у світі – Паризької національної бібліотеки та Британського музею – і закінчуючи народними бібліотеками у Штутгарті та Бреславлі. Вони надіслали ряд цінних праць, таких як “Предисловие к печатному каталогу Парижской национальной библиотеки”, звіти про стан Британського музею і т.ін.

Звіти, види, плани, бланки та бібліотечний журнал надіслало Товариство австралійських бібліотекарів, 5 великих фотографій бібліотечної будівлі та читального залу – Токійська імператорська публічна бібліотека. Л.Б.Хавкіна відзначала, що, на привеликий жаль, наші вітчизняні бібліотеки мляво відгукнулися на прохання надіслати свої матеріали. З квітня 1903 р. по жовтень 1904 р. з 320 російських бібліотек відповіли ХГБ лише 59, а з 124 іноземних – 58.

Бібліотека штату Нью-Йорк в Олбані у відповідь на лист правління звернулася з проханням надіслати їй матеріали про ХГБ для розміщення у своєму бібліотечному музеї. Було надіслано фотографії, картки, бланки, звіти російською мовою з перекладом вступу про історію і сучасний стан бібліотеки.

До кінця 1904 р. відділ мав у своєму фонді 2200 документів з бібліотечної справи. Колекція наочних посібників була зібрана у 90 папках, які згодом було передано для тимчасового користування до Московського університету ім. Шанявського (як виявилося, назавжди). Вони поклали початок музею бібліотекознавства при бібліотечних курсах у Москві. Зараз від його експонатів залишилося кілька десятків і зберігаються вони в архіві наукової бібліотеки МДУКіМ.

Було одержано у дарунок від Л.Б.Хавкіної книгу, яка застосовувалася у патентному індикаторі Cotgreave'a. Вона давала змогу читачу, не звертаючись до бібліотекаря, визначити наявність матеріалу у відділі на цей момент.

Документи у відділі було згруповано за державами і виставлено для ознайомлення у вітринах обертального турнікету. Були оформлені діаграми, що показували зростання книжкового фонду в американських, японських бібліотеках та ХГБ. Складено докладний каталог на всі документи за такою схемою: загальні твори, статути, правила, звіти, каталоги, спеціальні періодичні видання, бібліографія, наочні посібники.

Наочні посібники передбачалося видавати лише у приміщенні бібліотеки.

15 грудня 1904 р. на загальних зборах членів ХГБ відбулася презентація відділу. Були представлені найбільш цінні матеріали з бібліотечної справи. Відділ бібліотекознавства увійшов до структури бібліотеки, і цю дату слід вважати днем його відкриття. При ньому було створено бібліотечний музей. Через те, що в статуті ХГБ слово "музей" було відсутнім, його довелося назвати інакше: "колекція наочних посібників".

Своїм завданням відділ вважав опрацювання питань теорії, методики і практики бібліотечної роботи на підставі досвіду бібліотек. Його діяльність мала три напрямки: довідково-консультаційна, учбово-педагогічна та науково-дослідницька робота.

Йшли роки. Відділ бібліотекознавства одержував щомісячні бюлетені, відомості про нові книги, доповіді та звіти з Бостонської, Бруклінської, Чикагської бібліотек та Бібліотеки Конгресу США, допомагав іншим російським та зарубіжним бібліотекам і всім, хто цікавився бібліотечною справою. Наприклад, було виконано прохання Нью-Йоркської публічної бібліотеки про надіслання їй книг для російського відділу (266 прим.). Бібліотеці Бернського університету було відкрито (вперше у практиці ХГБ) міжнародний абонемент. До Іркутської міської, Севастопольської морської, Псковської громадської бібліотек було надіслано бланки та інші матеріали.

Задовольнялися індивідуальні запити читачів з Харкова, Петербурга, Москви, Самари. Вони стосувалися статуту, каталогів, історії і техніки ХГБ, адрес російських бібліотек, інвентарного запису тощо.

Відділ відвідали представники Луганської та Полтавської громадських бібліотек, Одеської публічної та бібліотеки Харківської земської управи.

Здійснювалася науково-дослідна робота. О.А.Дідрихсон підготував доповідь “Про народні бібліотеки Німеччини”, яку прочитав на засіданні І читальні – бібліотеки ХТГ, Л.Б.Хавкіна написала статтю “Публічні бібліотеки Австралії” та книгу “Библиотеки, их организация и техника” (СПб., 1904).

Любов Борисівна так згадує цей період: “Мені доводилося майже щодня давати пояснення стосовно цього відділу та відповідати на численні запитання, з якими до мене зверталися його відвідувачі. Це наштовхнуло мене на думку, з одного боку, скласти підручник з бібліотечної справи, а з іншого – виступити на з’їзді з проектом про необхідність професійної підготовки бібліотекарів” [1].

У 1905 р. ХГБ була запрошена взяти участь у Всесвітній виставці у Льєжі (Бельгія) і комісія відділу бібліотекознавства склала для неї експонат бібліотеки. Були надіслані звіти, каталоги, альбоми фотографій з пояснювальним текстом. Один альбом і зараз зберігається у меморіальному фонді ХДНБ ім. В.Г.Короленка.

На виставці Л.Б.Хавкіна представила свою книгу “Библиотеки, их организация и техника” (СПб., 1904), котра була нагороджена золотою медаллю, а ХГБ за свою діяльність відзначена Почесним дипломом.

У червні 1911 р. ХГБ брала участь у виставці, організованій у Санкт-Петербурзі при І Всеросійському з’їзді з бібліотечної справи. Було виставлено діаграми, друковані матеріали та фотографії, а також значну частину матеріалів відділу бібліотекознавства: всі малюнки і 90 папок, де було згруповано системи діловодства найвидатніших російських та зарубіжних бібліотек. У роботі з’їзду брав участь О.А.Дідрихсон, а також один з організаторів відділу бібліотекознавства А.С.Чемпковський, на той час мешканець Санкт-Петербурга. Л.Б.Хавкіна за сімейними обставинами не змогла прибути на з’їзд. Вона надіслала на виставку особисту

колекцію фотографій визначних бібліотечних будівель. Природно, що під час роботи подібних з'їздів у Харкові, відділ бібліотекознавства ХГБ брав в них найактивнішу участь. Так, у липні 1915 р. Харківське товариство розповсюдження серед народу грамотності організувало з'їзд з улаштування розумних розваг. Один із розділів виставки на з'їзді був присвячений народним бібліотекам. ХГБ виставила фотографії своєї будівлі, друковані матеріали і частину документів з відділу бібліотекознавства: малюнки з зображенням різних бібліотек і папки зі зразками техніки. У трьох вітринах було виставлено світлові картинки з бібліотекознавства.

Початок професійній підготовці бібліотекарів поклали бібліотечні курси, організовані товариством грамотності у 1918 р. Програма навчання охоплювала різні питання бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. В учбовому плані значилися 19 дисциплін, для викладання яких були залучені І.П.Дриженко, К.І.Рубинський, О.А.Дідрихсон, Т.М.Фарафонтова та інші. Л.Б.Хавкіна читала лекцію про особливості роботи публічних бібліотек у передових країнах. Практичні заняття курсів проводилися на базі відділу бібліотекознавства ХГБ.

Відділ помітила преса, з'явилися нотатки у спеціалізованих іноземних журналах та газеті "Русские ведомости". Це сприяло рекламі ХГБ. До відділу звернулася секція бібліотекознавства при Російському бібліологічному товаристві, якій було надіслано дублікати кількох бібліотечних звітів, систему каталогів і картотек ХГБ. Відвідали відділ пан А.В.Бабін, бібліотекар слов'янського відділення Бібліотеки Конгресу, котрого цікавила організація російських бібліотек; пан Ерассі з Петербурга для вивчення літератури з бібліотекознавства.

Відгуки про відділ, на жаль, не завжди були позитивними. Так, відомий бібліотекознавець К.Н.Дерунов у праці "Типичные

черты в эволюции русской общественной библиотеки" (М., 1972) вважав, що організація у ХГБ спеціальних відділів, у т.ч. відділу бібліотекознавства, є лише новомодним віянням: "Марно стали б ми шукати тут істинне захоплення і творчість – відділи народжуються як гриби, мруть як мухи; у кращому випадку ведуть жалюгідне паперове існування" [3]. На щастя, весь подальший шлях ХГБ довів зворотнє. Змінювалися назви відділу, але завдання, поставлені Л.Б.Хавкіною у доповіді "Про улаштування відділу бібліотекознавства", він виконував завжди.

Література

1 Архів РДБ, ф. 321, од. зб. 10.

2 ДАХО, ф. 200, оп. 1, од. зб. 455, арк. 3; од. зб. 490, арк. 2, 9, 15, 20; од. зб. 510, арк. 9, 10, 12.

3 Дерунов К.Н. Типичные черты в эволюции русской «общественной» библиотеки / К.Н.Дерунов // Дерунов К.Н. Избранное. – М., 1972. – С.128.

4 Заседание членов Общественной библиотеки: [Обсуждение вопр. о займе б-ки, создание отд. библиотековедения и рукоп.] // Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 22 апр.

5 К собранию членов Общественной библиотеки // Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 14 апр.

6 Краткий очерк деятельности Харьковской общественной библиотеки за 25 лет. – Х., 1913. – С.21.

7 Материалы научно-практической конференции, посвященной 110-летию со дня рождения Л.Б.Хавкиной / ХГНБ им. В.Г.Короленко. – Х., 1981. – 72 с. – Машинопись.

8 Методична допомога масовим бібліотекам //Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка. – Х., 1957. С.68–76.

9. Общее собрание членов Харьковской общественной библиотеки: [Учреждены отд. – муз. и библиотековедения]

// Харьк. губерн. ведомости. – 1904. – 15 дек.

10. Отдел библиотековедения // Отчет Харьковской общественной библиотки за семнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.). – Х., 1903. – С.23–26.

11. Отдел библиотековедения // Отчет Харьковской общественной библиотеки за восемнадцатый год ее существования (с 1окт. 1903 г. по 1 окт. 1904 г.). – Х., 1904. – С.20–26.

12. Отдел библиотековедения // Отчет Харьковской общественной библиотеки за девятнадцатый год ее существования (с 1окт. 1904 г. по 1 окт. 1905 г.). – Х., 1905. –С.18–19.

13. Отдел библиотековедения при Харьковской общественной библиотеке // Ежегодник внешк. образования. – 1910. – Вып.2. – С.239–240.

14. Отчет Харьковской общественной библиотеки за двадцать восьмой год ее существования (с 1 окт. 1913 г. по 1 окт. 1914 г.). – Х., 1915. – С.77.

15. Черевко А.О. З історії становлення і розвитку методичної роботи ХДНБ ім. В.Г.Короленка (1903–1931 рр.) / А.О.Черевко // Історія ХДНБ ім. В.Г.Короленка: пошуки, дослідження, відкриття. – Х., 1996. – Вип.1. – С.46–49.

16. Хавкина Л.Б. Об устройстве отдела библиотековедения / Л.Б.Хавкина // Отчет Харьковской общественной библиотеки за семнадцатый год ее существования (с 1 окт. 1902 г. по 1 окт. 1903 г.). Прил. № 4. – Х., 1915. – С.XXXI-XXXV.

17. Хавкина Л.Б. Харьковский отдел по устройству разумных развлечений / Л.Б.Хавкина // Шк. и жизнь. – 1916. 22 июня. – С.10.

18. Харьков: [Харьковская общественная библиотека] // Рус. ведомости. – 1903. – 25 окт. – С.2.

19. Харьковская общественная библиотека на библиотечном съезде // Утро. – 1911. – 3 июля. – С.4.

20. Шоломова С.Б. Л.Б.Хавкина и Харьковская общественная библиотека / С.Б.Шоломова // Книга: Исслед. и материалы. – 1985. – Сб.51. – С.156–158.

Г.Д.Ковальчук

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК СХІДНОЇ УКРАЇНИ

На початку 90-х років методична служба бібліотек України опинилася на перехресті. Відбулося демонстративне відмовлення від минулих, навіть прогресивних напрацювань науково-методичної роботи. Різко знизився рівень, масштабність науково-методичної діяльності через втрату всесоюзних методичних центрів, які здатні були виконувати синтезуючі і прогностичні функції, володіли надійною інформацією про діяльність вітчизняних бібліотек усіх рівнів.

У професійній пресі навіть дискутувалося питання щодо необхідності такої служби, як методична, справедливо зазначалося про необхідність звільнення її від ідеологічного навантаження, реформування в нових умовах. Але згодом бібліотечна спільнота в цілому визначилася і відносно доцільності збереження методичної діяльності, її модернізації, шляхів подальшого розвитку.

Нинішній досвід публічних бібліотек Східної України свідчить про те, що методичній службі вдалося забезпечити відповідне реагування на кардинальні перетворення в державі, тобто адаптуватися до сучасного ринкового середовища, модернізуватися в новій соціально-економічній ситуації. Зараз уже можна стверджувати, що відійшли в минуле контрольно-інспекторські функції методичної діяльності, здійснився перехід

від методичного керівництва до надання методичної допомоги, від авторитарного стилю до демократичного.

Але, незважаючи на в цілому позитивні результати такого реформування, проблеми залишаються. Потребують вирішення на державному рівні деякі стратегічні питання цього важливого для бібліотек напрямку, а саме:

– невизначеність статусу методичної служби. На жаль, у прийнятій новій редакції Закону України "Про бібліотеки і бібліотечну справу" була повністю вилучена стаття щодо методичної роботи (у попередньому Законі ст.29 "Науково-методичне і кадрове забезпечення бібліотечної справи"). В державі досі відсутні стратегічні регламентуючі документи щодо методичної діяльності;

– відсутність розмежування методичних функцій між всеукраїнськими національними і всеукраїнськими державними бібліотеками призвела до того, що регіональні методичні центри почали втрачати свій вплив на бібліотеки.

– на жаль, не повною мірою виконує функції всеукраїнського науково-методичного центру Національна парламентська бібліотека України.

– функції методичних центрів, покладені на центральні районні бібліотеки (через скорочення штатів) здійснюються недостатньо;

– останнім часом почала окреслюватися і кадрова проблема, яка потребує окремого обговорення.

Відсутність повноцінної методичної допомоги дала можливість бібліотечним закладам отримати певний суверенітет, свободу дій або бездіяльності. Бібліотеки змушені були займатися науково-методичним самозабезпеченням. На жаль, нерівність бібліотечних потенціалів окремих регіонів посилила негативні наслідки такої самостійності.

Але сьогодні у світі, що швидко змінюється, жодна бібліотека не в змозі самостійно відслідковувати новації за

різними напрямками роботи, узагальнювати та надавати рекомендації щодо їх використання, розробляти та впроваджувати передову інформаційну технологію, аналізувати роботу бібліотек мережі, здійснювати прогнозування. Тому необхідність методичної допомоги бібліотекам усіх рівнів не треба доводити.

Отож усупереч усім негараздам науково-методична служба в публічних бібліотеках України витримала всі випробовування і продовжує розвиватися.

Деяких змін за цей час зазнала і організація науково-методичної роботи. В ряді бібліотек відбулася реорганізація науково-методичних відділів у служби маркетингу, менеджменту та реклами бібліотечних послуг.

Творчі пошуки методистів Луганської ОУНБ привели до перейменування науково-методичного відділу в проблемно-дослідницький відділ, основним завданням якого, згідно з "Положенням про проблемно-дослідницький відділ", є прогнозування розвитку бібліотечної справи області на основі аналізу соціокультурної ситуації.

У Дніпропетровській ОУНБ науково-методичний відділ перейменовано у відділ наукової організації і методики бібліотечної роботи. Деякі ОУНБ (Харківська, Полтавська, Сумська) залишили стару назву і вважають, що вона найбільш повно відображає їх багатофункціональну діяльність.

Аналіз науково-методичної діяльності публічних бібліотек дає підстави стверджувати, що сформувалися нові підходи до її реалізації, змінилися змістовні орієнтири, наповнилися новим змістом традиційні функції та з'явилися нові – прогностична, рекламна тощо.

Визначальною в роботі науково-методичних відділів, як показав досвід, стала аналітико-прогностична діяльність. Аналітична функція завжди була притаманна методичній службі, але

в сучасних умовах вона отримала дещо інший відтінок, а саме: аналіз заради прогнозування змін.

Дійсно, аналітичні матеріали з різних напрямків функціонування бібліотек, які готуються фахівцями-методистами, дозволяють не лише визначати загальні тенденції розвитку бібліотек, але робити прогнози щодо майбутніх змін.

Так, у зоні уваги методичної служби постійно знаходяться питання статистичного та фактичного аналізів основних показників і змісту роботи книгозбірень. Це оглядово-інформаційні матеріали:

"Організація методико-інноваційної діяльності ЦБС Донецької області у 1998–2003 рр.", "Основні показники роботи бібліотек ... області за ... рік" (Луганська, Полтавська, Сумська, Харківська ОУНБ), "Стан роботи бібліотек області: основні проблеми існування і розвитку" (Луганська ОУНБ), "Огляд діяльності державних бібліотек Дніпропетровської області за ... рік" тощо.

На жаль, останнім часом не всіма бібліотеками продовжується практика аналізування статистичних даних. Деякі бібліотеки обмежуються лише підготовкою статистичних таблиць.

Незважаючи на фінансові труднощі, обласні наукові бібліотеки відвідують ЦБС області з метою аналізу стану діяльності, надання допомоги, консультування фахівців.

Луганською ОУНБ збережено систему комплексного вивчення роботи бібліотек. Методична допомога в цій бібліотеці здійснюється на замовлення ЦБС (укладається план-договір між обласним методичним центром та ЦБС). Тільки у 2003 р. бібліотека здійснила 55 виїздів.

Методичні виїзди з метою комплексного вивчення та узагальнення кращого досвіду бібліотек області, надання практичної та методичної допомоги продовжують здійснювати

Дніпропетровська, Сумська, Донецька ОУНБ, яка 2002 р., наприклад, здійснила 52 виїзди й відвідала 173 бібліотеки.

Дуже важливо, що змінився характер взаємостосунків між методистами та бібліотечними працівниками. Вони стають рівноправними партнерами і не в інтересах бібліотеки приховувати негативні моменти своєї діяльності.

Розробка довготермінових програм, концепцій розвитку бібліотек, тобто прогнозування, є також важливою функцією науково-методичної діяльності. Сьогодні бібліотека – це не лише заклад культури, а й частина соціальної інфраструктури. Тому Луганська ОУНБ бере активну участь у створенні обласної "Програми соціально-економічного розвитку Луганської області на 1999–2010 роки", "Регіональної програми збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 роки".

Методисти Дніпропетровської ОУНБ теж беруть участь у створенні довготермінових програм, зокрема "Програми комп'ютеризації Дніпропетровської наукової бібліотеки". Харківська ЦМБ ім. В.Белінського розробила проект програми "Реорганізація бібліотечної мережі Дзержинського району м. Харкова, де зроблено спробу використати результати інноваційних наукових розробок і запропоновані нові підходи до формування сукупного документно-інформаційного ресурсу.

Дуже гострою проблемою останнім часом є формування та розширення професійного світогляду бібліотечних працівників. Відсутність повноцінної системи безперервної освіти бібліотекарів зараз, як ніколи, підвищує роль методичної служби в організації заходів з підвищення кваліфікації.

У бібліотеках розуміють, що необхідні нові пріоритети в змісті професійного навчання, намагаються використовувати дієві форми підвищення кваліфікації, диференціюють їх у залежності від категорій фахівців.

Аналіз цього напрямку методичної діяльності засвідчив, що в бібліотеках продовжують використовуватися такі форми,

як "Дні керівників ЦБС" (Луганська ОУНБ). Вони проводяться на базах ЦБС, паралельно відбувається знайомство з бібліотекою-базою.

"День директора" як форму підвищення кваліфікації використовує Донецька ОУНБ. Харківська ОУНБ започаткувала "Обласний клуб професійного та творчого спілкування директорів ЦБС", "Круглі столи" активно використовуються Полтавською, Сумською, Донецькою ОУНБ.

Не залишається поза увагою фахівців і підвищення кваліфікації самих методистів. При Дніпропетровській ОУНБ створено і плідно працює клуб "У методистів". Тут щорічно проводяться семінари-колоквіуми для методистів бібліотек області та міста. Розглядаються такі актуальні теми:

"Публічна бібліотека та сучасні реалії: керівництво до дії",

"Паблік рілейшенз або портрет суспільства на фоні бібліотеки",

"Менеджмент у методичній роботі: реальний стан і потенційні можливості" тощо.

На базі Луганської ОУНБ функціонують обласні ділові клуби методистів і бібліографів.

Дуже обмежені можливості у підвищенні рівня своєї кваліфікації мають сільські бібліотекарі. Тому ця категорія привертає особливу увагу методистів Луганської ОУНБ. Ними започатковано і активно працює "Обласна школа сільського бібліотекаря", в межах якої використовуються сучасні активні форми навчання (тренінги, інтерактивні ділові ігри тощо).

Сільські бібліотекарі знаходяться і в полі зору Донецької ОУНБ. Ними спільно з редакцією газети "Сельская жизнь" створена конкурсно-розважальна програма "Кращий бібліотекар села," проводяться професійні конкурси "Бібліотечної справи майстри", обласний звіт "Сільська бібліотека: стан, перспективи".

Фінансові труднощі змушують бібліотеки застосовувати заочні форми впливу на своїх колег з області. Очно-заочну форму мають конкурси, огляди в Луганській, Донецькій областях.

Крім традиційних, методистами пропонуються і нові форми підвищення кваліфікації: конкурс фахової майстерності, день творчої ініціативи (Сахновщинська ЦБС), трибуна передового досвіду (Борівська ЦБС), лабораторія обміну досвідом (Донецька ОУНБ).

Необхідність досконалого опанування бібліотекарями новітніми інформаційними технологіями – це також актуальне завдання методичних служб і воно, на наш погляд, вирішується вдало. Так, у Дніпропетровській та Полтавській ОУНБ постійно працюють "Школа комп'ютерних технологій", у Донецькій – школа передового досвіду "Комп'ютерні технології в бібліотеках", Луганській – безперервне навчання бібліотечних кадрів з новітніх інформаційних технологій постійно проводиться фахівцями Бібліотечно-інформаційного центру. Харківська ОУНБ організувала багатоступеневу навчальну програму "Бібліотечна школа Інтернет". Тобто бібліотеки намагаються самостійно вирішувати проблеми підвищення кваліфікації своїх працівників.

Продовжує розвиватися видавнича діяльність науково-методичних відділів. Самостійно та спільно з іншими підрозділами вони здійснюють підготовку методичних матеріалів. Аналіз асортименту видавничої продукції показав, що зараз вона перебуває в розвитку, змінилась тематика, жанровидова структура, покращилось поліграфічне виконання. Чільне місце посідають видання про кращий досвід бібліотек області.

Дайджести за звітами бібліотек області під назвою "Ярмарок творчих ідей", дайджести за підсумками обласних оглядів бібліотек активно видає Донецька ОУНБ.

Дніпропетровською ОУНБ видається продовжуваний посібник "Рекомендує бібліотекар-практик" та серія "Методичний центр ДОУНБ рекомендує", Сумською – дайджест "В бібліотеках області. Інформація. Досвід. Реклама".

Луганська ОУНБ протягом останніх років видає експрес-інформацію з досвіду роботи бібліотек області "Орієнтир", матеріали з досвіду роботи бібліотек Росії та країн СНД у випусках продовжуваного видання "Складові успіху масової бібліотеки". До продовжуваних видань належать і випуски "Ділового досьє" (Дніпропетровська ОУНБ), в яких даються рекомендації щодо організації та проведення різноманітних бібліотечних заходів.

У 2002 р. Луганською ОУНБ започатковано нову серію "В ділове досьє професіонала". Цікаво, що в цій серії надруковано збірку дуже необхідних методичних матеріалів "Конфлікти в бібліотеці: попередження та розв'язання", методичні рекомендації "Професійна етика бібліотекаря".

З поля зору методичних служб випали традиційні раніше методичні матеріали по задоволенню інформаційних потреб фахівців науки, техніки, виробництва. Проте спостерігається увага до науково-методичного забезпечення нових професій – бізнесменів, маркетологів. Так, Луганською ОУНБ започатковано випуск методико-бібліографічних матеріалів "На допомогу малому та середньому бізнесу", перший випуск якого має назву "Перші кроки в бізнесі". Цією ж бібліотекою підготовлено "попереджувальну інформаційну довідку" "Мережевий маркетинг: як досягти успіху". Всі ці видання серійні, продовжувані і бібліотекарі вважають, що їх випуск – один із перспективних напрямків видавничої діяльності науково-методичних відділів.

Магістральними напрямками в регіонах стали пошуки в краєзнавчій сфері. Тому не дивно, що значна кількість методичних матеріалів присвячена краєзнавчій тематиці,

ювілейним та пам'ятним датам у житті держави, регіону. Велике розмаїття цікавих і якісних матеріалів з популяризації національної культури, української мови видає Полтавська ОУНБ. Актуалізації бібліотечного краєзнавства сприяє і методична діяльність Донецької ОУНБ. Бібліотекою проведено конкурс пошукових праць "Історія моєї бібліотеки". За його матеріалами видано збірку статей "Бібліотеки Донеччини. Сторінки історії".

Значна кількість різноманітних методичних матеріалів краєзнавчого характеру видається також Харківською, Сумською, Дніпропетровською ОУНБ. Продовжується видання традиційних методичних порад, методичних листів тощо. Все це свідчить про те, що видавнича діяльність науково-методичних відділів розвивається.

До складу науково-методичних відділів ОУНБ входить і соціологічна служба. Тематика досліджень визначається проблемами, які диктує життя. Це: "Ефективний менеджмент: стан, стратегія розвитку" (Луганська ОУНБ"), за яке на Всеукраїнському конкурсі науково-дослідних робіт було отримано почесний диплом; "Динаміка росту чисельності читачів-студентів і оптимізація їх обслуговування" (Донецька ОУНБ); "Бібліограф та його місце в сфері соціальних комунікацій", "Вивчення читацької думки – шлях до вдосконалення роботи бібліотеки" (Полтавська ОУНБ). Соціологів цікавлять також маркетингові дослідження (Донецька ОУНБ), соціально-психологічний клімат у колективах бібліотек ("Мій керівник", "Лідер", "Адміністратор чи лідер" – Луганська ОУНБ).

Питанням бібліотечної соціології присвячуються семінари, дні методиста, стажування. На базі Донецької ОУНБ певний час діяла міжвідомча школа бібліотечного соціолога-початківця.

Аналіз науково-методичної діяльності публічних бібліотек східного регіону України свідчить, що:

– методичні служби за останні роки навчилися бути мобільними і вчасно реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві, в бібліотечній сфері;

– вдалося поновити концепцію методичної діяльності, відбулися певні зміни в її змісті, формах та методах.

Якщо погодитись з твердженням філософів, що розвиток суспільних явищ здійснюється по спіралі, то і методична служба на кожному новому витку, не втрачаючи попередніх надбань, отримує нові якості, які сприяють гармонізації відносин з тим часом, в якому вона існує. Досвід бібліотек України є підтвердженням цього.

І.О.Шевченко

ЦЕНТР БЕЗПЕРЕРВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ. ЗМІСТ ТА МЕТОДИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасний стан розвитку суспільства зумовлює необхідність удосконалення всіх соціальних інститутів, переосмислення їхньої суспільної ролі та соціально декларованої мети діяльності. Державні бібліотеки України утверджують себе як культурологічні і просвітницькі інституції, що сприяють демократичним процесам, інформатизації суспільства, забезпечують права громадян на доступ до інформації та інтелектуальну свободу особистості. Ефективно реалізувати таку місію бібліотеки може лише висококомпетентний професіонал, який володіє глибокими фаховими знаннями, надбаннями національної та світової культури, здатний до творчих нестандартних рішень.

Формувати професіонала бібліотечної справи покликана існуюча в Україні система підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів. Як комплекс закладів вона поряд з іншими включає діючий в структурі Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв Інститут післядипломної освіти та безпосередньо Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти.

Реалізація безперервності підвищення кваліфікації бібліотечних працівників на основі системного підходу до змісту та організації роботи з кадрами при цьому вбачається у визначенні специфічних функцій і освітніх можливостей різних навчальних програм Центру та забезпеченні змістовної наступності між ними.

Структура управління процесом підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів тісно пов'язана з управлінням бібліотечною галуззю і організовується відповідно до статей 1, 4, 29 Закону України "Про бібліотеки і бібліотечну справу" та статті 16 "Основ законодавства України про культуру" [1, 2]. Міністерство культури і мистецтв України щорічно розробляє державне замовлення для системи підвищення кваліфікації працівників культури, в якому бібліотечні кадри становлять близько 25%, також має визначати порядок матеріального та морального стимулювання творчої активності відповідно до наслідків навчання, керувати процесом атестації бібліотечних кадрів.

Навчальний процес у Центрі безперервної інформаційно-бібліотечної освіти спрямовується на підвищення методо-логічного та теоретичного рівня бібліотечних працівників на основі нових досягнень науки та вимог практики. Так, для директорів бібліотек різного рівня розроблені і пропонуються навчальні програми "Пошук додаткових джерел фінансування бібліотек", "Проектний розвиток бібліотек", "Бібліотеки у сучасному світі: нові вимоги і тенденції, "Бібліотеки і влада.

Розвиток електронного урядування", "Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів". Навчання передбачає залучення провідних фахівців галузі, лекційні та семінарські заняття, "круглі столи" і дискусії, відвідування галузевих бібліотечних установ Києва, вивчення зарубіжного досвіду (з можливим виїздом до інших країн), інноваційне проектування. Для забезпечення активізації навчального процесу активно використовуються мультимедійні засоби, методи активного навчання, індивідуальний підхід.

Варто зазначити, що перехід від професійної до навчальної діяльності супроводжується зміною позиції директорів бібліотек різного рівня на позиції слухачів. Процес зміни позиції можна кваліфікувати як комплексне ускладнене завдання, при вирішенні якого необхідним є врахування психофізіологічних особливостей дорослої, сформованої особистості, яка має сталі стереотипи: відношення до навчальної діяльності, ставлення до професійної праці, до інших людей, індивідуальний стиль діяльності і спілкування, практичний досвід. З усім цим бібліотечний фахівець розпочинає навчання як слухач, і частіше за все ці сталі стереотипи відіграють роль істотних бар'єрів на шляху включення в навчальну діяльність.

Намагаючись формувати зміст навчальних програм у відповідності до вимог практики, Центр пропонує колекцію програм для працівників відділів автоматизації. Основними серед них є наступні: "Робота в автоматизованих інформаційно-бібліотечних системах. Програмне забезпечення АІБС", "Ком-п'ютерні технології створення інформаційних продуктів мережі Internet", "Створення та використання електронних видань у бібліотеках", "Інтернет та бібліотеки. Інформаційний сервіс". Кожна з зазначених програм є авторською і розроблена провідними науковцями галузі. Навчання за ними передбачає використання комп'ютерного класу Центру, тренінги на демоверсіях програм автоматизації бібліотек, практикуми в

бібліотеках на реально працюючих програмах, спілкування з виробниками та користувачами конкретних програмних продуктів.

Здійснюється також вивчення та аналіз баз даних і конкретних інформаційних продуктів. За навчальними програмами цієї колекції підвищення кваліфікації переважно здійснюють завідуючі відділами та провідні спеціалісти відділів автоматизації інформаційно-бібліотечних процесів обласних та наукових бібліотек. Суб'єктно-психологічні риси бібліотечних працівників цієї категорії, що впливають на здійснення навчальної діяльності під час підвищення кваліфікації, дослідники питань бібліотечної професіології [3,4,5] пов'язують з характерним для бібліотечних працівників станом стресу, викликаним інтенсивністю почуттів та зусиль. Ось узагальнений портрет фахівця цієї ланки: "У нього швидка реакція, він егоцентричний і тому занадто вразливий. Наполягає на тому, що його надії та задуми реальні. Хоче бути незалежним від будь-яких перешкод та обмежень, крім тих, які встановлює для себе сам, за своїм вибором та рішенням. Бажає почувати себе в безпеці, тому уникає відповідальних справ, що можуть мати небажані наслідки. Намагається створити свій імідж та закріпити його, справляти на людей сильне враження – і це попри всі існуючі несприятливі умови та повну відсутність визнання". Шляхи подолання існуючих суб'єктивних труднощів, методи вибору адекватних засобів, способів та умов включення кожного фахівця в процес навчання, форми використання психологічної діагностики досить широко описані у відповідній фаховій літературі [6,7,8], і, виходячи з завдань процесу підвищення кваліфікації, враховуються викладачами Центру під час здійснення навчальної діяльності. У процесі підвищення кваліфікації бібліотечних працівників даної категорії активно використовуються комплексні методики

“соціальний портрет професіонала” та “образ світу професіонала”, розроблені А.С.Чачко [9,10,11].

У практичній роботі центр з 2002 року активно використовує наступну колекцію програм: “Інтелектуальна свобода та доступність інформації”, “Комунікативне та інформаційне забезпечення програм розвитку регіонів”, “Комфортність обслуговування читачів як показник рівня роботи бібліотек”, “Інформаційний ландшафт сучасної України”.

Виходячи з специфічних завдань, що ставляться у процесі вивчення навчального матеріалу за цими курсами, основним є формування внутрішніх мотивацій професійної діяльності, що безпосередньо залежить від психолого-педагогічних знань організаторів навчання та “вимагають перевтілення цих знань: з одного боку, вони мають бути синтезовані та об’єднані навколо певної практичної проблеми, що має багатогранний та цілісний характер, а з іншого – повинні бути перекладені на мову практичних дій, практичних ситуацій, іншими словами – стати засобом вирішення реальних практичних завдань” [12]. У зв’язку зі специфічністю проблемних курсів навчання за ними здійснюють працівники будь-яких категорій, але переважно ті, хто здатний інноваційно мислити, прагнути до змін та нестандартних рішень, усвідомлює глобальні проблеми бібліотечної практики, впливає на процес прийняття управлінських рішень або сам безпосередньо їх здійснює. Для працівників бібліотек, які підвищують кваліфікацію за цими навчальними курсами в системі засобів навчальної діяльності, значне місце займають способи дій, котрі характеризуються як “конструктивні схеми дій” – схеми аналізу психологічних явищ, критерії та показники їх оцінки, моделі бібліотечних ситуацій та правила поведінки в них бібліотечного працівника. Такі схеми створюються організаторами підвищення кваліфікації на основі загальних теоретичних уявлень та використовуються при

моделюванні проблемних ситуацій, що пропонуються бібліотечним працівникам для розв'язання у процесі засвоєння навчального матеріалу.

Наслідки навчальної діяльності бібліотекарів у Центрі безперервної інформаційно-бібліотечної освіти безпосередньо залежать від активності учасників освітнього процесу і забезпечують виконання певних соціальних функцій. Основними серед них є діагностична, що забезпечує вивчення ступеня неспівпадання рівнів компетентності бібліотечних працівників відповідно до сучасних вимог бібліотечної практики; відновлююча, що забезпечує відновлення втрачених знань; корегуюча, що передбачає внесення змін у раніше набуті знання; сприяє оновленню знань та вмінь бібліотечних працівників відповідно до потреб галузі; моделююча, що забезпечує розробку перспектив, еталонів та орієнтирів бібліотечної діяльності; організаційно-регулятивна та інформаційно-оціночна, що безпосередньо забезпечує наукову спрямованість розвитку процесів безперервного підвищення кваліфікації; адаптивна, що сприяє входженню бібліотечних установ в нові економічні, політичні, соціальні умови існування тощо [13].

Навчання у Центрі безперервної інформаційно-бібліотечної освіти забезпечує розвиток творчої активності бібліотечних працівників, розширює досвід творчого застосування нових знань і вмінь у нестандартних ситуаціях, розвиває уміння самостійно визначати проблеми бібліотечної діяльності на основі системного аналізу бібліотекознавчої теорії та практики власної діяльності, формує емоційне та ціннісне ставлення до професійної справи шляхом усвідомлення особистістю нових потреб.

Література

1. Основи законодавства України про культуру: Закон //Голос України – 1992. – 27 берез.

2. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України //Відомості Верхов. Ради України. – 1995. – № 7.

3. Воробьев Г.Г. Профессиональный характер информационного работника /Г.Г.Воробьев //Науч.-техн. Информ. Сер.1: Орг. методика информ. работы. – 1989. – № 11. – С.38–44.

4. Оценка профессиональной квалификации сотрудников областных библиотек, участвующих в библиотечно-информационной деятельности: Метод. рекомендации /ГПБ. – Л., 1989. – 20 с.

5. Соколов А.В. Стратификация библиотечных кадров: гипотеза и методика /А.В.Соколов, Л.Н.Афанасова //Формирование структуры кадров современных научных библиотек: Сб. науч. тр. /ГПНТБ СО АН СССР. – Новосибирск, 1989. – С.40–51.

6. Пасечная Н.А. Психологические трудности перехода от профессиональной деятельности к учебной /Н.А.Пасечная //Непрерывное образование как педагогическая система: Сб. науч. тр. / НИИВШ. – М., 1989. – С.121–129.

7. Логинова Н.А. Биографический метод в свете идей Б.Г.Ананьева /Н.А.Логинова //Вопр. психологии. – 1985. – № 1. – С.32–36.

8. Орлов А.К. Социально-психологические аспекты НОТ: Расшир. тез. докл. /А.К.Орлов. – Омск, 1969. – 15 с.

9. Чачко А.С. Бібліотечна професіологія: професіологія бібліотечно-інформаційної діяльності: Навч. посіб. /А.С.Чачко. – К.: Аерленд, 1996. – 120 с.

10. Чачко А. Бібліотечна професіологія в системі багатоступневої фахової освіти та її стандартизація / А.Чачко //Бібл. вісн. – 1997. – № 7. – С.3–6. – Бібліогр.: 30 назв.

11. Чачко А.С. Разработка библиотечной профессиологии: основные этапы, итоги и проблемы /А.С.Чачко //Библиотечная профессиология: проблемы становления и развития. – С.-Пб., 1991. – С.3–17.

12. Кулюткин Ю.Н. Моделирование педагогических ситуаций /Ю.Н.Кулюткин, Г.С.Сухобская. – М.: Педагогика, 1981. – 120 с.

13. Крисюк С.В. Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917–1995 рр.): Дис. на здоб. наук. ступеня доктора пед. наук /С.В.Крисюк. – К., 1996. – 429 с.

14. Скнарь В. Напрями діяльності Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти В.Скнарь, І.Шевченко, Я.Хіміч //Бібліотеч. планета. – 2003. – № 3. – С.30–31.

15. Шевченко І.О. Новий підхід до змісту безперервної освіти бібліотекарів України /І.О.Шевченко //Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва: Зб. праць Дев'ятої Міжнар. конф. "Крим–2002". – Т.1. – Судак, 2002.

16. Шевченко І.О. Перспективи розвитку післядипломної інформаційно-бібліотечної освіти в Україні /І.О.Шевченко //Вісник Харківської державної академії культури: Зб. наук. праць / ХДАК. – Х., 2001. – Вип. 6. – С.225–231.

17. Шевченко І.О. Функціонування та організація системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів України: Автореферат дис. ... канд. пед. наук (07.00.08) /І.О.Шевченко /КДУК. – К., 1998. – 17 с.

В.Г.Животовська

РОЛЬ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОУНБ ім. Д.І.ЧИЖЕВСЬКОГО У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ОБЛАСТІ

Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І.Чижевського веде свою історію від першої Єлисаветградської громадської бібліотеки, заснованої 2 лютого

1899 року, і понад 60 років виконує функцію науково-методичного центру для книгозбірень області.

Сьогодні область складається з 25 адміністративно-територіальних одиниць, населення яких обслуговують 4 міські ЦБС та 15 районних, 8 з яких децентралізовані – всього 601 публічна бібліотека системи Міністерства культури і мистецтв України та 13 поліфункціональних закладів. Загальна бібліотечна мережа Кіровоградщини нараховує 1282 бібліотеки.

Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І.Чижевського взяла на себе роль „першої скрипки" у виробленні загальної стратегії та пріоритетів розвитку бібліотечної галузі регіону, зрозуміло, у відповідності з законодавством щодо розвитку бібліотек України.

Ми розуміли, що для розвитку бібліотеки швидкими темпами пріоритети повинні бути не внутрішніми, тобто суто бібліотечними, а зовнішніми, соціально сфокусованими, адже суспільство чекає від бібліотек і бібліотекарів *не стільки* визначення професійних прав, *скільки* нових послуг, нових можливостей для користувачів.

Формування нових пріоритетів, середовище, що постійно змінюється, – ці та інші фактори змусили шукати нові шляхи взаємодії ОУНБ як методичного центру з бібліотеками області, нові форми фахового спілкування, які сприятимуть зростанню професіоналізму, творчого потенціалу колективів обласної бібліотеки та бібліотек області.

Закономірним є те, що першим пріоритетом для мережі бібліотек Міністерства культури і мистецтв області було визначено підтвердити статус публічної бібліотеки, тобто відкритої для всіх верств населення, такої, яка необхідна державі, що послідовно намагається розвивати громадянське суспільство.

У зв'язку з цим одним із завдань регіональних бібліотек стало формування іміджу бібліотеки як закладу, який забезпечує

доступ на місцевому рівні до найрізноманітніших знань, задовольняючи запити окремих громадян і громади в цілому.

Достовірним підтвердженням реалізації цього завдання стала реєстрація бібліотек регіону як юридичних осіб, що говорить також і про визнання їх органами місцевого самоврядування як соціальнозначущих закладів певної території.

Наступний важливий пріоритет розвитку бібліотек області – впровадження нових бібліотечних технологій та сучасних засобів зв'язку, а саме, інформатизація.

Враховуючи дотаційність нашої області, ми зрозуміли, що цей пріоритет стане життєздатним для ОУНБ та регіональних бібліотек тільки завдяки пошуку альтернативних джерел фінансування.

На першому етапі ОУНБ звернулася до міжнародних фондів і отримала гранти на проекти "Бібліотека на шляху до всесвітньої інформаційної інтеграції", "На шляху до інформаційної рівності", "Інтернет-місце читача публічної бібліотеки", "Інтернет для читачів публічних бібліотек" та ін.

Кіровоградська ОУНБ разом із обласною інформаційною службою з актуальних питань жіноцтва підготувала проект „Мережа громадянської освіти", який підтримує Національний Фонд Демократії США, і за рахунок гранту, на реалізацію якого відкрили у районних бібліотеках області 14 інформаційно-ресурсних центрів. Кожен центр забезпечено потужним комп'ютером, принтером, зв'язком Інтернет на рік, повнотекстовою правовою базою даних „Ліга: Закон" або „Експерт-юрист", бібліотечкою видань з питань права.

Створені нами інформаційно-ресурсні центри стали невід'ємною частиною районних (міських) бібліотек і сьогодні забезпечують своєчасне та якісне задоволення інформаційних потреб користувачів – громадян регіонів, доступ до інформації,

накопиченої в мережі Інтернет та на інших сучасних носіях – CD-ROMax.

Інформатизація бібліотек області стала важливим кроком для створення у майбутньому інформаційної мережі нового рівня, вона дозволить бібліотекарям цих бібліотек отримати навички для створювання власних інформаційних продуктів – електронних каталогів, кооперативних ресурсів для задоволення потреб користувачів, запровадження електронної доставки документів тощо.

Саме створення нових інформаційних продуктів і послуг та організація доступу до них шляхом впровадження інформатизації бібліотек визначена наступним пріоритетом для регіональних бібліотек. Сьогодні бібліотекарі 14 із 25 районних (міських) бібліотек Кіровоградщини мережі Міністерства культури і мистецтв України можуть задовольняти запити користувачів за допомогою онлайн каталогу ОУНБ, але у майбутньому планується додатково до вже існуючих на базі ОУНБ електронних та онлайнових каталогів запровадити кооперативний опис регіональних періодичних видань та створення єдиного регіонального (обласного) інформаційного ресурсу з питань краєзнавства, щось на зразок вже існуючого Центрально-українського кооперативного каталогу (ЦУКК).

До складу ЦУКК зараз входить 6 бібліотек, а саме, Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Кіровоградська ОУНБ. Його учасники розписують по 10 назв україномовних журналів (усього 60 назв). Завдяки цьому відбувається уніфікація предметних рубрик і електронного опису періодичних видань. Аналітичний опис деяких журналів здійснювався із запровадженням анотацій. Про умови включення до ЦУКК можна прочитати на сайті http://www.library.kr.ua у розділі ЦУКК – ресурс для бібліотекарів.

Першими спробами у створенні бібліотеками області власних продуктів стали бази даних документів місцевого самоврядування та громадських організацій регіонів.

Одним із актуальних завдань є реалізація краєзнавчої функції та методичне забезпечення бібліотек області як регіональних центрів інформації з питань соціально-економічного розвитку території, історії та традицій краю, життя та творчості видатних особистостей тощо. З метою надання допомоги бібліотекам області створено власний інформаційний продукт – компакт-диск "З історії Центральної України: Цифрові книги", виданий до 250-річчя м. Кіровограда. Компакт-диск включає повні тексти документів, які розповідають про події в наших степах у переламні часи – XVIII ст., громадянської та Великої Вітчизняної воєн, тобто охоплюють період від заснування фортеці святої Єлисавети до XX сторіччя. За твердженням працівників регіональних бібліотек, компакт-диск "З історії Центральної України: цифрові книги" стане у пригоді науковцям, краєзнавцям, музейним працівникам, учителям історії, студентам та учням, усім, хто небайдужий до історії України та рідного краю.

Позитивним результатом роботи за цим напрямком є також те, що інформацію про адміністративно-територіальний устрій, історію та культуру відповідної території для представлення на регіональному інформаційному порталі „Кіровоградщина" готували регіональні бібліотеки за допомогою спеціалістів ОУНБ. Він створюється за проектом Міжнародного Фонду „Відродження" („Створення регіональних порталів та регіональних інформаційних центрів на базі регіональних публічних бібліотек України").

Слід відзначити, що всі названі пріоритети не були б можливими, якби одним із основних пріоритетів Кіровоградської ОУНБ, а також обов'язковим елементом методичної

роботи не стала організація безперервної бібліотечної освіти бібліотекарів області.

Поняття "безперервна бібліотечна освіта або освіта протягом життя" стали надзвичайно актуальними в світі, що підтверджують і президентська тема ІФЛА 2003–2005 рр., („Бібліотеки за безперервну грамотність"), і Ойрашський маніфест 2003 року, яким визначені напрямки розвитку публічних бібліотек світу.

Передбачається, що бібліотекарі і користувачі повинні розвиватись і підтримувати освіту протягом усього життя. Ліквідувати розрив між фаховою підготовкою та зростаючими вимогами можна лише навчаючись. Ми вважаємо дуже важливим зробити так, щоб наші бібліотекарі вважали себе причетними до цієї ідеї.

Хоча зрозуміло, що в цьому питанні існують проблеми, які вирішити нелегко: це і пасивність персоналу (часто люди не розуміють, що відстали, або не мають здібностей вчитися), і питання стимулів: матеріальних, моральних, кар'єрних.

Останнім часом Кіровоградська ОУНБ стала потужним ресурсом для навчання – поліпшилася технічна база, наявна професійна інформація, діють два Інтернет-центри, які надають значної уваги навчанню бібліотекарів.

Спеціалісти Кіровоградської ОУНБ ім. Д.І.Чижевського після навчань у бібліотеках США, Австрії, Німеччини, Угорщини, Латвії та Франції, участі у роботі міжнародних конференцій ІФЛА, Американської бібліотечної асоціації, щорічних Кримських конференцій (з 1996 р.), семінарах/тренінгах, організованих Британською Радою, фондом „Відродження", Посольством США, Гете-Інститутом, обміну досвідом в Україні (Миколаїв, Ужгород, Дніпропетровськ, Вінниця, Чернівці, Черкаси, Луганськ, Київ, Одеса, Донецьк, Тернопіль, Харків), мають чим поділитися з провідними бібліотекарями області. Щорічно в рамках організації

безперервної освіти бібліотечних фахівців нами проводиться 3–4 семінари, практикуми, стажування, творчі лабораторії тощо. Група учасників безперервної бібліотечної освіти кожного року змінюється в залежності від поставлених перед бібліотеками завдань. У 2000 році активно підвищували кваліфікацію директори ЦРБ, МЦБ, у наступні роки – методисти, завідуючі відділами обслуговування, працівники відділів комплектування та обробки фондів, бібліографи ЦРБ, МЦБ.

Цікавими були семінари "Реклама книги і бібліотеки. Реклама бібліотечних послуг", “Бібліотекар і читач: спілкування, взаєморозуміння, співпраця”, “Краєзнавство – пріоритетний напрямок роботи бібліотек”, “Регіональна бібліотечна політика на сучасному етапі” та інші.

19–22 квітня поточного року для директорів централізованих бібліотечних систем, районних бібліотек для дорослих, працівників інформаційно-ресурсних центрів у Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І.Чижевського проведено обласний семінар-практикум на тему: “Електронне урядування: нові кроки розвитку громадянського суспільства”. Учасники семінару вивчали питання впровадження політики інформатизації, яка сприяє забезпеченню доступу користувачів до інформації державного значення в електронному вигляді та утворенню системи інтерактивного спілкування держави і громадянина за допомогою мережі Інтернет, розвитку електронного урядування в Україні та регіонах.

Щороку проводиться по 2–3 навчальних семінари-тренінги для спеціалістів інформаційно-ресурсних центрів районних бібліотек з навчання їх комп’ютерній грамотності, адже саме вони є для користувачів бібліотек навігаторами у всесвітній мережі Інтернет. Під час таких семінарів-тренінгів фахівці ОУНБ знайомлять бібліотекарів із загальними

поняттями програмного забезпечення, можливостями мережі Інтернет, основами створення баз даних, вебліографії.

Корисним для бібліотекарів області та цікавим для спеціалістів бібліотек України був досвід реалізації нашою ОУНБ Міжнародного проекту підвищення кваліфікації латвійських і українських бібліотекарів (умовна назва "10+10"). Учасники проекту – 10 бібліотекарів області – двічі стажувались на базі бібліотек Латвії, а бібліотекарі Латвії вивчали досвід кіровоградських бібліотек. За результатами обміну досвідом проведено міжнародну наукову конференцію "Консолідація. Ініціатива. Творчість" та видано збірку наукових праць, яка розповсюджена серед всіх обласних бібліотек України, Латвії та інших країн.

Спеціалісти Кіровоградської ОУНБ надають також організаційно-методичну допомогу бібліотекарям України, а саме: для членів ЦУКК розроблено методичні рекомендації з предметизації, постійно надається допомога з впровадження програмного забезпечення ІРБІС, зі створення регіональних порталів на базі регіональних публічних бібліотек України, технічних питань та питань контенту.

Останній крок у цьому напрямку – організація регіонального відділення Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти на базі Кіровоградської ОУНБ. Мета Центру – здійснювати освітню діяльність, організацію курсового проблемно-модульного навчання та короткотермінових семінарів-тренінгів для працівників бібліотек усіх систем і відомств на платній основі.

У грудні в рамках роботи Центру та за фінансової підтримки Міжнародного фонду „Відродження" проведено навчання для бібліографів обласних наукових бібліотек „Каталогізація цифрових ресурсів Інтернет. Дублінське ядро метаданих" в рамках проекту „Створення регіональних

інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі регіональних публічних бібліотек".

З метою активного впровадження в бібліотеки області найбільш значимих інновацій у роботі науково-методичного відділу ОУНБ активізувалася й видавнича діяльність як інформаційна підтримка визначених пріоритетів. Бібліотекарі області отримали методичні поради "З досвіду роботи бібліотек області по залученню альтернативних джерел фінансування", "Бібліотека і влада", "Бібліотечний фонд: збереження та індексація", "Література рідного краю у контексті сучасної української літератури", "Етика бібліотекаря", а також традиційні "Методичні поради на допомогу плануванню роботи", "Матеріали на допомогу підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників", "Запровадьте в себе".

Усі бібліотеки України отримали видання „Електронні ресурси бібліотек", „Кіровоградщина бібліотечна", „Слався, робото!", де представлені основні напрямки діяльності ОУНБ від комплектування до обслуговування користувачів, включаючи методичну роботу, і можуть бути корисними для впровадження бібліотечних інновацій.

У рамках реалізації проектів „Мережа громадянської освіти", „Права жінок – права людини" районні бібліотеки області отримали видання, підготовлені працівниками ОУНБ за актуальними запитами користувачів бібліотек області. Наприклад, „Ідея електронного урядування", „Загальний військовий обов'язок. Відстрочка. Альтернативна служба в Україні", „Права споживачів", „Як заповнити Декларацію про доходи правильно і собі не на шкоду?", „Про громадянство в Україні", „Нове в сімейно-шлюбному законодавстві України. Шлюбний контракт", „Пенсійне законодавство: питання і відповіді", „Як розпочати власний бізнес молодій людині", „Право вільного доступу до інформації в Україні та його законодавче регулювання" та багато інших.

Науковим посібником з опису цифрових ресурсів стала книга головного інженера з питань автоматизації ОУНБ О.М.Волохіна *"Каталогізація цифрових ресурсів Інтернет"*.

Для фінансового забезпечення реалізації завдань значено ще один пріоритет розвитку бібліотек області – проектна робота та реалізація пілотних проектів.

Враховуючи наш досвід з реалізації проектів, спрямованих на організацію вільного доступу до інформації через мережу Інтернет, покращання обслуговування користувачів, створення електронних баз даних та електронного читального залу рідкісних документів, а їх протягом останніх 5 років реалізовано понад 15, районні та міські бібліотеки також включилися в цю роботу.

"*Першою ластівкою*" були проекти (з невеличкими грантами) центральної міської бібліотеки м. Світловодська "Формування здорового способу життя", районних бібліотек для дорослих м. Новоукраїнки "Турбота: Удосконаленню обслуговування читачів-інвалідів" та смт. Петрово "Регіон: Створення інформаційної мережі для допомоги в реформуванні агропромислового сектору", підтримані Міжнародним фондом "Відродження" в рамках проекту ОУНБ "10+10".

Першою перемогою став виграний Олександрійською міською бібліотекою ім. О.Пушкіна грант Відділу преси, освіти і культури Посольства США на реалізацію проекту „Інтернет в публічних бібліотеках" (близько $16000).

Усі районні бібліотеки брали участь у реалізації пілотного проекту ОУНБ „Права людини – права жінок", а саме: створювали інформаційні стенди, інформаційні списки з цього питання, проводили дні інформації.

У рамках згаданого проекту „Мережа громадянської освіти" в районних бібліотеках за участю спеціалістів ОУНБ проходили освітні семінари з правової освіти, з питань

створення громадянського суспільства, електронного уряду-вання.

Декілька слів ще про основу методичного забезпечення – науково-дослідну діяльність методичних центрів, оскільки в системі „наука–методика–практика" методичній діяльності належить центральне місце.

У поточному році нами здійснено такі цікаві дослідження: „Потреби бібліотек області в МБА", „Бібліотеки області у дзеркалі районної преси", „Використання періодичних видань відділами ОУНБ ім. Д.І.Чижевського".

Вони дають можливість нам як методичному та координаційному центру з питань бібліотечної справи здійснювати аналітичну діяльність за окремими напрямками та прогнозувати розвиток на майбутнє.

Зрозуміло, що в методичній роботі Кіровоградської ОУНБ залишаються і традиційні напрямки: здійснення методичного моніторингу, аналіз діяльності і прогнозування розвитку бібліотек, надання консультативно-методичної допомоги, поширення кращого досвіду, розробка і впровадження інноваційних процесів і технологій, підготовка інструктивно-методичних матеріалів тощо.

У цьому повідомленні зроблено спробу представити роль Кіровоградської ОУНБ ім. Д.І.Чижевського як науково-методичного центру у формуванні і реалізації саме сучасних пріоритетів розвитку бібліотек області, якими стали: *публічність, впровадження нових бібліотечних технологій, створення власних інформаційних продуктів і послуг та організація доступу до них, виконання краєзнавчої функції, безперервна бібліотечна освіта, видавнича діяльність як інформаційна підтримка, проектна робота та науково-дослідна діяльність.*

Отже, майбутнє бібліотек визначають три основні фактори:

- соціальне середовище, його економічні і політичні аспекти;
- професійна підготовка – формування у бібліотекарів нового мислення, відкритого для всього нетрадиційного;
- використання нових технологій.

Ці фактори були і залишаються першочерговими в роботі науково-методичної служби Кіровоградської ОУНБ та центральних районних і міських бібліотек області.

І.Є.Луньова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ І ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В БІБЛІОТЕКАХ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Побачити нове в звичному, зробити з повсякденного неординарне, вирішити стару проблему по новому … Як важко часом розповісти про свою роботу, до якої звик за довгі роки, з якою зрісся душею, представити її, розкрити всю глибину і унікальність.

Методична робота – це мистецтво керувати інтелектуальним, організаційними і технологічними ресурсами бібліотеки. Зміни останніх років у нашій країні і бібліотечній справі зокрема торкнулися і методичної діяльності бібліотек.

Чим же є методичні служби сьогодні? Які обов'язки вони виконують, які напрямки діяльності забезпечують? Що таке методична робота сьогодні? Контроль, перевірка або розробка нових методичних рекомендацій, аналіз діяльності і визначення перспектив розвитку, узагальнення та поширення інновацій. Інформування з питань бібліотечної справи, розробка проектів організаційно-управлінської документації, її впровадження?

Ці питання обговорюються сьогодні на різних рівнях.

Дніпропетровській обласній універсальній науковій бібліотеці протягом останніх років удалося виробити найбільш ефективну стратегію методичної взаємодії з бібліотеками

області. Ця стратегія ґрунтується на провідних принципах методичної діяльності, дотримання яких сприяють тому, що сьогодні можна говорити про конкретні позитивні результати.

Вибір основних напрямків методичної діяльності обласної наукової бібліотеки в останні 3 роки спирається на принципи головної ланки.

Сьогодні виділено такі реальні пріоритети, що визначають методичну політику в області:

– аналіз і прогнозування розвитку бібліотечної справи в регіоні;

– організація і керування організаційними процесами в ЦБС області;

– створення системи безперервної освіти бібліотечного персоналу області, впровадження нових інтерактивних форм навчання;

– удосконалення інформаційного забезпечення бібліотечного персоналу області;

– розвиток професійних контактів;

– об'єднання зусиль 3-х методичних центрів на розробку єдиних методологічних і методичних підходів до рішення проблемних питань управління бібліотечною справою в регіоні

Вивчити і впровадити в практику нові форми і методи роботи непросто. Цей напрямок методичної діяльності вимагає професійної підготовки. Необхідно оглянутися назад, проаналізувати наявне, відібрати краще, апробувати в існуючих умовах, щоб нові форми і методи роботи не тільки дали ефективний результат але й підвищили культуру обслуговування. Цьому сприяє одна з основних функцій методичної роботи – аналітична. Аналіз статистичних даних, планів роботи та інших документів ЦБС області, їх структурних підрозділів розкриває роботу в динаміці, об'єктивно свідчить про досягнення за певний період, виявляє проблеми, які необхідно вирішувати, дозволяє судити про якість роботи.

Останнім часом відбулося переосмислення ролі та переоцінка значення бібліотечної статистики. Відповідно до реалій часу змінився її зміст. Сьогодні статистика є найважливішим ресурсом управління бібліотечною справою. Статистика сьогодні перетворилася з атрибута адміністративно-командної системи управління на діючий інструмент аналізу стану бібліотечної справи в області. Статистика стала більш змістовною, насиченою і наочною, цікавою і корисною методистам, керівникам структурних підрозділів ЦБС, директорам ЦБС, органам управління. Вже 4-й рік методичний центр ДОУНБ готує аналітико-статистичні матеріали табличного типу, що характеризують діяльність ЦБС області за більш ніж 40 параметрами, серед яких: мережа бібліотек, кількість користувачів, книговидач, відвідувань, формувань і використання бібліотечних ресурсів, фінансові питання, бібліотечний персонал, матеріально-технічна база та ін.

Як оцінюючі критерії сьогодні ми використовуємо не тільки кількісні показники роботи бібліотек, але й якісні, що характеризують творчу активність трудового колективу, рівень рекламно-іміджової діяльності ЦБС, якість методичного забезпечення бібліотек, участь в обласних заходах з підвищення професійної компетенції бібліотечного персоналу. Це дозволяє не тільки характеризувати наявну ситуацію, визначити загальні тенденції розвитку бібліотек регіону, але й керувати змінами, що відбуваються.

Прикладом того, як аналітична функція сьогодні все більше трансформується в діагностичну, може служити проведення експертно-діагностичних обстежень ЦБС. Це дещо нова методика аналізу діяльності ЦБС області. Протягом 3-х останніх років фахівцями 3 обласних методичних центрів були проведені обстеження 9 централізованих бібліотечних систем. За формою це нагадує добре відомі комплексні перевірки. Однак, від традиційних перевірок вони відрізняються наступними рисами:

• об'єктом обстеження виступають в цілому ЦБС, а не окремі напрямки її діяльності або структурні підрозділи;

• метою діагностування є не виявлення недоліків у роботі, а вивчення проблем і особливостей ЦБС;

• виявлення проблем здійснюється не з метою пошуку винних, а з метою осмислення і подальшого їх вирішення.

Результати обстежень ЦБС доводяться до керівництва органів культури на місцях. Спільними зусиллями фахівців ЦБС за допомогою методичних рекомендацій фахівців ДОУНБ і обласних бібліотек (молодіжної і дитячої) виробляється стратегія подальшого розвитку. За результатами обстежень у колективах ЦБС в останній день перебування підводяться не тільки підсумки, але й проводяться своєрідні міні-курси підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу ЦБС з різних напрямків діяльності і проблемних питань функціонування структурних підрозділів обстежуваних ЦБС.

Частиною аналітичної діяльності є методичний моніторинг. Це своєрідна система відстеження змін у бібліотечній справі. Вона покликана забезпечити інформацію про діяльність бібліотек, аналіз якої дозволяв би судити про рівень їх роботи, поширення нововведень.

Оперативне одержання даних, спостереження за їхньою динамікою дозволяє оцінювати стан і рівень бібліотечної діяльності, і на цій основі розробляти методичні рекомендації щодо удосконалення роботи бібліотек. Одержати інформацію можна з бібліотечної документації (звітів, планів, інформаційних матеріалів, матеріалів нарад, конференцій, семінарів, публікацій у міській періодичній пресі).

Прикладом відстеження матеріалів про діяльність ЦБС області та публікацій у місцевій періодичній пресі може служити одне з нових видань відділу наукової організації і методики бібліотечної роботи серії "Методичний центр ДОУНБ інформує" – "Бібліотеки Дніпропетровщини на сторінках міс-

цевої преси в 2002 (2003, 2004) році". Це дайджести найкращих публікацій з досвіду роботи керівників структурних підрозділів ДОУНБ, працівників 2 обласних бібліотек (обласної бібліотеки для молоді, обласної бібліотеки для дітей), головних фахівців ЦБС, працівників районних і сільських бібліотек, що знаходять відображення на сторінках місцевої преси області за минулий рік. Одним з головних методів методичного моніторингу, що здійснюється сьогодні в бібліотеках області і дозволяє одержувати і аналізувати відомості, є безпосереднє знайомство з роботою центральних бібліотек та їх структурних підрозділів.

На відміну від експертно-діагностичного обстеження, що здійснюється групою фахівців протягом кількох днів, виїзд головних фахівців ДОУНБ до ЦБС триває один день з метою оглядового знайомства зі станом організації роботи ЦБС і наданням методичних рекомендацій. Щорічно ми здійснюємо 5–6 подібних виїздів. Сьогодні аналітична та інформаційна функції є базисними для розвитку впроваджувальної.

Методист, подібно бджолі, шукає і "запилює" бібліотеки цікавими ідеями, робить їх загальним надбанням. Яскравим прикладом цього можуть служити творчі відрядження до бібліотек України. За останні роки методисти побували в більшості публічних бібліотек Києва, Миколаєва, Харкова. Кіровограда та ін. Інколи вдається відвідати бібліотеки Росії. Творче відрядження до ОУНБ Бєлгорода та бібліотек Бєлгородської області, участь у роботі III Всеросійської школи бібліотечної інноватики (2002 рік) носили не тільки характер знайомства, обміну досвідом роботи, але і характер своєрідного професійного навчання. Творче спілкування з колегами-методистами з різних проблем методичного забезпечення додає новий імпульс у роботі бібліотек і більше впевненості в розробці нових підходів для формування регіональної бібліотечної політики і використання інноваційних методик у підготовці бібліотечного персоналу до роботи в сучасних умовах.

Методичні матеріали, цікавий досвід роботи, фотографії, особисті враження, привезені з відряджень, не минають безслідно. В обласній науковій бібліотеці регулярно організовуються інформаційні години для керівників структурних підрозділів бібліотеки, де фахівці, які побували у відрядженнях, інформують колектив про нове і цікаве, що побачили у колег.

Керівникам ЦБС області і методистам подібна інформація надається на обласних заходах з підвищення професійної компетентності (семінарах, днях фахівця, майстер-класах, творчих лабораторіях із презентацією методичних творчих рекламно-інформаційних матеріалів, що привезені з інших бібліотек).

Характеризуючи впроваджувальну функцію методичної роботи, не можна не сказати про новий напрямок, який виділився зовсім недавно, – інноваційний. Впровадження інновацій в бібліотеках процес непростий. Як свідчить практика, нав'язувати нововведення зверху не можна, вони ніколи не принесуть очікуваного ефекту. Бібліотечна інновація залежить не тільки від зовнішніх факторів, хоча це дуже вагомий аргумент, але й від внутрішнього порядку: за будь-якою інновацією стоять спонукальні творчі мотиви особистості. Тобто інновації – це своєрідне самовираження неординарно мислячої людини, це "ноу-хау" бібліотекаря. Бібліотечну інновацію не можна виразити якоюсь формулою. Тут надзвичайно велику роль відіграє фантазія, експромт, імпровізація конкретного працівника або колективу.

Останнім часом бібліотечний персонал ЦБС області намагається мислити неординарно. Сьогодні вже стало гарною звичкою носити бейджі. Творчість бібліотечних працівників стає персоніфікованою. Після проведення майстер-класу "Робота методиста: досвід, пошук, проблеми", де серед інших розглядалися питання сучасних підходів до організації і

оформлення книжкових виставок у ЦБС області (РУБС Верхньодніпровського, Томасівського, Межівського районів, міст Павлограда, Кривого Рога, Новомосковська), з'явилися нові, нетрадиційно оформлені книжкові виставки, де проявилася творчість не одного співробітника, а в більшості випадків колективу. На виставках з'являються своєрідні візитні картки, де вказуються відомості про автора ідеї виставки, про її розробників і виконавців. У цьому випадку змінилося ставлення самих бібліотечних працівників до оформлення книжкових виставок, з'явилась персональна відповідальність за виконану роботу і персональна гордість за неординарний підхід. Потрібно сказати, що скромність у даному випадку зайва. Можна наводити багато прикладів інновацій змістовного, технологічного чи організаційного характеру з досвіду роботи ЦБС області, нетрадиційних підходів до обслуговування читацьких груп, профілювання і спеціалізації бібліотек.

Як і раніше, одним з основних напрямків роботі відділу є підготовка і видання методичних матеріалів. Сьогодні Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека як головна книгозбірня регіону навіть в умовах жорсткого фінансування знаходить можливість активно здійснювати видавничу діяльність.

Щорічно методичний відділ бібліотеки планує видання методичних посібників, рекомендацій з різних напрямків діяльності, до новітніх і знаменних дат, на допомогу організації обслуговування різних груп читачів.

Централізовані бібліотечні системи області останнім часом використовують такі методичні посібники: "Простір, в якому легко орієнтуватися: методичні поради з організації виставочної роботи в бібліотеках"; "Доля України в жіночих руках" (методико-бібліографічні матеріали для бібліотек на допомогу спільній роботі з жіночими громадськими органі-

заціями), "Екологія і сучасність" (методичні матеріали на допомогу популяризації екологічних знань у бібліотеках).

З 2002 року видавнича діяльність відділу набула нового змісту, форми і напрямку. Випуск методичних посібників тепер має серійний характер, чітко визначену професійну і посадову адресу.

Розпочато випуск прес-дайджестів серії "Сучасна бібліотека", у яких висвітлюється досвід роботи вітчизняних і зарубіжних бібліотек з питань підвищення суспільного престижу і створення позитивного іміджу. У цій серії вже вийшло 3 випуски прес-дайджестів "Бібліотека і влада: грані співпраці" (вип.1), "Публічна бібліотека: сучасні тенденції оновлення" (вип.2), "Управління сучасною бібліотекою: теорія і практика" (вип.3).

Видання серії "Методичний центр ДОУНБ рекомендує" висвітлюють різні питання діяльності ЦБС області і є інформаційно-аналітичними. У цій серії вийшов оглядово-інформаційний матеріал з досвіду роботи ЦБС області "Бібліотека. Влада. Час: практика співпраці". У серії "Методичний центр ДОУНБ інформує" вийшло 2 дайджести публікацій "Бібліотеки Дніпропетровщини на сторінках місцевої преси в 2002, 2003, 2004 році". Це дайджести найкращих публікацій керівників структурних підрозділів бібліотек області про зміни та значні події, що відбуваються сьогодні в бібліотеках.

Найбільш змістовними серед методико-бібліографічних посібників з актуальних теоретичних і практичних питань є посібники "Соціологічні дослідження в бібліотеках: методика організації і проведення" та "Цільові програми і проекти в діяльності бібліотек: методика складання і організація роботи". Ці видання вийшли в серії "Ділове досьє". Вони розроблені з метою надання допомоги безпосередньо керівникам структурних підрозділів ЦБС у питаннях організації і проведення соціологічних досліджень та складання ділових

бібліотечних програм і проектів, що в останні роки широко використовуються в практиці роботи бібліотек. Щорічний огляд діяльності ЦБС області тепер теж змінив не тільки свою назву, але її зміст. "Публічні бібліотеки області: рік 2002 (2003, 2004)" – тепер це інноваційно-аналітичний огляд діяльності ЦБС з конкретним аналізом різних аспектів у порівнянні з минулими роками, наведеними прикладами статистичних даних, кількома додатками.

Значною подією для відділу наукової організації і методики бібліотечної роботи став випуск регіонального інформаційно-методичного збірника "Бібліотечна Дніпропетровщина". Це перше професійне періодичне видання, що інформує бібліотечних працівників про кращі досягнення колег, сприяє підвищенню їхньої компетентності, зміцненню корпоративних зв'язків і поширенню інноваційного досвіду в нових реаліях.

Професійне співтовариство – це живий організм, що живе і працює в інтересах певної професії. Його стан і розвиток визначають плани роботи, що є джерелом життя колективу. Якими ми були і якими хочемо стати в майбутньому, показує аналіз наших планів і звітів. Це дуже трудомістка робота, але вона багато дає для виявлення стану справ і прогнозу на майбутнє.

У різні історичні періоди бібліотеки працювали за різними планами, вирішували завдання, характерні для свого часу, вносячи в роботу певні корективи. Нові реалії України, пов'язані зі зміною державного устрою, управління економікою, як відомо, спричинили серйозні зміни в суспільстві. Орієнтація в ситуації, уміння "вбудовуватися" у нові ринкові відносини, знайомство з досвідом зарубіжних колег, які пройшли "школу виживання", допомогли нам проаналізувати роботу і переконатися, що необхідна нова тактика, особливо в плануванні.

Осмисливши свою роботу з позицій суспільних інтересів і конкретно всіх верст суспільства, що їх ми обслуговуємо, сьогодні необхідно спробувати знайти надійні способи зробити бібліотеку більш корисною і "видимою". Звичайного річного плану роботи для цього недостатньо. Тому ЦБС області з 2003 р. використовують програмний метод планування, що передбачає визначення місії, конкретної мети, розробку реальних заходів для її досягнення.

Новий варіант програми діяльності – це принципово нова схема планування роботи. Вона має не кількісне, а змістовне наповнення. У ній відображені питання інформаційно-маркетингової діяльності, сучасного розвитку бібліотечного персоналу. Новий зміст і напрямки має організаційно-методична робота. У програмі діяльності новий зміст має розділ "Інформаційно-бібліографічне забезпечення користувачів", де ЦБС переглядають свою роботу як інформаційні центри регіону, інформаційно-консультаційні центри з правових і суспільно-побутових питань. На перспективу розроблені розділи "Профілювання та спеціалізація структурних підрозділів ЦБС" і "Робота за цільовими бібліотечними програмами" та ін.

Відбулися також зміни в щорічній статистичній та інформаційний звітності. Усі ці зміни дають можливість плідно, самостійно, творчо працювати з планово-звітною документацією і вчитися самостійно визначати перспективні шляхи розвитку ЦБС в умовах регіональної соціокультурної інфраструктури.

Майбутнє бібліотеки в суспільстві визначає персонал. Тому не випадково в наш час разом зі зміною загальної парадигми управління, коли стали впроваджуватись такі нові методи, як менеджмент, маркетинг, стратегічне планування, що вимагає участі в їх реалізації всіх структур ЦБС і кожного співробітника, формуються і принципово нові вимоги до

кадрового складу, що розглядається як основний ресурс забезпечення успіху всієї організації.

У бібліотеках системи МКіМ Дніпропетровської області працюють сьогодні 1757 бібліотечних працівників. Це люди різні за віком, освітою, посадами. Серед них – ентузіасти, які віддають усі свої знання та досвід організації роботи структурних підрозділів, які перебувають у творчому пошуку, впроваджують інновації і є простими скромними, тихими порядними бібліотекарями.

Робота з бібліотечним персоналом області – це один з провідних напрямків діяльності ДОУНБ як методичного центру. Розвивати творчу ініціативу, формувати професіоналізм бібліотечних кадрів, стимулювати інноваційні процеси в книгозбірнях можна лише постійно удосконалюючи і навіть змінюючи систему професійного навчання бібліотекарів.

Сьогодні доведено, що професіонал має вчитися безперервно. Фахівець повинен поновлювати 5% теоретичних і 20% практичних професійних знань. З питань підвищення професійної компетенції міжнародне бібліотечне співтовариство займає чітко визначену позицію: для підвищення кваліфікації кадрів рекомендовано виділяти від 0,5 до 1% загального бюджету бібліотеки. І цей рівень фінансування повинен бути збережений за будь-яких умов, навіть у період матеріальних нестатків, оскільки підвищення кваліфікації є одним з життєво важливих елементів діяльності публічної бібліотеки.

Однією з найбільш розповсюджених традиційних форм підвищення компетентності, що дозволяє різнобічно і планомірно висвітлювати питання теорії і практики бібліотечної справи, залишаються семінари (універсальні й тематичні).

Семінарська форма навчання складалася десятиріччями. Вона продовжує діяти і широко використовується бібліотеками різних рівнів: обласними, міськими, районними. Але ця форма також модернізується. Нами вже апробується приваблива ідея

проведення довгострокових і тренінгових семінарів з підвищення кваліфікації фахівців. Подібна форма дає відчутний результат при незначних фінансових витратах і належить до розряду проблемного навчання. Таке навчання найчастіше є своєрідним інструментом апробації певних ідей, інновацій, поглядів.

Першою спробою проведення подібних заходів був міжвідомчий семінар-тренінг "Інноваційний пошук – основа розвитку бібліотек", організований для методистів бібліотек області. У програмі семінару був виділений час для роботи в тренінг-класі "Створення моделі цільової бібліотечної програми". Вперше тут була застосована методика навчання, що базувалася на ігровому імітаційному моделюванні.

Методисти ЦБС області створювали моделі докладних цільових бібліотечних програм. Як показав результат тренінг-класу, для методистів було обрано актуальну професійну проблему, а сама програма навчання носила прикладний інноваційний характер.

Варто підкреслити, що використання тренінгових методик у практиці підвищення професійної компетенції персоналу є одним з позитивних моментів. Сьогодні очевидно, що такі проблеми, як адаптація до змін, стратегічне планування і управління персоналом має будь-яка установа.

Розглядаючи організаційні завдання великої бібліотеки або ЦБС області, ми звернули увагу на те, що бібліотечна діяльність за обсягом виробничих функцій, кількістю персоналу і, звичайно ж, за щоденним потоком відвідувачів цілком порівняна з діяльністю великої організації.

Допомога керівниками ЦБС у засвоєнні управлінських інновацій і реалізації стратегічних напрямків розвитку бібліотек є сьогодні головним завданням професійного навчання. Від їхнього професійного рівня залежить успішна модернізація бібліотечної справи в області. Нам, співробітникам ДОУНБ,

доводиться вчитися самостійно, використовуючи досвід інших бібліотек, знайомлячись у професійних виданнях з публікаціями, що стосуються питань управління. А потім придбані теоретичні і практичні навички проектувати на управлінський склад ЦБС області.

Одним з таких заходів був День фахівця для директорів ЦБС "Управління сучасною бібліотекою: специфіка і перспективи". Увазі керівників були запропоновані змістовні виступи, консультації, методичні рекомендації з використанням елементів тестування, тренінгової методики за такою тематикою: "Управління сучасною бібліотекою: зміна філософії, сучасні моделі, нові пріоритети", "Корпоративна культура як фактор розвитку інноваційних процесів в публічній бібліотеці", "Психологія управління персоналом в бібліотеці". Тобто ми намагалися висвітлити питання, з якими керівники ЦБС зустрічаються в практиці роботи.

У "папку керівника" було покладено нове видання відділу наукової організації і методики бібліотечної роботи – дайджест публікацій серії "Сучасна бібліотека", (випуск 3 за назвою: "Управління сучасною бібліотекою: теорія і практика"). У ньому відображені найбільш ємні за змістом теоретичні статті провідних бібліотекарів, що стосуються управлінських питань, практичні напрацювання бібліотек України і близького зарубіжжя.

У майбутньому ми плануємо проведення подібних заходів на виробничих базах бібліотек-новаторів. Досвід проведення дзеркальних заходів з підвищення професійної компетентності методистів ЦБС та інших бібліотечних фахівців ДОУНБ вже має.

Таким чином, слід відзначити, що сьогодні конструюється нова система взаємин між ДОУНБ і бібліотеками області. Обласна наукова бібліотека напрацьовує теоретичний (з практичними викладеннями) науковий і методичний фундамент

тієї чи іншої форми підвищення кваліфікації в системі освітньої програми, а бібліотеки забезпечують виконання прикладної її частини. Сьогодні тісні партнерські взаємини склалися в ДОУНБ із ЦБС кількох районів, а саме: з Верхньодніпровського району зі створення інформаційно-консультаційних центрів, Томаківського району – зі створення центрів соціально-побутової інформації, Дніпропетровського району – з роботи з органами місцевого самоврядування і створенню центрів правової інформації, ЦБС Павлограда – з питань організації і проведення соціологічних досліджень.

У результаті такого співробітництва створюються своєрідні навчальні комплекси, творчі майстерні, що дозволяють організовувати навчання на принципово нових основах.

Саме так, за цією схемою, на базі трьох обласних методичних центрів було проведено навчання завідуючих методичними відділами ЦБС області – обласний міжвідомчий семінар "Інноваційний пошук – основа розвитку бібліотек" (2003 р.) і обласний семінар "Місія публічної бібліотеки: соціальні орієнтири, ресурсний потенціал" (2004 р.) на базі ЦБС Павлограда.

Сьогодні, на жаль, немає можливості регулярно навчати всіх бібліотекарів області, тому найближчим часом необхідно поставити завдання підготовки тренерів у середовищі бібліотекарів-практиків. Проведені заходи з підвищення професійної компетентності, де ми намагалися використовувати елементи тренінгових методик, тестування, організаційно-ділові ігри, розширили кругозір присутніх, дали можливість самим взяти безпосередню участь у заняттях з методики і форм активного "живого навчання". Тепер необхідно, щоб учасники семінару апробували отримані знання серед персоналу структурних підрозділів своїх ЦБС.

Спостереження свідчать, що поряд зі змістовним наповненням важлива роль у процесі навчання бібліотечних

фахівців належить таким формам, що спонукають до творчості і пошуку нестандартних рішень.

Не відмовляючись від традиційних форм, модернізуючи їх, наповнюючи новим змістом, обласна наукова бібліотека протягом останніх трьох років наголошує на нових інтерактивних формах навчання, методика проведення яких сьогодні теоретично не розроблена, вона народжується з практики. Особливою популярністю в ЦБС області користуються майстер-класи і творчі лабораторії. Можливості цих форм навчання дуже великі. Вони дозволяють фантазувати, вносити нове в методику їх проведення і дуже подобаються бібліотечним працівникам.

З 2003 р. відділ наукової організації і методики бібліотечної роботи ДОУНБ розпочав апробацію цих двох нових форм. Майстер-клас "Робота методиста: досвід, пошук проблеми" був організований для методистів ЦБС області. Програма заходу включала такі консультації: "Витоки майбутніх успіхів у справах сьогоднішніх, або про все, що треба знати методисту", "Бібліотечна робота з дітьми: особливості сучасної методики", поради практика "Книжкова виставка – візитна картка бібліотеки". Особливий інтерес у присутніх викликала презентація нового портфоліо "Символіка творчості" (Верхньодніпровська РЦБС), де представлено всю роботу методичної служби рекламно-інформаційного змісту. Темою дня були розробки анотованих каталогів книжкових виставок за заздалегідь визначеною тематикою. Треба сказати, що кращі з них публікуються на сторінках нового видання відділу наукової організації і методики бібліотечної роботи – інформаційно-методичного збірника "Бібліотечна Дніпропетровщина". Крім підготовки анотованих каталогів, завідуючі методичними службами обмінювалися досвідом укладання рекламно-інформаційних матеріалів "Вчимося у своїх колег".

У перспективі ми плануємо створити майстер-класи за профілем роботи на базі структурних підрозділів ЦБС області з питань: “Інноваційні моменти в бібліотечному обслуговуванні”, “Робота з цільових бібліотечних програм”, “Рекламно-іміджова діяльність” та ін.

Обласні виїзні проблемно-творчі лабораторії “Сільська бібліотека: нова стратегія розвитку” (2003 рік) та “Сільська бібліотека в соціокультурній інфраструктурі села” (2004 рік) були проведені на базі Дніпропетровської та Верхньодніпровської районних ЦБС для завідуючих структурними підрозділами цих ЦБС та завідуючих сільськими бібліотеками-філіалами 8–10 прилеглих районів.

Це також була апробація нової форми підвищення професійної компетентності сільських бібліотекарів, які сьогодні через фінансові труднощі позбавлені можливості знайомитися з професійною літературою, професійними періодичними виданнями, виїжджати до інших бібліотек. Звичайно, підготовка подібних заходів вимагає глибокого вивчення досвіду роботи бібліотек і вироблення конкретних методичних рекомендацій.

Теоретичні консультації супроводжувалися демонстрацією цікавих практичних розробок. Розглядалися питання подальшого розвитку бібліотек у контексті сучасних проблем і перспектив, можливості сільських бібліотек щодо задоволення інформаційних та дозвіллєвих інтересів читачів, деякі аспекти сучасної організації і використання бібліотечного фонду.

“Я хочу вам розповісти…” – назва творчо-дослідницької лабораторії, що проходила в рамках загальної програми лабораторії. Під час обговорення питань функціонування та безлічі проблем сьогоднішньої сільської бібліотеки вийшла цікава, жива розмова, обмін думками, досвідом завідувачів сільськими бібліотеками різних районів області і всіх присутніх.

Творчий початок у людині – та коштовна якість, яку треба зрощувати, підтримувати в кожнім, хто відчуває себе активною особистістю. Це величезний потенціал для поступального руху в будь-якій справі і, звичайно ж, у бібліотечній.

Разом з усними формами професійного навчання останнім часом у практиці роботи бібліотек почали використовуватися стендові доповіді, стендові презентації про окремі напрямки роботи, що навчають бібліотекарів у лаконічній формі давати максимум інформації. У сучасному бібліотекознавстві стендові презентації та доповіді описуються ще і як одна з форм бібліотечної реклами.

Перевага стендових доповідей – особливе сприйняття візуальної інформації, за допомогою якої в оптимальній, легко засвоюваній формі відбувається знайомство людини із зовнішнім середовищем. Стендова презентація являє собою комбінацію ілюстративних і текстових матеріалів.

Методика проведення стендових презентацій, стендових доповідей сьогодні досить успішно використовується в роботі ДОУНБ.

У 2003 р. двічі на заняттях з підвищення професійної компетентності директорів ЦБС "Управління сучасною бібліотекою: специфіка і перспективи" і обласній міжвідомчій нараді з планування роботи ЦБС на 2004 р. були використані мультимедійні технології.

У першому випадку було представлено стендову презентацію інформаційно-рекламного звіту ДОУНБ, в другому – консультацію "Комунікативна культура особистості: деякі компоненти спілкування в професійній сфері".

Презентація інформаційно-рекламних звітів ДОУНБ за останні роки показала, що завдяки кольору, формі фігур, їх розташуванню в просторі, граючи обсягами, шрифтами одержується можливість представити досить складні, але реально існуючі напрямки діяльності в інформаційно ємній, легко

сприйманій формі, і миттєво оцінити результативність робіт кожного з підрозділів.

Представлення нововведень різних бібліотек, у тому числі і бібліотек Дніпропетровщини, відділ наукової організації і методики бібліотечної роботи здійснює сьогодні не тільки шляхом консультацій, методичних рекомендацій на семінарах, курсах підвищення кваліфікації, але і трохи незвично – у вигляді наочних досьє. Це своєрідне портфоліо рекламно-іміджової, видавничої продукції бібліотек, що розкриває їх змістовну сутність. Створені і користуються попитом портфоліо "Бібліотеки Кіровоградської області", "Публічні бібліотеки м. Києва", "Бібліотеки Бєлгородської області", "Миколаївщина", "Матеріали III Всеросійської школи бібліотечної інноватики" і, звичайно ж, "ЦБС Дніпропетровської області". Накопичується цікавий матеріал для портфоліо "Бібліотеки Москви", "Бібліотеки України", "Бібліотеки зарубіжжя".

Реалізація заходів у системі безперервної освіти повинна базуватися сьогодні на принципі випереджального навчання, що передбачає одержання нових знань і навичок, які дозволяють співробітникам протягом ряду років почувати себе комфортно в професійному інформаційному полі.

У менеджменті дослідницької, організаційно-методичної, впроваджувальної роботи центральне місце належить інтелектуальному, професійному потенціалу особистості. Саме в цьому полягає суть методичної роботи. Небагато знайдеться фахівців сьогодні, які відповідають усім викладеним вимогам. Відверто кажучи, талановитим методистом потрібно народитися. Методист – не тільки той, хто займає відповідну посаду. Кваліфікований методист формується в колективі. Тут, спираючись на традиційно сформований стиль, навички, порядки він проходить своєрідну школу, аналізуючи цифри і факти, інформаційні і статистичні звіти з ЦБС, готуючи

методичні рекомендації, консультації, посібники, виступаючи перед колегами з розповіддю про відрядження. Багато при цьому залежить від керівника бібліотеки, його уміння і здібності підтримати методиста, особливо початківця. Отримати готового чи навчити, виховати і закріпити в бібліотеці методиста, який би відповідав високим професіональним вимогам, завжди було непросто. І сьогодні особливо важко долається кадровий дефіцит.

Головне в роботі методиста, його взаєминах із практиками – не тільки уміння вчити інших, але й бажання самому вчитися, постійно займатися самоосвітою, бути в гущавині життя, визначати тенденції і потреби бібліотечної справи, експериментувати, черпати з практики, досвіду нові проблеми.

Сьогодні потрібен такий енергійний стиль роботи, такі гнучкі життєві рекомендації, які б базувалися на аналізі практики, наводили б бібліотекаря на нові варіанти рішень, що обіцяють оптимальні результати. І здійснювати цю роботу повинен методист. Саме в ньому повинні зливатися воєдино професійна майстерність і морально-психологічні якості, відповідальність і здоровий глузд.

З позиції багаторічного практичного досвіду методичної роботи дуже хотілося б запропонувати математично вивірену формулу роботи методиста й окремих характерних для нього рис на багато років, і для усіх, хто займається методичною роботою. Але такої загальної формули і загальних рис, напевно, не існує. Справжній методист, на нашу думку, повинен відповідати за свої дії і слова, бути надійним, приваблювати інтелігентністю, внутрішньою гідністю, не впадати в зневіру від невдач, працювати не за страх, а за совість.

Г.В.Аксьонова

МЕТОДИЧНА СЛУЖБА ОБЛАСНОЇ КНИГОЗБІРНІ СЬОГОДНІ. ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ЛУГАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Сьогодні, коли відновлюється сучасний світ, відбуваються істотні зрушення в економіці, політиці, людство прямує до інформаційного суспільства, докорінно змінюються основні завдання і функції сучасної книгозбірні, по-новому визначається основна місія кожної конкретної бібліотеки. Бібліотека перетворюється на публічний центр інформації для всього населення в зоні її обслуговування, а не для окремого кола читачів, як це було раніше. Враховуючи ці зміни, основними завданнями методичної служби Луганська обласна наукова бібліотека ім. М.Горького вважає навчання бібліотекарів правильно сприймати ці зміни, своєчасно та ефективно реагувати на них, змінювати плавну течію своєї роботи на динамічні перетворення, згідно з запитами користувачів та велінням часу.

Фахівці Луганської наукової бібліотеки розробили нову стратегію діяльності методичної служби, яка поєднує поновлені традиційні форми методичного впливу, а також абсолютно нові форми і методи роботи.

Перш за все значно поширилися напрямки, за якими сьогодні розвивається практика. До них належать:

- науковий аналіз статистичної і фактичної інформації щодо різних аспектів діяльності бібліотек області;
- моніторинг на місцевому рівні виконання державних і регіональних програм:

– обласної і місцевих програм поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року;
– обласної і місцевих (за ініціативою ОУНБ ім. М.Горького, низовими бібліотеками розроблені технологічні карти та схеми збереження і зберігання документних фондів) програм збереження бібліотечних і архівних фондів;
– місцевих програм розвитку бібліотек;
– регіональної програми інформатизації галузі культури і мистецтва;

● діагностика та прогнозування розвитку бібліотечних закладів;

● виїзди до бібліотек області з метою надання консультаційної та практичної допомоги

● довідково-інформаційне та ресурсне забезпечення фахівців бібліотечної та документознавчої галузі;

● підвищення ділової кваліфікації та навчання бібліотечних фахівців;

●багатоаспектна видавнича діяльність (видається понад 30 методичних та бібліографічних посібників);

● висвітлення діяльності книгозбірень області на веб-порталі ОУНБ ім. Горького;

● створення електронної бази даних “Бібліотечні кадри Луганщини”.

Така різнобічна діяльність методичної служби стала прецедентом для зміни структури проблемно-дослідного відділу, до складу якого сьогодні входять:

● інформаційно-ресурсний центр з питань бібліотекознавства, документознавства та книгознавства;

● сектор діагностики, прогнозування та розвитку бібліотек;

● міжвідомча координаційна рада.

Вирішуючи проблему ресурсно-інформаційного забезпечення галузі в регіоні, працівники відділу керуються змінами, що відбуваються в системі підготовки нового покоління кадрів для бібліотек. Насамперед це відкриття 3 роки тому *Луганського державного інституту культури і мистецтв*, який сьогодні вже є Академією культури і мистецтв і поєднує комплекс *школа – коледж – вуз*, це також відкриття кафедр документознавства, архівознавства, видавничої справи та редагування в структурі Східно-українського національного університету. В зв'язку з цим значно розширився склад учбових, науково-дослідних, методичних, бібліографічних видань та часописів, що надходять до бібліотеки, двічі на рік готується до друку *"Інформаційний бюлетень з бібліотечної справи, документознавства та книгознавства"*, який поширюється серед бібліотечних та освітніх закладів області. Цікавий досвід зарубіжних та українських бібліотек узагальнюється та розповсюджується у формі бібліодайджестів, наприклад, вийшли *прес-дайджести "Від масової до публічної бібліотеки: шляхи трансформації", "Методисту про методичну службу"*. Діє інформаційний стенд, де можна ознайомитися з новими матеріалами, проводиться оперативне інформування абонентів у режимі ВРІ та ДЗК, надаються експрес-інформації, тематичні та фактографічні довідки, готуються оглядові матеріали для веб-порталу про розвиток бібліотечної справи в регіоні.

Спостерігається збільшення кількості користувачів ресурсного центру, за останні два роки він виріс у 3 рази, книговидача збільшилася у 7 разів.

У структурі проблемно-дослідного відділу працює сектор діагностики, прогнозування та розвитку бібліотек. Його основним завданням є вивчення сучасного стану книгозбірень області, проведення моніторингу бібліотечно-інформаційного

середовища, визначення тенденцій розвитку публічних бібліотек у регіоні.

У полі зору методичної служби постійно знаходяться питання аналізу стану бібліотечного обслуговування та основних показників роботи книгозбірень області, відповідність їх світовим стандартам, проведення постійного моніторингу, визначення пріоритетів розвитку та прогнозування діяльності. Позитивним у змісті матеріалів оглядово-аналітичного характеру, що готується фахівцями відділу для адміністрації бібліотеки, органів влади, стало збільшення посилань на висновки наукових, соціологічних та маркетингових досліджень. Підтвердженням певних результатів з боку дослідницької діяльності бібліотеки стало присудження колективу проблемно-дослідного відділу II премії Всеукраїнського конкурсу науково-дослідницьких робіт за комплексне соціологічне дослідження "Ефективний менеджмент" (2002 р.).

Для проведення діагностики роботи бібліотечних закладів регіону ми використовуємо наукові та емпіричні методи. Обстежується статистична інформація, яка збирається терміново або на замовлення, вона стосується показників роботи, складу фондів та нових надходжень, фінансових асигнувань, складу бібліотечних працівників (за фахом, віком, стажем роботи, умовами та оплатою праці), наявності технічного обладнання, зокрема виходу до світових інформаційних мереж, складанню власних баз даних.

Одним з цінних елементів діагностування є конкретне вивчення діяльності книгозбірень і одним з корисніших, ми вважаємо проведення серед бібліотек різноманітних конкурсів. Останніми роками відбулися конкурси "Реклама і бібліотека", "Бібліотека – центр дозвілля і спілкування", "Жінка. Бібліотека. Суспільство. Сім'я", "Бібліотека – інформаційний центр", зараз закінчується конкурс сільських бібліотек "Моє село – частина України". Конкурси проводяться в очно-заочній формі, тобто ми

маємо змогу ознайомитися з їх матеріалами (сценаріями, альбомами, фотографіями, програмами і т. ін.), а також з роботою бібліотек і під час виїзду. Подібні конкурси активізують творчу діяльність бібліотек, спонукають їх покращувати свій позитивний імідж. А для нас як для дослідників ці заходи забезпечують багатий, різноаспектний матеріал для вивчення цікавого досвіду, тенденцій розвитку бібліотек на окремих територіях регіону, надають змогу більш детально визначити стратегію розвитку бібліотечної сфери Луганщини.

Сучасна бібліотека – не стільки відокремлений заклад культури, скільки частина соціальної та інформаційної інфраструктури суспільства, тому виправданою є увага, яка останнім часом надається соціологічним дослідженням у книгозбірнях. Так, методисти Луганської ОУНБ, виступаючи в ролі аналітиків-соціологів, експертів-діагностів самі визначають пріоритети в проведенні соціологічних досліджень, щоб якомога ефективніше використовувати їх результати. Ми проводимо локальні (в межах ОУНБ) і регіональні дослідження. Впродовж останнього часу проведені локальні соціологічні дослідження “Сучасний читач ОУНБ ім. М.Горького”, “Вивчення попиту на періодичні видання ОУНБ ім. Горького”, маркетингове дослідження “Фахівці, науковці, підприємці як користувачі ресурсного потенціалу ОУНБ ім. Горького", маркетингова розвідка "Часописи: читацький попит та пропозиції ОУНБ ім. Горького щодо оптимізації передплати”. Бібліотеки області взяли участь у соціологічному дослідженні, запропонованому Національною парламентською бібліотекою України “Незадоволений читацький попит на вітчизняну книжкову продукцію, пропозиції щодо її видання та перевидання”.

Організація соціологічних досліджень в бібліотеках області є предметом постійної уваги методичної служби, для бібліотекарів області підготовлено методичний посібник

“Методика підготовки соціологічних досліджень в книго-збірнях”, неодноразово надавалися зразки анкет різної тематики. Наша мета – не тільки навчити бібліотекарів на місцях правильно організовувати дослідження, а вміти зробити висновки після кожного анкетування, інтерв’ювання, опитування і на їх основі позитивно змінювати свою діяльність. Цікаві, неординарні дослідження та аналізування проводяться в книгозбірнях нашої області і серед них бібліометричні: "Аналіз витрат робочого часу на виконання бібліографічних довідок в читальних залах ЦБ і бібліотек-філій Алчевської ЦБС”, “Основні групи користувачів Ровеньківської ЦБС: характеристика їх читання”, “Бібліотекар: вимоги до особистості та професії”, “Аналіз інформаційних ресурсів Первомайської ЦБС”, “Бібліотека і молодь в інформаційно-культурному просторі на теренах державотворення: анкетування”, “Аналіз читання працівників органів місцевого самовряду-вання в секторі нестаціонарного обслуговування ЦБ м. Антрацита”, “Що всього найважливіше дітям?” (соціологічне дослідження, де були такі запитання: “Чому сьогодні люди розбагатіли швидко?”, “Чого соромляться люди?”, “Чому в країні так багато бідних?”, “Що означає бути сучасним?”, “Самий відомий вчений ХХ століття”, “Страшно тобі жити?” і таке інше), для молоді проводилося експрес-опитування “Я одержав право на глобальні зміни… Що зробив би я в …”, “Анкета для мам”.

Незважаючи на фінансові перепони, фахівці обласної книгозбірні щорічно здійснюють понад 40 виїздів до книго-збірень області, під час яких обов’язково в поле зору потрапляють міські, сільські та селищні бібліотеки. Збережено систему комплексного вивчення діяльності ЦБС. Протягом року бригадою фахівців трьох обласних бібліотек (ОУНБ, дитячою та юнацькою) здійснюється 5–6 виїздів. Таким чином, безпосередньо ознайомившись з роботою бібліотек на місцях ми

можемо своєчасно вплинути на процес оновлення, трансформації та розвитку кожної конкретної книгозбірні.

Одним з найефективніших методів втручання в розвиток бібліотек ми вважаємо навчання бібліотечного персоналу. На засіданні наукової ради бібліотеки були визначені основні напрямки "Концепції фахової освіти бібліотечного персоналу регіону". При цьому було враховано проблеми, що визначили самі бібліотекарі. Під час обласних зборів, нарад фахівців окремих категорій проводилися експрес-опитування "Яку допомогу і в якій формі ви хотіли б отримати?", "На які за питання ви хотіли б одержати відповіді?".

Для виконання програми навчання було вирішено розбити кадровий склад бібліотек на окремі категорії за фахом, освітою, стажем роботи, структурними підрозділами, в яких працюють бібліотекарі. В окрему категорію зібрані менеджери та управлінці бібліотек, а саме: директори, заступники директорів, а також працівники сільських бібліотек.

Саме для цього визначені програми зборів у регіональних професійних клубах бібліографів-інформаторів, методистів, комплектаторів, працівників відділів обслуговування. Кожна програма включає різні форми та методи навчання, а саме: обмін досвідом, мозкові атаки (брейн-стормінг), ділові ігри, тренінги і т. ін. Для проведення тренінгів "Ефективний керівник", "Написання проектів на отримання грантів", "Вирішення конфліктів безконфліктним шляхом" залучалися спеціалісти обласної групи медіації.

Для бібліотекарів села проводяться зональні "круглі столи" "Як живеш сільська бібліотека?", багаторічні заняття в школі сільського бібліотекаря сьогодні трансформувалися в творчу лабораторію досвіду, для проведення якої визначається ЦБС – база проведення, де збираються сільські бібліотекарі сусідніх районів. Під час заходу бібліотекарі знайомляться з організацією інформаційно-бібліотечного обслуговування в

конкретній ЦБС, зокрема в сільських бібліотеках, беруть участь у “круглих“ та ”дискусійних столах”, обмінюються досвідом тощо.

Особливе місце в системі навчання займає процес освоєння бібліотекарями нових комп’ютерних та інтернет-технологій. Десь 4–5 років тому, коли з 31 ЦБС області персональний комп’ютер мала тільки одна, обласна бібліотека розпочала випуск методичних порад “Скажи комп’ютеру А-ГУ”. Протягом 2 років вийшли 4 випуски посібника, а у бібліотеках поступово (на жаль, переважно в центральних) почали з’являтися комп’ютери. Сьогодні в бібліотеках області їх нараховується 32, до Інтернет підключені 8 ЦБС, 9 вже розпочали створювати власні, здебільшого краєзнавчі бази даних (бібліографічні, фактографічні, тематичні). З 2002 року ОУНБ започаткувала збір відомостей про склад краєзнавчих ресурсів бібліотек регіону. Методичні та бібліографічні посібники обласної бібліотеки поширюються серед низових книгозбірень в електронному вигляді (на дискетах). Багато проблем дозволяє вирішити оперативний зв’язок за допомогою електронної пошти. Відкрита цього року на веб-сторінці обласної бібліотеки віртуальна довідка сприяє оперативному виконанню запитів користувачів. Під час зборів директорів ЦБС у травні поточного року на базі центральної бібліотеки Старобільського району фахівці обласної книгозбірні про-демонстрували технологію виконання довідок у віртуальному режимі.

Досвід Луганської ОУНБ ім. Горького доводить, що публічні книгозбірні регіону навчилися бути мобільними і своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються.

Т.П.Кирилова

РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК СУМЩИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бібліотеки Сумщини мають великі інформаційні ресурси – 8434,7 тисяч примірників літератури (централізовані бібліотечні системи), що надаються користувачам у межах інформаційної та популяризаторської діяльності бібліотек. Сфера впливу бібліотек досить значна, про що свідчить кількість користувачів – 534 тисячі мешканців області та книговидача, що дорівнює майже 10,5 млн примірників.

Мережа централізованої бібліотечної системи складається з 613 книгозбірень, об'єднаних у 23 системи. На жаль, кожного року кілька бібліотек припиняють своє існування. Науково-методичний відділ, а також інші відділи бібліотеки забезпечують розвиток централізованих бібліотечних систем. Відомо, що на сторінках професійної преси протягом тривалого часу велися дискусії про доцільність функціонування методичних відділів і взагалі методичного забезпечення. У нашій бібліотеці відділ не ліквідувався (як, наприклад, в обласній дитячій бібліотеці). Він не змінив назву на більш красиву або модну. Але його завдання та функції, звичайно, змінилися. Від командно-адміністративних методів ми ще наприкінці 80-х років перейшли до інформаційно-консультаційних, інноваційних, стали працювати на замовлення працівників ЦБС.

Пріоритетними напрямками науково-методичної діяльності обласної універсальної наукової бібліотеки є формування бібліотечних фондів, реклама послуг, автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів, маркетингу, краєзнавчої та екологічної роботи, взаємодія бібліотек і органів місцевого

самоврядування. Незважаючи на складні економічні умови, фахівці бібліотеки відвідують районні, сільські бібліотеки області з метою надання допомоги, аналізування стану роботи централізованої бібліотечної системи, консультування фахівців. Їх здійснено понад 20. Тематика виїздів різноманітна: використання нових електронних технологій, організація надання населенню платних послуг, утвердження власного іміджу, виконання програм поповнення і збереження бібліотечних фондів та ін. У поточному році на колегію Управління культури підготовлене питання «Виконання розпорядження голови облдержадміністрації в Буринській та Кролевецькій централізованій бібліотечній системі "Про обласну програму поповнення фондів на період до 2005 року"». Практикуються виїзди на замовлення працівників районних централізованих бібліотечних систем, комплексне вивчення та аналіз їх діяльності. Буваючи на місцях, прагнемо відвідати райдержадміністрацію, сільську раду, щоб "замовити слово" про проблеми бібліотеки і бібліотечних працівників.

Бібліотека традиційно піклується про підвищення ділової кваліфікації бібліотечного персоналу, як системи Міністерства культури і мистецтв, так і відомчих книгозбірень. Протягом десятиліть працювала міжвідомча рада, секція з координації науково-методичної та науково-дослідної роботи, яка наприкінці 90-х років припинила свою роботу. Проводяться практикуми для бібліотечних працівників шкільних бібліотек і бібліотек системи професійно-технічної освіти.

У поточному році проведено обласну міжвідомчу науково-практичну конференцію на тему "Власні інформаційні продукти бібліотек: досвід, проблеми та використання". Учасники конференції, керівники бібліотек визнали необхідною координацію і кооперацію своєї діяльності з метою підвищення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування жителів міста і області. Затверджено протокол про наміри зі створення

корпоративного об'єднання бібліотек області. Відновила роботу міжвідомча рада бібліотек нашого міста.

Головним завданням системи підвищення кваліфікації є донесення до бібліотекарів нової інформації, кращого досвіду, новітніх дієвих форм та методів роботи з користувачем. У минулому році проведені семінарські заняття на теми „Стан формування фондів централізованих бібліотечних систем, проблеми та шляхи їх вирішення" (для завідуючих відділами комплектування та обробки районної центральної бібліотеки та для керівників „Краєзнавство – пріоритетний напрям роботи бібліотек" (запрошувалися працівники Краєзнавчого музею, Спілки письменників Сумщини, Державного архіву Сумської області).

Зараз готується обласний семінар директорів централізованих бібліотечних систем „Публічна бібліотека в системі соціальних зв'язків регіону". Семінари проводяться на базі обласної універсальної наукової бібліотеки та на базі центральних бібліотек. У системі навчання використовуються активні форми – дискусії, розгляд проблемних ситуацій, тестування, заняття з психологами. При організації системи підвищення кваліфікації прагнемо, щоб навчанням були охоплені працівники усіх категорій.

Працівники централізованих бібліотечних систем на святкування Всеукраїнського дня бібліотек, семінарські заняття, інші заходи запрошують колег із Російської Федерації і самі відвідують сусідів. Це Білопільська, Великописарівська, Сумська районна, Середино-Будська, Шосткинська міська централізовані бібліотечні системи. А Охтирська районна центральна бібліотека минулого року провела регіональний конкурс „Бібліопані 2003", на який запросила колег з сусідніх централізованих бібліотечних систем Сумської та Полтавської областей, а також працівників Грайворонської централізованої бібліотечної системи Російської Федерації. У поточному році на

науково-практичну конференцію „Сільська бібліотека: шляхи виходу з кризи” також були запрошені колеги з Сумської і Полтавської областей та Росії.

Методслужба вважає своєю головною метою реальну допомогу централізованим бібліотечним системам у виявленні і впровадженні цікавого досвіду. Ця робота здійснюється за допомогою дайджесту „В бібліотеках області. Інформація. Досвід”. Вийшло 18 його випусків. У поточному році підготовлено оглядову довідку „Краєзнавча робота – пріоритетний напрям роботи бібліотек” з досвіду роботи районних централізованих бібліотечних систем.

Активно розвивається видавнича діяльність бібліотеки. У ній беруть участь всі відділи. Кожного року працівники науково-методичного відділу готують статистичний аналіз „Основні показники роботи бібліотек області системи Міністерства культури і мистецтв України за ... рік”; консультацію „Особливості планування роботи централізованих бібліотечних систем на ... рік та звітності за ... рік”; методико-бібліографічні матеріали „Письменники, діячі культури та мистецтва – ювіляри ... року”; “Список матеріалів, які надійшли до науково-методичного відділу в ... році“.

Кожного року відділ краєзнавчої літератури укладає рекомендаційний бібліографічний покажчик "Знаменні і пам'ятні дати Сумщини на … рік", бібліографічні покажчики серії "Краєзнавці Сумщини", інші покажчики, наприклад, "Історичні маєтки Сумщини та їх володарі. Родоводи".

Поточного року підготовлені методико-бібліографічні матеріали "Майбутнє України – це ви, молоді", "Розвиток агробізнесу в Україні", "Не пройди повз зболену душу" (по роботі з читачами з обмеженими можливостями) та ін. Матеріал "Не пройди повз зболену душу" містить такі додатки:

◊ список сайтів за темою;

◊ список навчальних закладів, де можуть учитися люди з фізичними вадами;
◊ законодавство України з питань соціального захисту людей з обмеженими можливостями.

У 1997 році у бібліотеці був ліквідований відділ соціологічних досліджень. А минулогоу року в штат науково-методичного відділу було введено посаду головного бібліотекаря, який займається питаннями соціології. Бібліотека взяла участь у всеукраїнському соціологічному дослідженні "Незадоволений читацький попит на вітчизняну книжкову продукцію, пропозиції щодо її видання та перевидання".

Для того щоб в умовах недостатнього фінансування сформувати ядро періодичних видань, здійснюється дослідження "Вивчення читацького попиту на періодичні видання, що передплачує Сумська обласна універсальна наукова бібліотека". Під керівництвом методичної служби бібліотеками області здійснено велику роботу зі збору інформації про історію бібліотек Сумщини. Матеріали розшукувалися в архівах, були опитані бібліотечні працівники минулих років, зібрано документальні матеріали, вивчено звіти. І в результаті поточного року видано збірник статей “Історія бібліотечної справи Сумщини”.

Обласною універсальною науковою бібліотекою розроблено програму інформатизації бібліотечної галузі. Комп’ютеризовані 7 централізованих бібліотечних систем. Охтирська центральна районна бібліотека в поточному році відкрила “Інтернет–центр” за сприяння Посольства США в Україні в рамках проекту “Інтернет для читачів публічних бібліотек”. Копіювальні апарати мають 12 централізованих бібліотечних систем .

Таким чином, методична служба нашої бібліотеки діє, допомагає організаторам та практикам бібліотечної галузі.

На завершення хочу додати, що працівники Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки з вдячністю згадують колег Аліну Олександрівну Черевко, Валентину Валентинівну Мірошникову, Ольгу Олексіївну Будецьку, Вікторію В'ячеславівну Істоміну, Клавдію Олександрівну Ткач, які в різні часи працювали в науково-методичному відділі ХДНБ ім. В.Г.Короленка і відвідували нашу область.

Ми цінуємо і використовуємо методико-бібліографічні матеріали, підготовлені ХДНБ ім. В.Г.Короленка.

Наші пропозиції такі: розробити нормативно-правову базу галузі, державні стандарти, налагодити на державному рівні систему підвищення кваліфікації методистів, готувати видання з досвіду роботи бібліотек України, методико-бібліографічні матеріали, методичні рекомендації, примірні тематики семінарських занять для централізованих бібліотечних систем.

В.А.Шулішова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕК ПОЛТАВЩИНИ

Полтавщина – один з найчарівніших куточків центральної України. Розташована в мальовничому середньому Придніпров'ї, вона належить до історичних земель, що стали ядром, довкола якого формувалася Українська держава. Природні ресурси, потужний народногосподарський потенціал обумовлюють важливу роль нашої області в житті України.

Упродовж віків Полтавщина славилась і славиться талановитими, видатними людьми. З нашого краю вирушив у мандри світом філософ Григорій Сковорода, наша земля живила й надихала письменників Івана Котляревського, Миколу Гоголя, Панаса Мирного, Олеся Гончара, математика Михайла Остроградського, хірурга Миколу Скліфосовського, конструк-

тора космічних апаратів Юрія Кондратюка, творця танків Миколу Духова, композитора Миколу Лисенка, співака Івана Козловського та багатьох інших.

Полтавська громадська бібліотека була заснована в грудні 1894 року. До недавнього часу ми вважали, що для читачів двері бібліотеки були відкриті у січні 1895 року. Завдяки співробітникам ХДНБ ім. В.Г.Короленка, які в своїх фондах віднайшли звіт про перший рік роботи Полтавської громадської бібліотеки, тепер ми точно знаємо, що наша бібліотека "10 апреля 1895 года была открыта для пользования публикой". І щиро вдячні вам за турботу, за співпрацю, цінуємо ваш високий професіоналізм.

Краєзнавча робота завжди була і є основним напрямом діяльності Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П.Котляревського та бібліотек області. На першій нараді бібліотечних працівників у далекому 1965 році в Києві відзначалося, що Полтавська обласна бібліотека має добре укомплектований фонд краєзнавчої літератури.

Ще в ті часи почали організовуватися краєзнавчі куточки в районних і сільських бібліотеках, складалися краєзнавчі картотеки, оформлялися папки, літописи, які розповідали про життя краю.

В поточному році виповнюється 50 років зведеному систематичному краєзнавчому каталогу. Електронна база даних краєзнавчих документів почала формуватися в 1994 році. Зараз вона нараховує біля 50 тисяч записів. Це ті підвалини, та основа, на яких тримається краєзнавча робота в бібліотеках.

У 1993 році в новому приміщенні нашої бібліотеки був організований спеціальний структурний підрозділ: відділ краєзнавчої літератури та бібліографії. Він виконує функції управління краєзнавчою бібліотечною діяльністю як в самій бібліотеці, так і на обласному рівні. Здійснює увесь комплекс краєзнавчої роботи – комплектування і організацію краєзнав-

чого фонду, ведення краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату, підготовку краєзнавчих бібліографічних посібників, обслуговування користувачів. Крім цього, працівники відділу організовують масові заходи, надають методичну допомогу бібліотекам області з питань краєзнавчої діяльності.

У наш час виникли об'єктивні умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства, значно підвищилася роль бібліотек у відновленні історичної пам'яті народу, становленні його національної свідомості, вихованні гідності й справжнього патріотизму.

Зараз, коли розвиток бібліотечної справи тісно пов'язаний з конкретною територією і відбиває особливості її демографічного, соціально-економічного і культурно-історичного розвитку, методичне забезпечення краєзнавчої діяльності набуває особливого значення.

Проте тривала нестача коштів призвела до того, що регіональні методичні центри почали шукати різні шляхи, щоб не втратити свій вплив на бібліотеки регіону.

Через недостатнє фінансування наша бібліотека не має змоги регулярно надавати методичну допомогу бібліотекам області безпосередньо на місцях. Слід зазначити, що ЦРБ області активніше працюють у напрямку надання методичної та практичної допомоги бібліотекам-філіалам. Так, у 2003 році працівники Зінківської ЦРБ здійснили 25 виїздів; Гадяцької ЦРБ – 36; Кобеляцької ЦРБ – 45; Хорольської ЦРБ – 37, Шишацької ЦРБ – 34, Кременчуцької ЦРБ – 50, Новосанжарської ЦРБ – 24. Під час виїздів надавалася допомога в краєзнавчій роботі бібліотек-філіалів.

Підвищення кваліфікації бібліотечних працівників області здійснюється за допомогою таких традиційних форм: семінари, практикуми, ділові ігри тощо. Так, на базі краєзнавчого кабінету центрального читального залу Кременчуцької міської ЦБС та міського краєзнавчого музею було проведено заняття

“Бібліотечне краєзнавство сьогодні” (із залученням дослідницьких матеріалів з вивчення теми “Голодомор в Кременчуці 1932–1933” у зв’язку із заходами до 70-річчя трагедії). Гадяцька ЦРБ організувала семінар-практикум “Краєзнавча робота бібліотеки-філіалу серед різних категорій читачів”. Семінар-практикум “Краєзнавча робота сільської бібліотеки як один із факторів національного відродження” проведено на базі Карлівської ЦРБ. Полтавська центральна міська бібліотека провела практикум з поширення краєзнавчих знань серед різних груп користувачів.

Значна частина методичних матеріалів нашої бібліотеки присвячена краєзнавчій тематиці.

Щороку видаються покажчики “Література про Полтавську область за … рік”, “Нові книги про Полтавську область за … рік”, “Зведений каталог періодичних та інформаційних видань, які передплачені провідними бібліотеками м. Полтави в … році”, а також календар “Основні знаменні й пам’ятні дати Полтавщини … року”.

Більшість методичних та бібліографічних видань присвячені видатним діячам краю, наприклад: “Гордість і слава української музики” (до 160-річчя від дня народження М.В.Лисенка), “Полтавський Едісон” (методичні поради бібліотекарям про діяльність М.Пильчикова), “Короленко і Полтавщина”, “Головний конструктор танків” (до 100-річчя від дня народження Миколи Духова), “Майстер пензля” (до 170-річчя від дня народження Г.Г.М’ясоєдова), біобібліографічний покажчик “Петро Ротач”, присвячений краєзнавцю, письменнику, літературознавцю, критику і публіцисту; рекомендаційні списки літератури: “Полтавській губернії – 200 років”, “Літописець козацької слави – Самійло Величко”, “Композитори, музиканти – Георгій та Платон Майбороди” та багато інших.

Краєзнавство не випадає з поля зору соціологічних досліджень нашої бібліотеки. Підтвердженням цьому є дослідження "Краєзнавчі інтереси читачів".

Популяризація краєзнавчої літератури в бібліотеках області здійснюється за такими напрямками: історія, економіка, соціально-культурний розвиток регіону, етнографія.

З цією метою організовуються книжково-ілюстративні виставки, бібліографічні огляди літератури, краєзнавчі читання, літературні вечори, презентації книг, зустрічі з видатними діячами краю, конкурси на кращого знавця краю, працюють клуби та об'єднання краєзнавців. Так, Полтавська ОУНБ ім. І.П.Котляревського організувала цикл тематичних переглядів літератури "Полтавщина літературна", цикл книжкових виставок "Наші славні земляки" та інші. Відбулися презентації обласної книги Скорботи, збірки "Струм" полтавської поетеси С.Залізняк, книги В.Гайдамаки "Сповитий вітрами", присвяченої відомому українському хоровому диригенту, композитору і педагогу, заслуженому працівнику культури України, професору Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка, засновнику і керівнику українського народного хору "Калина" Григорію Семеновичу Левченку, книги В.Ревегука "Полтавщина в роки Другої світової війни 1939–1945 рр." та ін. У бібліотеці проведені творчі зустрічі з поетесою Етері Житинською-Шинкаренко, письменником О.Царинським, художниками А.Сербутовським, С.Гнойовим, Ю.Мохірєвою.

Популяризацію краєзнавчих документів бібліотека здійснює в координації з Полтавським краєзнавчим музеєм, Державним архівом Полтавської області, Полтавським державним педагогічним університетом ім. В.Г.Короленка, Центром охорони та досліджень пам'яток археології управління культури облдержадміністрації та багатьма іншими установами.

Працівники обласної бібліотеки беруть активну участь у проведенні в районах Полтавщини традиційних свят, наприклад: “Гребінчина світлиця” (м. Гребінка), “Пісні Бузкового гаю” (смт. Диканька), “Осіннє золото” (с. Березова Рудка Пиряинського району), “Благословенні ви, шляхи мандрівника Сковороди” (смт. Чорнухи), де організовують книжкові виставки, перегляди літератури, надають необхідну методичну допомогу працівникам місцевих бібліотек.

Майже десятиліття в Полтавській ОУНБ ім. І.П.Котляревського працює клуб “Рідний край”, членами якого є науковці, краєзнавці-аматори, співробітники музеїв, викладачі вузів. Останнє засідання клубу було присвячене поетам-полтавцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни.

Активізація бібліотечного краєзнавства відбувається під час проведення заходів до ювілейних дат. Різні форми популяризації краєзнавчих документів були використані до 200-ліття Кобеляцького повіту та 85-річчя району; до 340-річчя створення Зінківського полку та 200-річчя утворення Зінківського повіту, до 80-річчя створення Диканського району, до 60-річчя визволення Полтавщини від німецько-фашистських загарбників, до ювілеїв поетів, письменників, художників, видатних діячів Полтавщини. Так, у Лютенській бібліотеці-філіалі Гадяцької ЦБС відбувся усний журнал “Наш дорогий земляк П.В.Одарченко”, Кобеляцька ЦРБ провела літературний вечір до 85-річчя від дня народження земляка, відомого українського письменника Олеся Гончара, Котелевська ЦРБ – літературно-музичний вечір “Берегиня української пісні” (до дня народження Р.Кириченко), Великопавлівська сільська бібліотека-філіал Зінківської ЦБС до 100-річчя від дня народження Н.В.Майстренка, драматурга, земляка, провела літературний вечір “На довгій ниві творчого життя”. “Добротворець” – таку назву мала “літературна година“, проведена працівниками Лубенської міської бібліотеки до дня народження письменника В.Малика.

Миргородська ЦРБ організувала тематичний вечір "В.С.Ломиківський: знаний і загадковий" (до 215-річчя від дня народження вченого-земляка). "Був другом муз і Батьківщини" – таку назву мало літературне свято, присвячене 245-річчю від дня народження письменника, поета, державного діяча В.Капніста, яке провела Хомутецька сільська бібліотека-філіал Миргородської ЦБС, у Шишаках випущено історико-краєзнавчий біографічний довідник "Шишаччина".

Поширеною формою популяризації краєзнавчої літератури в бібліотеках області є день краєзнавства. У Гадяцькій ЦРБ він мав назву "Історія рідного краю", У Зінківській ЦРБ – "Нічого кращого немає, як отчий край", "Україно-Вкраїно – так здавна край рідний зовуть".

Минулого року в області проводився обласний огляд-конкурс сільських та селищних бібліотек-філіалів районних централізованих бібліотечних систем і самостійних сільських бібліотек. У ньому взяли участь 19 сільських бібліотек з 17 районних централізованих бібліотечних систем, які представили цікаву й змістовну роботу. Конкурс показав, що пріоритетним напрямком у діяльності сільських бібліотек-філіалів є краєзнавство.

На завершення хотілося б коротко зупинитися на проблемах та невирішених питаннях.

По-перше, в області не виконується Закон України "Про обов'язковий примірник документів". Отже, існують прогалини в фонді краєзнавчих документів.

По-друге, недостатнє фінансування призводить до не доукомплектування фонду бібліотеки потрібними документами як на традиційних носіях, так і на електронних. Неможливим є надання методичної допомоги бібліотекам області безпосередньо на місцях. Хоча сподіваємося, що кошти на відрядження на майбутній рік все таки будуть виділені.

По-третє, хотілося б розширити форми методичної допомоги шляхом узагальнення кращого досвіду краєзнавчої роботи бібліотек України та нашої області.

О.В.Усенко

МЕТОДИЧНА ВИДАВНИЧА ПРОДУКЦІЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА ЯК ЗАСІБ ЗВ'ЯЗКІВ З БІБЛІОТЕЧНОЮ ГРОМАДСЬКІСТЮ

Науково-методична робота – один із основних напрямків діяльності ХОБЮ як методичного центру для бібліотек усіх систем та відомств, що обслуговують юнацтво. Об'єктивно, це – найбільш ефективний та демократичний різновид сприяння бібліотекам у впровадженні та використанні прогресивних методів та прийомів роботи, крім того, це умова планомірного поліпшення обслуговування читачів, інформаційної діяльності, виявлення, узагальнення та впровадження передового досвіду, результатів наукових досліджень, підвищення кваліфікації та виховання бібліотечних кадрів.

До завдань ХОБЮ входить також координація дослідницької та організаційно-методичної діяльності бібліотек, що обслуговують юнацтво.

Протягом 27 років існування Харківської обласної бібліотеки для юнацтва було визначено, що однією з найефективніших форм організаційно-методичної роботи є підготовка та розповсюдження методико-бібліографічних матеріалів. З 1978 по 2003 рік кількість видань ХОБЮ є стабільною – 12–14 видань (у 1978 – 14, у 2003 – 13).

Підготовка методичних посібників ґрунтується на сучасних досягненнях бібліотекознавства, педагогіки, психології, а також на результатах соціологічних досліджень.

Протягом II кварталу 2002 року науково-методичний відділ ХОБЮ брав участь у проведенні Всеукраїнського соціологічного дослідження „Бібліотека для юнацтва як методичний центр". Мета дослідження – визначення ролі та місця методичних центрів у роботі бібліотек, що обслуговують молодь, їх іміджу в суспільстві.

Дослідження проводилось за трьома анкетами:

– для керівників ОЮБ;

– для структурних юнацьких підрозділів;

– для організацій, що співпрацюють з цими бібліотеками.

Певна частина запитань анкет була присвячена безпосередньо використанню методико-бібліографічних матеріалів, практичній цінності цих матеріалів, організації масових заходів за рекомендаціями ДБУ для юнацтва та ХОБЮ. Зупинимось більш детально на даних, отриманих від працівників юнацьких структурних підрозділів бібліотек Харківської області.

Як виявилось, ЮСП потребують, в першу чергу, допомоги з таких напрямків діяльності:

– підготовка планово-звітної документації (64%);

– проведення масових заходів (63,4%);

– інформаційно-бібліографічна робота (57,0%);

– забезпечення нормативними документами (90,2%).

Тобто, проблеми ХОБЮ і ЮСП багато в чому збігаються.

Усі юнацькі підрозділи у своїй роботі використовують методико-бібліографічні матеріали ОБЮ. Переважна частина (62,3%) використовують їх постійно, 36,2% – часто, і лише 1,5% – іноді. Серед причин, через які філії не звертаються до них, спеціалісти назвали неактуальність (1,6%) та недостатній тираж (1,7%). Існує кілька причин такої негативної ситуації: насамперед, відсутність коштів на збільшення тиражів методично-бібліографічних видань, а також на своєчасну їх доставку до бібліотек. Практична цінність отримуваних від

ХОБЮ матеріалів полягає в актуальності (64,5%) та цікавому викладі змісту (62,4%).

Опитані зазначили, що в методичних рекомендаціях хотіли б знайти висвітлення таких проблем, як: вивчення читачів (10,2%), правове виховання молоді (11,3%), інноваційні форми роботи з читачами (11,3%), впровадження новітніх технологій (17,0%). Особливо вони виділяють актуальні проблеми молодіжного спрямування (34,4%), а саме: профілактика СНІДу, наркоманії, профорієнтація молоді, патріотичне виховання, організація дозвілля. Також бібліотекарі хотіли б отримувати матеріали, що стосуються екологічного виховання молоді. Ці проблеми на сьогоднішній день є досить актуальними, тому й повинні висвітлюватися на сторінках методичних матеріалів ОБЮ та ДБУ для юнацтва.

Переважна кількість респондентів відзначала необхідність видання українського "Бібліотечного довідника". Але, за словами начальника відділу та прогнозування діяльності бібліотек та інформаційних мереж Міністерства культури і мистецтв України Т.Прокошевої, такий довідник повинен максимально повно віддзеркалювати нормативно-правову базу бібліотечної галузі. Поки вона ще не сформована, і пріоритетним напрямком роботи є як її удосконалення, так і осучаснення. Тільки після цього зміст довідника буде чітко окреслено, і тоді його можна буде видати.

Соціологічне дослідження дало змогу визначити основні тенденції та характерні риси методичної допомоги, яку надає ДБУ для юнацтва як методичний центр, і спрямувати зусилля всіх бібліотек – методичних центрів, у тому числі ХОЮБ, на створення нормативних документів, розробку методики написання проектів під гранти, розвиток бібліотечного менеджменту та маркетингу, впровадження інноваційних форм роботи з юнацтвом у читальних залах та на абонементі,

поглиблення й урізноманітнення співпраці з організаціями та установами, що займаються роботою з молоддю.

Проведення Всеукраїнського соціологічного дослідження „Бібліотеки для юнацтва як методичні центри" мало практичні результати. Так, враховуючи побажання працівників юнацьких структурних підрозділів, у 2003 році ХОБЮ видало такі матеріали:

– методико-бібліографічні поради „Реклама бібліотеки";

– методико-бібліографічні поради до 350-річчя м. Харкова „Вічна молодість давнього міста";

– методико-бібліографічні поради до року культури в Україні „Тепло моїх долонь, і розуму, і серця я Україні милій віддаю".

У 2004 році вийшли друком:

методико-бібліографічні поради „Екологія: поріг виживання";

методико-бібліографічні поради „В країну права і моралі";

методико-бібліографічні поради „Як стати діловою людиною".

Проведення соціологічних досліджень – не єдиний засіб виявлення потреб та побажань працівників юнацьких структурних підрозділів. Не менш дієвою формою є щорічне анкетування слухачів університету передового досвіду „Робота бібліотек на допомогу духовному становленню, інтелектуальному розвитку молоді". Одне із запитань анкети безпосередньо стосується пропозицій щодо підготовки методико-бібліографічних посібників. Проведені анкетування свідчать, що сьогодні найбільшим попитом у бібліотекарів міста та області користуються видання на теми народознавства, життя і творчості видатних особистостей. Тому на замовлення бібліотекарів з 1993 року було розпочато випуск серії методико-бібліографічних матеріалів „Слобожанщина в обличчях", присвяченої видатним харків'янам, – від кошового отамана Івана Сірка до сучасних харківських поетів – О.Аулова, В.Кулика, В.Романовського та ін. Заслуговує на увагу той факт, що

більшість біографічних та поетичних матеріалів для написання посібників надаються бібліотеці безпосередньо авторами, членами Харківської обласної організації Національної спілки письменників України та творчої асоціації літераторів „Слобожанщина", з якою бібліотека уклала договір про творчу та культурну співпрацю.

Діяльність бібліотеки дуже тісно пов'язана із системою освіти. В останній відбуваються значні зміни. Урізноманітнюються види навчальних закладів (гімназії, коледжі), втілено в життя різні варіанти авторських шкіл та програм, які переглядаються і змінюються згідно з новими уявленнями про справжні культурні цінності та історичні факти. Введення курсу „Література рідного краю" спричинило появу лакун у фондах шкільних бібліотек. І тому методико-бібліографічні поради серії „Слобожанщина в обличчях" є суттєвим внеском у вирішення цього питання.

Стосовно методичних матеріалів краєзнавчої тематики: хотілося б звернути увагу на методико-бібліографічні поради до 350-річчя міста Харкова „Вічна молодість давнього міста". Ці матеріали, що вийшли друком за півроку до святкувань, містять не тільки суто бібліотечні розробки масових заходів, а й велику кількість віршів, пісень та партитур до них, присвячених рідному місту. На наш погляд, це робить наш матеріал цікавим не тільки бібліотекарям, а й вчителям, вихователям, музпрацівникам тощо.

Обласна бібліотека для юнацтва протягом багатьох років творчо взаємодіє з різноманітними установами та організаціями. З більшістю з них укладено договори про культурне та творче співробітництво. Є такі договори і з Методичним об'єднанням бібліотек технікумів, коледжів, училищ та бібліотекою обласного учбово-методичного центру професійно-технічної освіти. Один із пунктів цього договору звучить так: „Постійно інформувати про нові досягнення в галузі бібліотечно-

бібліографічного обслуговування молоді шляхом надання усіх методико-бібліографічних матеріалів, що видає ХОБЮ". Бібліотекарі технікумів завжди можуть скористатися розробками нашої бібліотеки у завідувачки бібліотекою електромеханічного технікуму, голови методичного об'єднання Е.П.Шевченко, а бібліотекарі ПТНЗ – у методиста учбово-методичного центру О.М.Коропець. Багато працівників бібліотек ПТНЗ та технікумів звертаються за методичними виданнями безпосередньо до НМВ ХОБЮ.

Щороку на базі Харківської обласної бібліотеки для юнацтва методичне об'єднання бібліотек технікумів проводить обласний семінар для своїх працівників. Важливою складовою таких семінарів є не тільки консультації наших фахівців, а й проведення оглядів нових методико-бібліографічних матеріалів, виданих ХОБЮ, та міні-виставки „Нові надходження". На міні-виставках представлені видання Державної бібліотеки України для юнацтва, а також Харківської обласної бібліотеки для дітей, Полтавської ОБЮ, Бєлгородської ОЮБ Росії, з якими у нашої бібліотеки налагоджено взаємообмін методичними матеріалами.

Методичне забезпечення бібліотечно-бібліографічного обслуговування повинно сприяти оперативному розповсюдженню передових ідей, прийомів і навичок у роботі. Ось чому ХОБЮ взяла на себе функцію інформування про кращий досвід бібліотечно-бібліографічного обслуговування юнацтва та про інновації в цій галузі. Великої підмогою бібліотекарям усіх систем та відомств, що працюють з юнацтвом, є сценарії масових заходів, інноваційних форм роботи з молоддю. Прикладом їх вдалого втілення можуть служити такі методико-бібліографічні матеріали серії „Це цікаво. Проведіть у себе":

літературно-музичний аукціон „Ювілеї року";

ерудит-шоу „Великолепная пятерка";

ерудит-шоу для молоді „Славні жінки-українки";

а також опис передового досвіду „Робота бібліотек Зміївського району серед молоді по відродженню національної культури” та ”Взаємодія Харківської бібліотеки для юнацтва із закладами освіти у справі вивчення українознавства”.

Цей досвід було надруковано в матеріалах науково-практичної конференції "Регіональні проблеми українознавства Східної України" та інформаційному віснику Державної бібліотека України для юнацтва ("Бібліосвіт". – 2003. – №7).

На наш погляд, публікації у бібліотечних виданнях надають можливість фахівцям висвітлювати свої творчі здобутки, ставити проблемні питання і знаходити відповіді на них, а також об'єднувати всіх, хто піклується про молодь, – майбутнє України.

Однією з форм підвищення кваліфікації бібліотечних працівників ЦБС є постійне знайомство з методичними матеріалами. З метою поширення і вивчення методичних матеріалів до 1996 року Харківська обласна бібліотека для юнацтва видавала щорічний інформаційний список літератури „Нові методико-бібліографічні матеріали на допомогу роботі з юнацтвом, що надійшли до ХОБЮ у ... році”. Він надсилався до усіх ЦБС міста та області, усім зацікавленим організаціям. Але з 1997 року випуск цього видання призупинено. Причина полягає в тому, що Національна бібліотека України ім. В.Вернадського та Національна парламентська бібліотека України свої видання до ХОБЮ не надсилають, матеріали Державної бібліотеки України для юнацтва надходять до області несвоєчасно, що зменшує їх актуальність. Та що казати про державні методичні центри, коли ми вже кілька років не бачимо методичних матеріалів від Державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка та обласної універсальної наукової бібліотеки.

Деякою мірою компенсувати цю лакуну може зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова

"Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство", що видає ХДНБ ім. В.Г.Короленка. Інформація про нові надходження документів з бібліотечної справи, бібліотекознавства, бібліографознавства та суміжних галузей (книгознавства, інформатики, документознавства), що надійшли до ХОБЮ, надається щоквартально. Видання призначене науковцям та фахівцям бібліотечної справи, студентам вузів культури.

Аналіз асортименту методичної продукції нашої бібліотеки показав, що за останні роки їх тематична і жанрова структура суттєво змінилася. Сьогодні система методичних видань охоплює майже всі сторони діяльності бібліотек, що обслуговують молодь, відображає їх досягнення, цікавий досвід, та головне, розкриває систему і методику роботи.

Ми переконані: чим більше видається методичних матеріалів різноманітної тематики, тим ширшою є можливість вибору, яскравішою і ефективнішою робота бібліотек для молоді.

Л.В.Глазунова

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА

Заснований 100 років тому, читальний зал бібліотекознавства та інформатики сьогодні є одним із найбільших спеціалізованих відділів ХДНБ і Харківського регіону в цілому.

Друге "народження" відділу відбулося у 1993 р. Тоді за наказом директора і було поновлено роботу читального залу бібліотекознавчої літератури при науково-методичному відділі. Розташувався новий читальний зал на першому поверсі нового

(службового) корпусу бібліотеки. Зараз це – читальний зал бібліотекознавства.

Саме тут зосереджено найбільш повне зібрання видань з інформатики, теорії та історії книгознавства, періодичної преси та видавничої справи, статистики друку, теорії, історії, методики та організації бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, архівознавства та музеєзнавства. Представлені різні види видань: офіційні, наукові, науково-популярні, виробничо-практичні, нормативні, навчальні, довідкові, рекламні. Тут надаються у користування книги, брошури, листівки, аркушеві видання поряд з неопублікованими матеріалами (автореферати дисертацій, звіти бібліотек, машинописні, ротапринтні та ін.).

Якісному формуванню підсобного фонду співробітники приділяють особливу увагу, бо саме він є тією джерельною базою, на якій ґрунтується діяльність і відділу, і бібліотеки.

Представлені у фонді видання охоплюють значний період. Серед перлин насамперед треба назвати колекцію періодичних бібліотекознавчих видань кінця XIX – початку XX ст.: журнали "Библиотекарь" (1910–1914), "Журнал бібліотекознавства та бібліографії" ВБУ (1927–1930), "Бібліологічні вісті" УНІКу (1923–1930), "Библиографические известия" та ін.; газети "Книгоноша", "Библиографические листы".

Репертуар сучасної профільної періодики також представлений максимально широко: газети "Библиотечная столица", "Библиотечная газета"; журнали – "Бібліотечна планета", "Бібліотечний вісник", "Вісник Книжкової палати", "Библиополе", "Библиотека", "Библиотековедение", "Библиотечное дело", "Библиография", "Мир библиографии", "Мир библиотек сегодня", "Научные и технические библиотеки", "Научно-техническая информация" (обидві серії), "Информационные ресурсы России", "Книга и время", "Інформація і ринок",

“Курьер ЮНЕСКО для библиотек,”, “Палітра друку”, “Книжное дело” та ін.

Не менш цінні й наявні книжкові видання. Тут представлені роботи видатних українських та зарубіжних фахівців минулого Д.А.Балики, Н.Я.Фридьєвої, Ю.О.Меженка, К.І.Рубинського, Є.Шамуріна, М.О.Рубакіна, М.І.Ясинського, Л.Б.Хавкіної, І.І.Корнєйчика, П.Отле та багатьох інших.

Особливої уваги надається повноті та якості формування фонду вітчизняними та зарубіжними виданнями. Серед джерел поповнення насамперед слід назвати обов’язковий примірник, який отримує бібліотека у відповідності до Закону, купівлю, а також книгообмін та подарунки.

Разом з відділом комплектування фондів співпрацівники читального залу здійснюють планомірну роботу щодо ліквідації лакун у комплектуванні фонду. Налагоджено книгообмін з усіма бібліотеками Харкова, обласними бібліотеками України, бібліотеками близького зарубіжжя – Російською державною бібліотекою, Російською національною бібліотекою, науковими бібліотеками Харківської державної академії культури, Московського університету культури та мистецтв та ін. Запрошуємо до співпраці всіх присутніх.

Протягом останніх років значно збільшилась кількість видань, отриманих відділом у дарунок. Так, у 1996 р. після наукового відрядження до Москви (робота за темою “Л.Б.Хавкіна і ХГБ” читальний зал поповнився 52 примірниками нових книжок, у 1997 р. під час перебування у Києві співробітники отримали 20 видань, у 1999 р. зі Східно-Сибірського інституту культури близько 30 видань. Цей перелік можна продовжити.

Приємно відзначити, що науковці України та Росії цінують і люблять наш відділ. Про це свідчать і численні подарунки, що надходять до відділу. Провідні бібліотекознавці та бібліографознавці М.Я.Дворкіна, В.О.Фокеєв, Ю.М.Столяров,

В.О.Ільганаєва, М.С.Слободяник, Н.М.Кушнаренко, А.А.Соляник, М.І.Сенченко, Г.М.Швецова-Водка надсилають до відділу власні праці та видання своїх установ (у більшості з автографами). Це спонукало нас до відповідного обліку подарованих видань.

Багато хто з науковців є почесними читачами відділу, зокрема професор ХДАК Н.М.Кушнаренко, професор Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв М.С.Слободяник, професор Рівненського державного гуманітарного університету Г.М.Швецова-Водка та ін.

Відтворений у 1993 р. читальний зал бібліотекознавства в своєму фонді мав переважно бібліотекознавчі та бібліографознавчі видання. Незначною кількістю був представлений книгознавчий розділ. Але постійні зміни, що відбувалися в читацькому попиті, які можна було простежити завдяки маркетинговим дослідженням, значно вплинули на асортимент послуг читального залу і дозволили удосконалити змістовний і якісний склад фонду.

Серед чинників, що безпосередньо вплинули на подальше формування читального залу, слід назвати такі:

скорочення мережі масових бібліотек і відповідно співробітників;

скорочення набору на відповідні спеціальності до навчальних закладів Харкова;

відкриття нових спеціальностей у Харківському училищі культури та Харківській академії культури (документознавців, інформаційних робітників, менеджерів видавничої діяльності);

відкриття профільних спеціальностей у нових, "небібліотечних" вищих навчальних закладах, в тому числі недержавних (наприклад, у Міжнародному Слов'янському університеті готують менеджерів з інформації, документознавців);

розширення мережі видавництв та видавничих організацій, яким необхідно надавати послуги щодо правильного оформлення книжкової продукції, а також видання за профілем діяльності;

початок підготовки наукових кадрів у ХДАК.

Все це стало причиною розширення наявного фонду за рахунок залучення книгознавчої, книготорговельної, архівознавчої, музеєзнавчої літератури, а також видань із соціальної інформатики, соціології комунікацій, документознавства, діловодства.

Розширення документної бази привело й до розширення асортименту послуг, що надає читальний зал. Це передусім консультації з оформлення друкованої продукції, визначення індексів ББК та УДК, авторського знаку та ін.

Якісне формування документного фонду забезпечує своєчасне обслуговування користувачів. Щороку відділ обслуговує в середньому близько 1000 користувачів, найбільшу частину яких складають фахівці (50%), трохи менше – студенти (40%) та науковці (10%). Кількість відвідувань щороку – понад 3700.

Найкращому задоволенню потреб споживачів сприяють різноманітні форми та методи роботи, що розкривають ПФ, забезпечують професійні та навчальні потреби.

Бібліографічне інформування (масове, групове, індивідуальне) традиційно вважається найефективнішою формою роботи зі споживачами. Так, всі провідні фахівці бібліотеки обслуговуються в режимі індивідуального розповсюдження інформації (IPI). На сьогодні налічується 22 абоненти, які одержують понад 500 повідомлень щорічно (за 41 темою).

Серед абонентів групового інформування – колективи провідних бібліотек Харкова (відділи ХДНБ, ЦНБ ХНУ, ХОУНБ), що одержують повідомлення за темою “Нове у бібліотечно-бібліографічній справі” (майже 300 повідомлень щорічно).

Найбільш цікавими і корисними, на думку співробітників, є масові заходи, насамперед виставки та дні спеціаліста, що їх організує і проводить відділ. У відділі постійно експонуються виставки нових надходжень, тематичні виставки, "календар знаменних і пам'ятних дат" та видань ХДНБ.

Особливим попитом споживачів усіх категорій користуються тематичні виставки-перегляди з актуальної проблематики: "Економічні аспекти діяльності бібліотек", "Фандрейзинг в діяльності бібліотек", "Бібліотечний менеджмент", "Автоматизація наукових бібліотек: проблеми і рішення", "Імідж бібліотечного працівника", "Комплектування фондів бібліотек в сучасних умовах", "З історії бібліотечної справи на Харківщині", "Каталогізування документів" та ін.

З нагоди 125-ї річниці з дня народження Л.Б.Хавкіної у 1996 р. у читальному залі було відкрито експозицію "Л.Б.Хавкіна – видатний бібліотекознавець: життя і діяльність (1871–1949 рр.)", що згодом перетворилася на постійно діючий "Куточок Л.Б.Хавкіної".

З 2000 р. відкрито постійно діючу виставку "Знаменні та памятні дати: Бібліотечна справа. Бібліографознавство. Книгознавство".

Особливий інтерес викликають виставки-перегляди, що готуються до різноманітних конференцій, нарад, семінарів, які проходять у бібліотеці та за її межами. Вони дозволяють залучити до читального залу нових читачів, розкрити наявні ресурси. Так, до обласної науково-практичної конференції "Бібліотека і книга в житті сучасної людини" було влаштовано відкритий перегляд літератури за темою "Бібліотека. Держава. Суспільство. Пріоритетні напрямки розвитку бібліотечної справи в Україні" (1995); до міжнародної наукової конференції "Актуальні питання впровадження інформаційних технологій у документально-комунікаційній сфері" було розгорнуто виставку-перегляд "Автоматизовані бібліотечно-інформаційні

технології: можливості і проблеми" (1996); до конференції Харківського бібліотечного товариства (ХБТ) – перегляд "Бібліотечні асоціації світу: історія і сучасність"; до міського семінару бібліотекарів "Бібліографічна діяльність бібліотек в сучасних умовах", що відбувся на базі ЦБ Московського району Харкова, – однойменну виставку. З 1999 р. щорічно до курсів підвищення кваліфікації бібліотек приватних навчальних закладів України, які діють на базі Центру науково-гуманітарної інформації Народної української академії, співробітники залу готують розгорнуті виставки-перегляди та огляди видань із фонду. У комплексі наукових заходів, що відбулися в ХДНБ останнім часом, варто відзначити такі виставки-перегляди: "Видатний бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна", організований до наукової конференції "Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: творча спадщина і сучасність (до 130-річчя від дня народження" (2001 р.); "Шкільна бібліотека на допомогу модернізації освіти" – в межах науково-практичної конференції "Освіта Харківщини: безперервність, наступність, інтеграція, модернізація" (2002); "Бібліотеки та суб'єкти книжкового ринку: тенденції та напрямки співпраці" – до конференції, присвяченої 10-річчю Асоціації сучасних інформаційно-бібліотечних технологій" (2002); "Використання електронних ресурсів в бібліотеках України та зарубіжжя" – до семінару "Обслуговування віддалених користувачів бібліотеками Харкова" (2003 р.). На міжвідомчому семінарі, організованому з нагоди першої річниці діяльності у ХДНБ Центру Інтернет, експонувалася виставка "Бібліотеки та Інтернет" (2004 р.).

Нерідко до цих заходів складаються каталоги виставок, які викликають жвавий інтерес бібліотекарів-практиків та науковців.

Щокварталу громадськість міста запрошується до ХДНБ на Дні спеціаліста "Нове у бібліотечній справі та бібліо-

текознавстві", на яких розглядаються найбільш цікаві теми, що хвилюють і теоретиків, і практиків. Ці заходи викликають великий резонанс. Програма їх завжди насичена і включає повідомлення фахівців про найбільш цікаві події в бібліотечному світі, огляди нових надходжень фахових видань, виставки, презентації. Вже стали доброю традицією щорічні повідомлення харківських бібліотекарів та науковців про наслідки відряджень на міжнародні наукові конференції "Бібліотеки і асоціації в мінливому світі: нові технології та форми співробітництва". Змістовними та важливими для подальшого розвитку бібліотек були доповіді делегатів Всеукраїнського конгресу бібліотекарів та сесії ІФЛА в Стамбулі (1995 р.). Особливу зацікавленість виявили присутні до інформації про стажування працівників за кордоном (в Австрії, Польщі, Фінляндії та інших країнах). Традиційно "на пульсі бібліотечного життя" дозволяють тримати руку тематичні повідомлення (про впровадження Internet та електронної доставки документів, платного читацького квитка, проведення конференцій в Україні та за кордоном). Огляди нових надходжень здійснюються з 1996 року співробітниками читального залу та відділу літератури іноземними мовами. Таким чином, увазі фахівців пропонуються іноземні фахові видання, що одержує бібліотека.

Важливе місце в діяльності відділу посідає формування інформаційної культури споживачів. Щорічно читачам відділу надається понад 400 консультацій з питань пошуку в ДБА читального залу науково-методичного відділу, його структури, інших джерел пошуку літератури, користування ДБА бібліотеки в цілому.

Зручною формою обслуговування стали для співробітників ХДНБ тематичні добірки за темами, що їх цікавлять, та письмові довідки з найактуальніших питань, що потім також використовуються і при обслуговуванні користувачів інших

категорій (“Мікрофільмування бібліотечного фонду”, “Формування страхового фонду бібліотеки”, “Сканування документів у бібліотеці”, “Інформаційні ресурси бібліотек”, “Авторитетні файли”, “Автоматизовані інформаційно-пошукові системи”, “Шлях документів у процесі обробки” та ін.).

Одним з найважливіших напрямків роботи сектору є ведення ДБА. На сьогодні здійснено складну роботу з його удосконалення. З метою підвищення наукового рівня ДБА у 1995 р. на основі систематичної картотеки літератури (що велася з 1954 р.) було створено окремо систематичний каталог (СК) та систематичну картотеку статей (СКС).

Книжковий фонд відділу систематизований за ББК для наукових бібліотек. З 1996 р. розпочалося планомірне редагування каталогів та картотек. На сьогодні система каталогів і картотек підрозділу складається з читацьких – АК, СК, СКС; службових – картотека докомплектування, ТК.

З перших кроків роботи відкритого читального залу його співробітники беруть активну участь у науково-дослідній та науково-методичній роботі. Так, ними підготовлені і читаються лекції, надається методична допомога з таких тем: “Система бібліографічної інформації з питань бібліотекознавства та бібліографознавства”, “Національна система бібліотек України: сучасний стан, проблеми, перспективи”, “Л.Б.Хавкіна і Харківська громадська бібліотека”, “Розвиток бібліографознавства в Україні на сучасному етапі” та ін.

Здійснюються локальні дослідження, спрямовані на покращення формування та сприяння використанню підсобного фонду. У 1993 р. було проведено дослідження на тему “Формування та використання ПФ літератури з бібліотекознавства НМВ”; у 1994 р. – “Якісний склад бібліотекознавчої літератури у фонді основного зберігання та його відображення у довідковому апараті бібліотеки”; у 1995–1996 рр. – “Періодичні видання та видання, що продовжуються, бібліотекознавчої

тематики у фондах ХДНБ" та "Відповідність інформаційного потенціалу СКС запитанням читачів"; у 1996 р. – "Л.Б.Хавкіна і ХГБ: у витоків методичної роботи"; 1997–1999 рр. – "Укомплектованість фонду ХДНБ ім. В.Г. Короленка авторефератами дисертацій з бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатизації бібліотечно-бібліографічних процесів".

Проведення цих, здебільшого фондознавчих досліджень, дозволило виявити прогалини в комплектуванні фонду і продовжити роботу з його докомплектування, оптимізувати ДБА. Сформовані робочі картотеки дозволили виявити лакуни в комплектуванні фонду ХДНБ і тим самим шукати шляхи поповнення.

Представники сектору брали участь і в проведенні загальнобібліотечних досліджень з історії ХДНБ та методичного відділу зокрема (дослідження здійснював відділ організації науково-дослідної роботи).

Важливим чинником у розкритті наявних документних ресурсів є видання каталогів виставок, бюлетенів нових надходжень, окремі публікації. З 1993 по 1995 рік сектором здійснювалось видання щоквартальника "Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство", що відбивав нові надходження з відповідної тематики до ПФ НМВ. Проте в скрутних умовах інформаційного голоду, погіршення якості комплектування бібліотек з'явилася потреба у виданні, яке б розкривало фонди не тільки ХДНБ, але й інших бібліотек – провідних методичних центрів. Так з'явився єдиний в Україні зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова "Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство", що з 1996 р. видається щокварталу і містить відомості не лише із зазначених дисциплін, але й з інших – книгознавства, документознавства, інформатики, архівознавства та музеєзнавства. На основі квартальних випусків формуються та видаються кумулятивні (річні) покажчики.

Електронний аналог посібника представлений в мережі Інтернет на веб-сторінці бібліотеки.

Серед бібліографічних посібників привертають увагу фундаментальні науково-допоміжні покажчики (вони підсумовують і модулюють розвиток галузі), що були підготовлені разом з НПБУ: "Бібліотекознавство в Україні. 1996–2000 рр." (укладачі О.П.Кунич, Н.І.Вологжина), "Бібліографознавство в Україні. 1991–1995 рр.", "Бібліографознавство в Україні. 1996–2000 рр." (укладачі Л.В.Глазунова, Є.К.Бабич), а також з фондознавчих проблем "Документальні ресурси наукової бібліотеки: формування та зберігання" (укладач О.П.Кунич, машинопис).

У читальному залі постійно проводяться заняття з підвищення кваліфікації працівників бібліотеки різних систем та відомств.

Читальний зал є постійною базою для проведення занять зі студентами ХДАК та Харківського училища культури. Співробітники ВОНДР, НМВ та інших відділів регулярно читають лекції студентам та учням за темами: "Фонд нотних видань ХДНБ ім. В.Г.Короленка", "Фонд картографічних видань ХДНБ ім. В.Г.Короленка: проблеми формування та використання", "Формування фонду читального залу бібліотекознавчої літератури" тощо.

Впровадження комп'ютерних технологій в роботу бібліотеки дозволило вийти на новий рівень задоволення інформаційних потреб користувачів. На веб-сайті бібліотеки представлений електронний каталог книг, зведені каталоги періодичних видань, які надійшли до бібліотек Харкова, повнотекстові ресурси. Про події, що відбуваються в бібліотеці, можна дізнатися з "Хроніки ХДНБ ім. В.Г. Короленка" (щоквартал) та з рубрики "Новини". Користувачам надано можливість отримати копію будь-якого документа через службу електронної доставки документів (ЕДД).

Перспективи подальшого інформаційного забезпечення користувачів основних категорій у галузі бібліотекознавства та суміжних дисциплін вбачаються нами у створенні гнучкої та ефективної автоматизованої системи пошуку та надання інформації. Цьому сприятиме і встановлений у читальному залі комп'ютер з можливістю доступу до мережі Інтернет, отриманий від Посольства США в Україні в межах гранту "Інтернет для публічних бібліотек".

У цьому ракурсі важливою є інтеграція власних інформаційних ресурсів і надання їх у суспільне використання. Генерація інформації має відбуватися в межах ресурсного наповнення регіонального порталу "Харківщина" і розділу "Культура", до складу якого входить бібліотекознавство та суміжні дисципліни.

За рівнем згортання інформації це має бути фактографічна (в тому числі статистична), бібліографічна, анотована, реферативна, оглядова, аналітична та повнотекстова інформація. Відповідна модель (за змістом та формою) розроблена та науково обґрунтована в дисертації Л.В. Ляшенко.

Принципово новим напрямком є довідково-бібліографічне обслуговування користувачів в режимі он-лайн. Окремі спроби здійснюються зараз найбільшими бібліотеками України – НПБУ та НБУВ, а також російськими бібліотеками – РДБ, РНБ та ін.. На сайтах цих бібліотек впроваджено *електронну довідку*, що дає можливість виконувати бібліографічні та фактографічні довідки на замовлення споживачів через мережу Інтернет.

Отже, запрошуємо колег до співпраці, особливо у напрямку корпоративних електронних ресурсів фахової тематики.

А.М.Перепеча

ДОКУМЕНТНІ РЕСУРСИ ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА З БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У фондах наукових бібліотек України зібрано справжні скарби друкованих видань і рукописних матеріалів. Створені людською думкою багатьма мовами світу з різних галузей знань, вони становлять єдиний національний фонд, який є надбанням і гордістю будь-якої держави.

У ХДНБ ім. В.Г.Короленка сконцентровано чималий інформаційний потенціал, який налічує близько 7 млн примірників. Такий великий за обсягом фонд потребує наукового управління, заснованого на вивченні його формування та використання. Тому фондознавчі дослідження завжди посідали провідне місце серед загального обсягу науково-дослідної роботи бібліотеки.

Важливою складовою частиною фонду ХДНБ є видання з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та інформатики. Протягом 1993–2004 років фахівцями науково-методичного відділу, зокрема читального залу бібліотекознавчої літератури, проведено 7 досліджень з фондових проблем. Об'єктом вивчення стали такі питання: комплектування фондів кабінету бібліотекознавства з початку його організації у 1903 році; періодичні та продовжувані видання; організація та формування фонду авторефератів дисертацій з бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатизації бібліотечно-бібліографічних процесів у ХДНБ; документний фонд з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документи, видані до 1917 року, тощо.

Сьогодні фонд бібліотекознавчої літератури ХДНБ налічує близько 16 тис. одиниць вітчизняних і зарубіжних

видань з питань історії, теорії, методики і практики бібліотечної справи, бібліографознавства, книгознавства, інформатики. Значний обсяг у ньому займають періодичні та продовжувані видання – збірники наукових праць, вчені записки наукових бібліотек, вузів культури, науково-дослідних установ України, Росії та інших держав близького зарубіжжя.

З відкриттям у 1993 році читального залу бібліотекознавчої літератури було створено сприятливі умови для роботи з формуванням, розкриттям та вивченням цього фонду. У 1995–1996 рр. було проведене дослідження "Періодичні видання та видання, що продовжуються з бібліотекознавства у фондах ХДНБ ім. В.Г.Короленка", яке дозволило здійснити якісний аналіз фонду основного книгосховища, докомплектувати спеціалізований підсобний фонд бібліотекознавчої літератури, активізувати його використання.

Фахівцями вивчався за спеціальною програмою і методикою хронологічний, тематичний та мовний склад фондів за допомогою таблиць та каталогів, картотек структурних підрозділів, а також генерального службового каталогу і генерального каталогу періодичних видань. Виявилося, що каталоги і картотеки ХДНБ не в повній мірі відображають наявний фонд періодичних видань, зокрема це стосується видань 20–30 років XX ст. У читальному залі відсутні такі видання: "Бібліографічний збірник", "Библиографические известия", "Бюлетені Одеського бібліотечного об'єднання" тощо.

Кращі справи з виданнями післявоєнного періоду. Вони майже всі (за винятком окремих випусків) представлені в читальному залі бібліотекознавчої літератури.

Дослідниками аналізувалися продовжувані видання (наукові записки, праці, збірники тощо). Внаслідок вивчення виявлено 54 назви видань 23 видавничих організацій, які відсутні у фонді читального залу. Це такі видання: наукові праці Центральної наукової бібліотеки ім. В.І.Вернадського "Биб-

лиотеки АН УССР", "Державна публічна бібліотека Академії наук УРСР у ... році"; тематичні збірники наукових статей співпрацівників Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника АН України – із 13 збірок в читальному залі представлено лише 2 випуски, праці Державної публічної бібліотеки ім. М.Е.Салтикова-Щедрина теж представлені трьома випусками (за 1941, 1944, 1958 рр.).

Прикро, що в фонді читального залу відсутні видання Харківської академії культури – наукові записки і учені записки (6 випусків за 1956–1962 роки), а також видання Київського та Рівненського інститутів культури.

За результатами дослідження було здійснено заходи щодо поліпшення існуючого стану – внесені зміни до загальнобібліотечної політики комплектування, а також визначені чіткі критерії формування підсобного фонду читального залу бібліотекознавчої літератури. На даному етапі першочерговим завданням є перехід від мовного принципу до вичерпного, бо наявність періодичних видань залежить від читацького попиту. Здійснено кропітку роботу з докомплектування фондів періодичних видань у спеціалізованому залі, виявлені видання, на сторінках яких відображаються питання бібліотечної справи.

Важливою складовою бібліотечного фонду є автореферати дисертацій. Вони посідають належне місце в складній типологічній структурі видань з бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатизації бібліотечно-бібліографічних процесів. Цінність цих наукових документів є безперечною. Вони мають задовольнити потреби як фахівців (бібліотекарів і бібліографів), так і науковців (викладачів профільних дисциплін), а також молодих дослідників (аспірантів).

У ХДНБ зберігається понад 600 тис. авторефератів дисертацій, 0,5% (3 тис.) з яких складають документи з бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатизації бібліотечно-бібліографічних процесів.

Останнім часом збільшився попит читачів на такі матеріали, у зв'язку з цим виникла необхідність провести дослідження за темою "Укомплектованість фонду ХДНБ авторефератами дисертацій з бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатизації", яке дозволить вивчити їх склад, хронологічну глибину, цінність для реальних та потенційних споживачів інформації. Дослідження здійснювалося протягом 1997–1998 рр. На його початку за джерелами державної бібліографічної інформації було виявлено 892 автореферати дисертацій з бібліотечної справи (хронологічний обсяг з 1938 по 1998 рр.). Одержані відомості звірялися с генеральним алфавітним каталогом авторефератів дисертацій ХДНБ. З'ясувалося, що бібліотека має, на жаль, лише 347 авторефератів із зазначених наукових дисциплін (38,5% від кількості виданих), що свідчить про загальні для бібліотеки вади у комплектуванні цими видами документів.

Лакуни у фонді були виявлені шляхом створення робочої картотеки, яка складається з двох розділів: наявні та відсутні у фонді ХДНБ автореферати. Таким чином дослідники отримали дані, що можуть допомогти в докомплектуванні фонду.

У подальшому аналіз наявних у ХДНБ авторефератів було проведено за змістовною (в тому числі проблемно-тематичною), мовною, хронологічною та видовою ознаками. Одержані дані дали змогу зробити висновки та спостереження, що характеризують наукову цінність фонду. Дослідження відіграло позитивну роль у забезпеченні фахових інтересів читачів, бо дозволило охарактеризувати фонд авторефератів дисертацій, підготувати оглядовий аналітичний матеріал.

У ході дослідження вдалося вирішити ряд проблем: з'ясувати чинники, що впливають на формування фонду авторефератів дисертацій, виявити лакуни в ньому та довести ці відомості до відділу комплектування фондів ХДНБ, поповнити на 106 прим. підсобний фонд читального залу бібліо-

текознавства, вирішити організаційні питання скорочення шляху цих документів до читача.

За наслідками дослідження підготовлено статтю: Глазунова Л.В., К.Д.Тараманова "До питання організації та формування фонду авторефератів дисертацій з бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатизації бібліотечно-бібліографічних процесів у ХДНБ" // Короленківські читання. Матеріали науково-практичної конференції ХДНБ, 8 жовт. 1999 р. – Х., 1999. – С.86–97).

Дослідження "Л.Б.Хавкіна: харківський період життя і діяльності" дозволило зібрати цінний матеріал про багатогранну діяльність видатного бібліотекознавця Любові Борисівни Хавкіної у 1888–1918 р., коли вона працювала у Харкові, зокрема у Харківській громадській бібліотеці.

У процесі дослідження було використано каталоги та фонди ХДНБ ім. В.Г.Короленка, інших бібліотек міста, прикнижкові та пристатейні списки літератури. Здійснювалися збір і обробка документальної інформації з Державного архіву Харківської області, ЦНБ ХНУ, меморіального фонду відділу рідкісних видань і рукописів ХДНБ. Опрацьовано велику кількість періодичних видань, а саме: "Вестник воспитания", "Бібліографічні вісті" "Весник просвещения", "Красный библиотекарь" та ін. У ЦНБ ХНУ вивчався зміст окремих періодичних видань, як то: "Вокруг света", "Друг дітей", "Книжная полка", "Позашкільна освіта", "Речь", "Харьковские губерские ведомости" за 1892 і 1898–1899 роки, які відсутні у фондах ХДНБ і містять публікації Л.Б.Хавкіної. У Державному архіві Харківської області переглянуто 175 архівних справ, в основному Комітету позашкільної освіти, активним діячем якого була Л.Б.Хавкіна. Досліджувалися також матеріали архівного фонду МДУКМ та кабінету бібліотекознавства Російської Державної бібліотеки (РДБ).

У меморіальному фонді книгозбірні знайдено листи директора бібліотеки М.І.Румницької до Л.Б.Хавкіної та листи самої Любові Борисівни, адресовані вченому секретарю В.Г.Трамбицькій, зав. відділом рідкісних видань і рукописів М.О.Габель стосовно створення у ХГБ дешевого абонемента, музичного відділу та відділу бібліотекознавства.

Знайдені матеріали про життя і діяльність Л.Б.Хавкіної лягли в основу збірника "Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: харківський період діяльності (1888–1918)", що вийшов в 2004 році. Збірник містить рецензії на книги Л.Б.Хавкіної, перелік її псевдонімів. Цінні матеріали ві-дображені у розділі "Хроніка життя та діяльності Л.Б.Хавкіної (1871–1918)", зокрема матеріали про членів її сім'ї, про роботу в ХГБ, організацію Російського бібліотечного товариства.

Значне місце у фонді книгозбірні посідають документи, видані до 1917 року. Серед цих книжкових скарбів є чимало матеріалів з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Їх історико-культурна і наукова значущість спонукала дослідників ХДНБ здійснити кропіткий пошук стосовно кожного документа з цієї теми, опрацювати матеріали у науково-бібліографічному відношенні. Це стало можливим завдяки проведенню локального дослідження "Документний фонд з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства. Документи, видані до 1917 року". Головним його виконавцем є науково-методичний відділ, а співвиконавцем – відділ організації науково-дослідної роботи.

З метою збору інформаційних матеріалів з історії формування складу документно-бібліотечного фонду ХДНБ фахівцями аналізувалася обліково-звітна документація ХГБ, звіти про роботу книгозбірні до 1917 року. Аналізуючи документацію 1886–1902 рр., дослідники зібрали відомості щодо складу видань з бібліотечної, книжкової справи та бібліографії.

Поштовхом для розробки теми стала знаменна дата в історії ХДНБ ім. В.Г.Короленка – 100-ліття з дня організації (15 грудня 2004 року) відділу бібліотекознавства. Любов Борисівна Хавкіна, за ініціативою якої було організовано відділ, розробила програму створення його фонду. До бібліотек було надіслано циркулярні листи з проханням надіслати до ХГБ свої видання. Відгукнулися російські та зарубіжні бібліотеки, а також заклади і установи, приватні особи. До кінця 1904 р. відділ бібліотекознавства мав 2200 документів з питань бібліотекознавства.

Накопиченням і збереженням фондів з бібліотечної справи у подальшому займалися багато поколінь бібліотечних фахівців, які працювали у ХГБ (ХДНБ), зокрема у кабінеті (відділі) бібліотекознавства.

Сьогодні дореволюційні документи знаходяться у книгосховищі ХДНБ, у відділі рідкісних видань та рукописів, а також у читальному залі бібліотекознавчої літератури.

Дослідження проводилося за спеціальною програмою та методикою і здійснювалося в два етапи. На першому етапі вивчалося формування складу документів з галузі, на другому – передбачався перегляд описів карток службового ГАК, складання робочої картотеки (понад 1600 карток) та вивчення видань до 1917 р. Під час вивчення джерел фахівці знайомилися з їх змістом, формою, культурною та науковою значимістю, кожне видання опрацьовувалося de visu. Перегляду підлягали бібліографічні записи друкованих каталогів ХГБ у 4-х томах, виданих у 1887–1913 роках, а також окремі розділі систематичного каталогу ХДНБ.

З метою виявлення книг українською мовою вивчався "Каталог книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки" (1912). Періодичні видання, зокрема журнали, вивчалися шляхом опрацювання друкованого каталогу "Библиография периодических изданий России 1901–1916",

каталогу Н.М.Лісовського "Русская периодическая печать 1703–1900", генерального алфавітного каталогу періодичних видань. Матеріали першого етапу дослідження опубліковані у збірнику матеріалів науково-практичної конференції "Короленківські читання" (Х., 2001). Для характеристики видань за цільовим призначенням і тематичним спрямуванням, роками видання складено відповідні таблиці.

Таким чином, дослідження документних фондів з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства до 1917 року довело, що він є рідкісною і унікальною частиною загального фонду книгозбірні і загальнодержавного бібліотечного фонду України.

Дослідження принесло чимало цікавих знахідок: книги з автографами, нотатками, дарчими написами. Вдалося встановити нотатки і печатку Л.Б.Хавкіної (*В.Н.Васильєв Библиотечное дело Ч. II*), автограф "от автора" (*Л.Богаевский Из давно прошедшего (1876–1879*). Дарчий напис: "Неутомимой деятельнице по библиотечному делу Любови Борисовне Хавкиной. Москва. 28.IV. 1914. Васьков К." знайдений у виданні *К.Н.Васьков "Отчет о деятельности библиотек за 1912 год" (М.П.С. Сиб. жел. дорога)"* та ін.

Виявилися видання, де присутні назви відділів, які існували раніше ("консультаційний відділ", "відділ бібліоте-кознавства", "музей бібліотеки" тощо) і книги, передані в дар ХГБ з інших бібліотек, наприклад, безплатної народної бібліотеки-читальні ім. Некрасова.

За наслідками дослідження підготовлено друкований каталог.

Введення до наукового обігу даних про історико-культурні, книгознавчі, бібліотекознавчі документи збагатить професійну культуру бібліотечних фахівців, вплине на вирішення наукових питань бібліотекознавства та суміжних дисциплін.

В.В.Сєдих

ДО ВИХОДУ ЗБІРНИКА МАТЕРІАЛІВ "БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ ЛЮБОВ БОРИСІВНА ХАВКІНА: ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ (1888–1918)" (Х.: ХДНБ, 2004)

Невідомо, як розцінити цей феномен, як випадковість чи все-таки певну закономірність, але кожного року студенти факультету бібліотекознавства та інформатики, вивчаючи курс "Історія бібліотечної справи", серед запропонованих тем обирають реферати про Л.Б.Хавкіну в різних аспектах. Звісно, що мотивом може бути солідне документне забезпечення теми, але ж інші теми забезпечені ними не гірше, однак вони не мають такої популярності. Здається, "момент істини" – у Особі.

Любов Борисівна Хавкіна є одним із фундаторів бібліотечної школи Харкова, одного з небагатьох університетських міст Російської імперії. Її представники закладали підвалини українського бібліотекознавства на початку XX ст. Вони гостро відчували й розуміли роль, значення та місце бібліотек у цивілізованому суспільстві і робили все, щоб цей компонент його духовності якнайбільше відповідав своєму високому призначенню – зберігати і нести знання та інформацію людству.

Названий збірник матеріалів – не перший, присвячений Хавкіній, але тільки цей відбиває багатогранну творчу діяльність Любові Борисівни за часів її життя у Харкові. Він складається з оригінальних наукових розвідок українських та російських бібліотекознавців; персонального бібліографічного покажчика; змістовних додатків, де містяться фотокопії оригінальних документів з харківських архівів.

Беззаперечно, ці матеріали є вагомим внеском у дослідження Харківської бібліотечної школи. Відомо, що вона є

шанованою не тільки в Україні. Про це свідчать, наприклад, статті та монографії російських бібліотекознавців минулих літ Ю.Григор'єва, А.Ванєєва, Ю.Столярова та інших, а також сучасних дослідників. Не випадково у збірнику містяться статті відомого російського вченого П.С.Сокова та бібліотекознавця А.В.Ричкова, які ґрунтовно аналізують різні сторони життя та діяльності Л.Б.Хавкіної. Стаття П.Сокова за змістом є позатериторіальною, оскільки характеризує Любов Борисівну як ученого, людину. Але ж ми знаємо, що у такому образі вона сформувалася саме в нашому місті, віддано й безкорисливо працюючи педагогом і бібліотекарем. А.Ричков намагається уточнити "харківський період" життя ученого, який офіційно обмежується 1918 роком. Він доводить, що кінцевою датою може бути 1920 рік, коли Любов Борисівна остаточно починає працювати тільки в Москві.

Інші статті написані харківськими бібліотекознавцями, переважно фахівцями ХДНБ ім. В.Г.Короленка. Особливий інтерес саме для бібліотекознавців становить стаття Т.П.Самійленко та Р.А.Драгана – учителя й учня – "Л.Б.Хавкіна. Витоки українського бібліотекознавства". Т.П.Самійленко однією з перших в умовах "розв'язаних рук" почала у 1990-х роках досліджувати творчість ученого, харківської школи взагалі. Молодий дослідник Р.Драган його продовжив. Лаконічна й змістовна стаття являє собою спробу узагальнити науковий доробок Л.Б.Хавкіної харківського періоду. Як свідчить персональний покажчик, він є дуже солідним (с. 62–80).

Не менш цікавими є статті короленківців, фахівців ХДНБ. Слід відзначити, що протягом останнього десятиріччя науковий доробок співробітників бібліотеки збільшується і стає змістовнішим, вагомішим. Це підтверджують численні публікації 1990–2000-х рр. у регіональних, всеукраїнських та російських часописах. Так само інформаційно насиченими є

матеріали А.М.Перепечі, С.Б.Шоломової, Н.І.Капустіної. Кожний з них містить нову інформацію, оскільки вони написані на основі різних джерел, у т.ч. й архівних. Наприклад, про заснування і перші роки існування оригінального, унікального відділу бібліотекознавства. Без перебільшення можна вважати, що функціонально він започаткував науково-методичну роботу бібліотеки як спеціальний напрям, який сприяє впровадженню наукових розробок та передового досвіду у практику роботи вітчизняних бібліотек.

70 примірників – наклад наукового збірника. Звісно, що таке штучне обмеження завадить його поширенню. За своєю змістовністю, новизною, культурою видання варто значнішого тиражу. Збірник є підсумковим, але за проміжним етапом, дослідження непересічної творчої спадщини Любові Борисівни. Залишаються ще "білі плями", які з часом, завдяки дослідникам, щезнуть і ми нарешті одержимо відповіді на різні запитання, в т.ч. й на ті, що торкаються зв'язків Л.Хавкіної з Бібліотекою у 1920–1930-і роки, зокрема з Борисом Осиповичем Боровичем. Вони, здається, були непростими.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Авдєєнко Наталія Петрівна, заст. директора з наукової роботи Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н.К.Крупської

Аксьонова Галина Володимирівна, зав. проблемно-дослідним відділом Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О.М.Горького

Глазунова Людмила Володимирівна, головний бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка, викладач ХДАК

Животовська Валентина Григорівна, заст. директора Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І.Чижевського

Капустіна Наталія Іванівна, головний бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка

Кирилова Тетяна Пилипівна, заст. директора з наукової роботи Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н.К.Крупської

Ковальчук Галина Дмитрівна, головний бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка

Кунич Олена Петрівна, зав. науково-методичним відділом Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка

Купреєва Наталія Анатоліївна, заст. директора з наукової роботи Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О.М.Горького

Луньова Ірина Євгенівна, зав. відділом наукової організації і методики бібліотечної роботи Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки

Перепеча Алла Михайлівна, методист Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г.Короленка

Сєдих Віктор Васильович, канд. пед. наук, доцент кафедри книгознавства та фондознавства Харківської державної академії культури

Усенко Олександр Валентинович, директор Харківської обласної бібліотеки для юнацтва

Шевченко Ірина Олександрівна, канд. пед. наук, доцент Академії керівних кадрів культури і мистецтв

Шулішова Валентина Анатоліївна, заст. директора з наукової роботи Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.П.Котляревського

ЗМІСТ

О.П.Кунич.....3
МЕТОДИЧНА РОБОТА ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА: СТАНОВЛЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....3
Література.....37
Н.І.Капустіна.....39
З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА.....39
ХАРКІВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ.....39
Г.Д.Ковальчук.....47
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК СХІДНОЇ УКРАЇНИ.....47
І.О.Шевченко.....56
ЦЕНТР БЕЗПЕРЕРВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ. ЗМІСТ ТА МЕТОДИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ.....56
В.Г.Животовська.....63
РОЛЬ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОУНБ ім. Д.І.ЧИЖЕВСЬКОГО У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ОБЛАСТІ.....63
І.Є.Луньова.....74
ДЕЯКІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ І ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В БІБЛІОТЕКАХ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....74
Г.В.Аксьонова.....93
МЕТОДИЧНА СЛУЖБА ОБЛАСНОЇ КНИГОЗБІРНІ СЬОГОДНІ. ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК ЛУГАНСЬКОГО РЕГІОНУ.....93
Т.П.Кирилова.....101
РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК СУМЩИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ:.....101
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....101
В.А.Шулішова.....106
ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕК ПОЛТАВЩИНИ.....106
О.В.Усенко.....113

МЕТОДИЧНА ВИДАВНИЧА ПРОДУКЦІЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ЮНАЦТВА ЯК ЗАСІБ ЗВ'ЯЗКІВ З БІБЛІОТЕЧНОЮ ГРОМАДСЬКІСТЮ.....113
Л.В.Глазунова 120
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА.....120
А.М.Перепеча.....132
ДОКУМЕНТНІ РЕСУРСИ ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА З БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....132
В.В.Сєдих.....140
ДО ВИХОДУ ЗБІРНИКА МАТЕРІАЛІВ.....140
"БІБЛІОТЕКОЗНАВЕЦЬ ЛЮБОВ БОРИСІВНА ХАВКІНА:.....140
ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ (1888–1918)".....140
(Х.: ХДНБ, 2004).....140
ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ.....142

Наукове видання

**Методична діяльність бібліотек:
традиції, інновації, перспективи**

Матеріали регіональної науково-практичної
конференції
2 листопада 2004 р.

Укладач Олена Петрівна Кунич
Редактор С.М.Миценко
Відповідальний за випуск Л.П.Незнамова,
засл. працівник культури України

Підписано до друку Формат паперу 60 х 84 1/16,
9,1 друк. арк., 8,2 обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів. Тираж
прим. Замовлення №
Ксерокс ХДНБ ім. В.Г.Короленка. 61003, Харків-3, пров. Короленка, 18.